

შ. ბერიძე

მეგრული (ივერიული) ენა

შესავალი და მასალები

წიგნის I ნაკვეთი).

ხელნაწერის უფლებით

ტ ბ ი ლ ი ს ი.

ქართული ბეჭდვითი ამხანაგობის სტამბა, რუსთაველის პრ. № 26.

1920

მეგრული ენა არის მეგრული ენა;
იგი ლინგვისტიურად არ არის არც კილო,
არც დიალექტი, მაგრამ ამავე დროს მე-
გრული მჭიდროთ დაკავშირებულია ქარ-
თულთან: ქართული ენის ძმა ენა არის და
ქართულის მეცნიერულად შესასწავლად
დიახ.. საჭიროა მეგრულის გამოწვლილვა.

აკად. ნ. ი. მარრი.

წინასიტყვაობა

მეგრული ენის მასალები განზრახულია 3 წიგნად.

I წ. შეიცავს შესავალს (8 თავი), ლექსებს, ზღაპრებს, ანდაზა-გამოცანებს, შელოცვებს, ლეგენდებს, ბატონ-ყმობის ამბავს, თარგმანს – მეგრულიდან – ქართულად, ქართული – რუსულიდან მეგრულად და სალექსიკონო მასალას.

II წ. ზუგდიდი – სამურზაყანოს კილოს ტექსტებს და სამეგრელოს ეთნოგრაფიულ მიმოხილვას.

III წ. ჯვარის ტექსტებს, როგორც განსაკუთრებული თქმის ნიმუშს – სვანური ენის გავლენისა გამო.

წინამდებარე შრომა არის I წიგნის მხოლოდ I ნაკვეთი.

ზოგიერთი აქ მოთავსებული ლექსი შეიძლება ულამაზოდ ეჩვენოს მკითხველთ. მაგრამ ნუ დაივიწყებენ, რომ წიგნს აქვს დანიშნულება სპეციალისტთათვის, ქართული ფილოლოგიის დარგში მომუშავეთათვის და ვისაც არა აქვს რამე საერთო მასთან **ნურც მიმართავს წიგნსა**. გარდა ამისა, ზოგიერთ ულამაზო, მოკე, სულ 4-სტრიქონიანი ლექსი საინტერესო სალექსიკოგრაფიო მასალას და სალიტერატურო მოტივს შეიცავს.

დანიშნულება წიგნისა – გზას გაკაფვამია „ქართული ფილოლოგიის თვალუწვდენელ კვლევის ველზე“ (მ. წერეთელი – „სუმერული და ქართული“, იხ. აგრეთვე ეპიგრაფი წინამდებარე ნაკვეთისა).

მასალა ვერ არის დალაგებული ჩაწერის ადგილის მიხედვით, რადგანაც მას აქვს დროებითი დანიშნულება და კიდევაც გამოდის მხოლოდ „ხელნაწერის უფლებით“. იგი იწერებოდა აუტანელ პირობებში...

შემდეგში, რა თქმა უნდა, მასალის დალაგებაში მეტი

VI

წესრიგი იქნება დაცული, ხოლო თუ რამე მიჩნეულ იქმნა მეტხორცად – უკუგდებული, დანარჩენი კი შევსებული ახალის მასალებით.

ხაზგასმით*) ტექსტში აღნიშნულია ლინგვისტისათვის საინტერესო რამდენიმე მხრით სიტყვები.

1910 წ. მარტო თავის „ჭანურ (ლაზურ) ენის გრამატიკაში“ მეგრ.–ჭანური გამოჰყო განცალკევებულ ჯგუფში

იატეტურ ენათა შორის და უწოდა მას თუბალ-კადური ან (თობელ-კადური). პირველი – „თობელური“ ანუ „ივერიული“ – მეგრული, მეორეს – ჭანური ანუ ლაზური. თობელისაგან (იატეტის შვილი, ბ. X, 2) წარმოსდგნენ მეგრელები (კოლხი, ოდიში – უგვიანესი ტერმინებია) და იწოდებოდნენ ივერიელე-ბად.

ოს. ფლავიოსი (I ს. ჩვ. აღრიცხვ.) მოწმობს, რომ უძველესად კოლხელებს – ივერიელებს უწოდებდნენო (Antiquit., I, гл. 6; ან ბ. პ. უსლარი – „Древнѣйшія сказанія о Кавказѣ, 1881, გვ. 306; მ. ჯანაშვილი „საქ. ისტ.“- I, 1906 გვ. 15). პროფ. ოს. ყიფშიძე (+ 1919) თავის გრამატიკას უწოდებს – Грамматика мингрельскаго (ивверскаго) языка“... (1914) მოხსენებულ მოტივით. (იხ. გვ. XIII და შემდ. „გრამატიკისა“). მოპირდაპირე შეხედულება საკითხისათვის, კი ბ. მ. ჯანაშვილის წიგნში – „ქართ. მწერლობა. წ. II, 1901, გვ. 82-86 და სტატ. – „ქართ. ენა“ 1916, „გან.“, №№, 5-6, გვ. 323... ან მისივე „საქ. ისტ.“, I, 1906, გვ. 16). ასეთ შემთხვევაში ტერმინი „ივერული“ გადმომცემია, რა თქმა უნდა, სახეობითი ცნებისა და არა გვარეულობითისა.**)

*) შავის ასოებით

**)	ივერული ენა – მეგრული ენა	სახეობითი
	ივერული ტექსტები – მეგრ. ტექსტები	ცნება.
	ივერია – საქართველო,	გვარეულობითი
	ივერიის ეკლესია – საქ. ეკლესია და სხ.	ცნება.
	შეად. ჰაიკური (ძვ. – სომხური) – სომხური, ივერული (ძვ. – მეგრული) მეგრული.	

VII

ამ აზრით და საბუთებით ნახმარია ჩვენ მიერ ასეთი სახელწოდება.

უფრო ადრე (1905 წ.) ნ. მარრი სწერდა: „Лингвистически მეგრული означает, ივერი... (Крещение армянъ, грузинъ... арабская версия, გვ. 166-168, 1905, Зап. Восточн. Отд. Р. А. О., т. XVI) და სხ.)*

ამ და შემდეგ წიგნებში უმთავრესად წარმოდგენილია უძველეს მეგრულის ნიმუშები, ე. ი. იმისა რომელსაც ეწოდებოდა ივერიული, ეს ტერმინი იხმარება განსაზღვრულ ცნების გადმოსაცემად (იხ. შენიშვნა წინა გვ.)

განსაკუთრებით ამ ნაკვეთში მოქცეულ ტექსტში იპოვით

ისეთებს, რომელნიც, სრულიად თუ არა, უმეტესი ნაწილი მაინც გაუგებარია დღეს მეგრელთათვის. აბა წაუკითხეთ მათ} ლექსები №№ 59, 86, 103 და სხვ. ქვეშ მოთავსებულნი, თუ გაიგონ ისინი სავსებით მიზეზი ამისა მათი არქაიზმია და ამ მოსაზრებით იგი უფრო ივერულია, ვიდრე მეგრული. ასეთი მასალა ემსახურება მეგრულ (ივერულ.)-ჭანურის წინა-ენის აღდგენასა და მაშასადამე, ქართული წინა-ენის გამოწვლილვასაც. წინდაწინ ვიცით, რომ ბევრს არ ექაშნიკება ჩვენი ტერმინოლოგია, მაგრამ ასეთებმა კეთილ-ინებონ და საბუთებით ხელში, **) უფრო პატივსადებით, ვიდრე დღემდე, უარჰყონ იგი. სამეცნიერო ლიტერატურაში პროფ. ყიფშიძის გრამატიკის სახელწოდების უსაბუთობა არავის უქმნია ცხად, არც ისტორიკოსთა და არც ენათ-მეცნიერთა.

*) იხ. აგრეთვე ივ. ალ. ჯავახიშვილის „ქ. ერის ისტორია“, ტ. I. 1908, გვ. 19, 49; იგივე 1913, გვ. 24-25; იგივე 1918, ქუთაისი, მე-III გამოც. გვ. 16; ბ. ს. გორგაძე – „საქ. ძველი ისტორია“ 1920, გვ. 25-26, 40, 47. დანარჩენი ლიტერატურა საკითხისა იხ. ბ. ლ. მელიქსეტ-ბეკის სტატიაში – „Новый взглядъ на происхождение названія „Иверія“, ცალკე გადმონაბეჭდი გამოცემიდან – „Изв. К. О. Р. Георг. Общества. т. 24, 1916; ბ. ი. ა. ჯავახიშვილს თუბალი – თოზელისაგან ივერლების წარმოშობის დასასაბუთებლად, გარდა იოს. ფლავიოსისა, მოჰყავს ესტატე ანტიოქელი – არქიეპისკოპოსისა (IV ს.) და თეოდორიტე კვიპრელის (იმ. დრ.) აზრები (1918 გვ. 16).

**) ისტორიულით თუ ფილოლოგიურით.

VIII

წიგნში ბეჭდვითი შეცდომებია უმთავრესად 35, 145 160 გვ. გვ., რომელთა შესწორებას ვსთხოვთ მკითხველს, სანამ მიმართავდეს წიგნს. ისინი შედეგია ბეჭდვის აუტანელ პირობებისა...

ვსარგებლობთ შემთხვევასა და ვათავსებთ თანამშრომელთა სიას (ორივე მაზრა და სამურზაყანო).

1. სენაკ. მაზრა: გარდა იმ პირთა, რომელნიც ჩამოთვლილნი არიან ამ წიგნის მე 6 გვ., შენ. I: ექიმი იასონ ჟორდანიას, გრ. ფაღავა, პროკ. ჯაიანი, დიმ. ფაღავა, გ. გეჭკორი და აკ. გოგოლაძე.

2. ზუგდიდ მ.: ბ. ბ. კონსტ. გრიგოლია, თ. გვანჯი ჩიქოვანი, ნიკ. ბერიძე, გრიგ. ხუროძე, პავლე აკობია; ილ., პეტრე და მიხ. მეუნარგიები, ჯ. შედანიას, ფ. ჟორდანიას და ხ. ვადა-

ქარია.

3. სამურზაყანო (გარეთ-სამეგრელო): ს. ქეცბაძე, თლა-
ბლან აკირტა (ვა), ალ. ჭარაია.

სამეგრელო-სამურზაყანოში მოგზაურობის დროს უმთავ-
რესად გვანტერესებდა სალინგვისტო საეტიმოგრაფიო მხა-
რეები, მაგრამ მარტო ამით არ განგვისაზღვრავს მოქმედება.
ჩვენ გვანტერესებდა ძვ.-ქართული ხელნაწერები და ძვ.
ნაბეჭდი წიგნები და კიდევაც შევიძინეთ ბევრი რამ ამ დარგში.
უმთავრესად ყურადსაღებია მათ შორის შემდეგი: 1) იოვ.
ხელაშვილის ხელნაწერი - „სიტყვები“ (700 გვ.16X22 სანტიმ.,
პეტერბურგი, 1810-30):

2) ლექსები, მოთხრობები და პოემა (დადიანთა ცხოვ-
რებიდან – მოხუცი პოეტი ი. ვ. ანჯაფარიძისა, იხ. გვ. 51,
შენ. 1);

3) რუს.-ქართ.-სვანური ლექსიკონი ბ. თ. აშორდიასი
(დაუმთავრებ.);

4) ჟამნი, 1807 წ.;

5) ლაზიკა (Опытъ изуч. Лазики, რუს. ავტ.?, ქუ-
თაისი, 1890-91 წ.);

IX

6) ლექსთა კრებული სხ. და სხ. ავტორისა (ქ-ნ ბაჩუა
დადიანისაგან);

7) რუხის ბრძოლა, გ. კოლხიდელისა;

8) ცხ. წმ. ონოფრი განშორებულისა;

9) ერთი ისტორ. მოთხრობა სამეგრ. ცხოვრებიდან;

10) ცხ. და მოქალაქობა წმ. იოანე ოქროპირისა სი-
ყრმითგანვე;

11) „თამარ მეფისა და მეუღლისა მისისა დავით მეფისა
შესხმა – შავთელისაგან“, ტფ. 1838 წ. და სხ.

ყველა თანამშრომელს, აგრეთვე ხელნაწერთა გადმო-
ცემთ და ყველა იმათ, ვინც მოგზაურობის დროს ხელს გვი-
წყობდა უძღვნიტ მადლობასა

შ. ბ.

თფილისი

22 მაისი 1920 წ.

Русское предисловіе

къ книгѣ – „Мингрельскій (иверскій) языкъ“.

(I ч. I книги.)

Россійская Академія Наукъ, по предложенію акад. Ник. Як. Марра, весной 1919 г. командировала меня въ Мингрелію (Сенакскій и Зугдидскій у. у. Кутаисск. губ. и Самурзакань, нынѣ Сухумскаго округа, для собиранія матеріаловъ словесной этнографіи.

Для приведенія въ исполненіе этого научнаго порученія я выѣхалъ изъ Москвы 15-го марта 1919 г. и могъ попасть на мѣсто научныхъ занятій лишь черезъ 3 1/2 мѣсяца, послѣ ряда коллизій, сперва на территоріи Совѣтскихъ: Россіи и Украйны, вплоть до Одессы, а затѣмъ въ Константинополь, куда меня, вмѣстѣ съ другими сородичами и съ самыми разнообразными этнографическими представителями, *) доставилъ русскій пароходъ—„В. Кн. Мих. Кон-чъ“ подѣ французскимъ флагомъ изъ Одессы.

Пробывши въ столицѣ Турціи и на „Принцевыхъ Островахъ“ больше одного мѣсяца, мы съ трудомъ могли попасть на мѣсто командировки.

Приступить къ выполненію возложеннаго научнаго порученія удалось лишь въ концѣ іюля 1919 г. и при содѣйствіи Государственнаго Университета въ Тифлисѣ.

Настоящая работа есть лишь I часть первой книги и заключаетъ: Введеніе (стр. 1- 47):

*) На пароходѣ, но сообщ., нидерланд. консула г. Мунца было до 30 народностей: грузины, русскіе, болг. сербы, турки, армяне, персы, фр., нѣмцы.

сия – Мингрелія“;

гл. 2 – Исторія научнаго изученія мингрельской рѣчи;

гл. 3. – Нѣкоторыя особенности м. языка, еще не отмѣченныя его главными изслѣдователями ;

гл. 4 – Грузинскій и родственные съ нимъ языки: мингр., лазскій, сванскій, абхазскій, хайскій (обзоръ теорій Лейбницъ-Марръ);

гл. 5 – О причинахъ исключительнаго вниманія къ мингрельскому языку со стороны ученыхъ языковѣдовъ (Розень, Цагарели — Кипшидзе);

гл. 6 – Особенности нашего матеріала;

гл. 7 – Главныя положенія работы;

гл. 8 – Библиографія Мингр. языка и вопроса (о собираніи фольклора) на груз, языкѣ – и Тексты (стихотв. Сенакск. у. Кутаисск. губ), записанныя впервые.

Вся работа же разсчитана на 3 книги и имѣеть назначеніе для небольшого кружка изслѣдователей грузинской филологіи.

Во II ч. I кн. Заключены: Пословицы, Загадки, Описаніе Крѣпостной Мингреліи со словъ 100-лѣтняго старца. Переводы, Словарь.

Во II книгѣ; – Зугдидско-Самурзаканскіе тексты и полная этнографія этого уголка. Грузіи, съ библиогр. Вопросы.

Въ III и послѣдней книгѣ— Джварскіе тексты со словаремъ и изслѣдованіемъ о степени вліянія сванскаго яз. на джварскій говоръ зугдидскаго нарѣчія.

О выходѣ остальныхъ частей, въ виду техническихъ и массы иныхъ затрудненій, въ ближайшемъ будущемъ не можетъ быть и рѣчи.

Ш. Беридзе.

Тифлисъ.

22-го мая 1920 г.

შესავალი

1. სამეცნიერო დავალება და მოგზაურობა – „რუსეთი-სამეგრელო“.

1919 წლ. მარტში რუს. მეცნიერებათა აკადემიამ, პროფ. ნ. ი. მარრის ინიციატივით, მომანდო მე შეკრება და ჩაწერა მეგრული სიტყვიერებითი ეთნოგრაფიის მასალისა (ზღაპრების, ლექსების, შელოცვების, გამოცანების, ანდაზების, აღწერა ზნე-ჩვეულებათა, ლექსიკონის მასალისა და მრ. სხ.)*)

ამ სამეცნიერო დავალების სისრულეში მოყვანისათვის მე გამოვემგზავრე მოსკოვიდან 1919 წლის მარტის 15-სა და მე ნახევრადაც ვერ შევსძლებ იმ დაბრკოლებათა ჩამოთვლას და დასურათებას, რომელთაც მოგზაურობის დროს წავაწყდი. ეს დრო უსათუოდ აღინიშნება რუსეთის ისტორიის ფურცლებზე შავის ასოებითა, რადგანაც რუსეთ-უკრაინაში ეს იყო დრო გაუგებრობისა, აბდა-უბდა მოქმედებისა. არავინ, სრულიად არავინ იცოდა სად იწყებოდა მომენტი იდეისა და უბრალო „წაგლეჯისა“, ავაზაკობისა.

ხალხს ზურგი ექცია წმინდათა-წმიდასთვის და სასოწარკვეთილი მცონარეობას მისცემოდა.

ერთს არა სწამდა მეორის „მრწამსი“, მეორეს – მესამისა და ასე განუწყვეტლივ. „ძლიერად“ ის იწოდებოდა ვინც კუჭს მაგრად გაიძღებდა და „წაგლეჯაში“ დახელოვნებული კადნიერად იტყოდა: „არ მშია, არა მცივა, არ მწყურია“ო.

თითქოს უზენაესი განრისხდა და მთელის სიმძლავრით თვისი მეხი-ბორზალი**) დედამიწის ამ კუთხეს დააფრქვიაო.

ყველაფერი ირეოდა: უმცროსი არა სცნობდა უფროსსა, მოწაფეს ზურგი ექცია მასწავლებლისთვის, კაცს განქექოდა

*) რუსეთის „მეცნიერებათა აკადემიის“ 1919 წლის 5 მარტის სხდომის ოქმი.

**) იხ. „სალექსიკონო მასალა“-ში.

სინიდისი და დაეკარგა ის, რასაც ეწოდება „ადამიანობა“.

იღუპება ქვეყანა, მოახლოვებულა ჟამი მეორეთ-მოსვლისაო, – გაიფიქრებდა მორწმუნე.

ასეთი იყო ის დრო, როდესაც მე გამოვემგზავრე მოსკოვიდან ხარკოვისაკენ, სადაც მოვაწიე 3 დღის მოგზაურობის შემდეგ და სადაც, თითქოს ხელ-ფეხ შებორკილი, უცდიდი სამშობლოსაკენ წამოსვლის შესაძლებლობას და ასე მანამ, სანამ გავრცელებულმა უსაშინელესმა სენმა (წინწყლოვანი ტიფი) 1^{1/2} თვით მაგრად არ მიმაკრა ლოგინსა. ვსარგებლობ შემთხვევასა და ვუძღვნი მადლობას, ავადმყოფობის დროს ყურადღებისათვის, ტფ. სახელმწ. უნივერს. პროფ. ბ. ალ. სტ. ალადაშვილს, მაშინ ხარკოვში მყოფსა.

დიდის ვაჟ-ვაგლახით ხარკოვიდან 4 მაისს წამოსული მოვაღწიე ქ. ნიკოლაევსა, სადაც თურმე მდარაჯობდა იგივე გაუგებრობა, ორგვლივ უნდობლობა...

ნიკოლაევი-ოდესა (100 ვერსტი) იძულებული ვიყავ ფეხით გამევილო. ოდესიდან კი, მაშინ „ბოლშევიკთა“ სამფლობელოდან, საფრანგეთის გემმა მე და მრავალი თანამემამულენი, მათ შორის პროფესორი ს. ლ. ავალიანი, ბათუმის მაგიერ, სტამბოლს მოგვაცენა, სადაც დიდი ვაგლახი და გაჭივრება გამოვიარეთ ისევ იმ უნდობლობისა გამო. 1^{1/2} თვე სტამბოლსა და მის მიდამო კუნძულებზე („პრინცთა კუნძულები“) ყოფნის შემდეგ მოვაღწიე საქართველოსა – „ტრაპიზონდი-ბათუმი“-თ.)*

მხოლოდ ივლისის (1919 წ.) შუა რიცხვებში შეძლება მომეცა**) შევსდგომოდი მეცნიერებათა აკადემიის მიერ და საქართვე. უნივერსიტეტის მიერ დადასტურებულ სამეცნიერო დავალების სისრულეში მოყვანას.

მოქმედება ამ მხრივ დავიწყე 1. ახალ-სენაკიდან ივლისის 22-ს, როდესაც ლექციის შემდეგ („ქართული ენის ადგი-

*) მარშრუტი მოგზაურობისა: მოსკოვი-ხარკოვი-ნიკოლაევი-ოდესა-სტამბოლი-პრინცთა კუნძულები-ტრაპიზონდი-ბათუმი-ტფილისი-სენაკი.

**) ტფ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის დახმარებით.

ლი სხვა ენათა შორის“) სენაკის მაზრის მასწავლებელთა ყრილობას მივმართე სიტყვით, რომელსაც შემოკლებით აქვე ვათავსებთ.

„ბ-ნებო!!

დასასრულს ნება მიბოძეთ მოგმართოთ ერთის წინადადებით, რომელსაც ვიმედოვნებ უნაყოფოდ არ ჩამიტარებთ.

რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიამ, პროფ. მარრის ინიციატივით, მომანდო მე შეკრება მეგრულ სახალხო პოეზიის და პროზის ნიმუშებისა: ზღაპრებისა, სიმღერებისა, ლექსთა, ანდაზა-გამოცანათა, შელოცვათა და სხ. ყველა იმისა, რასაც ეწოდება „ფოლკლორი“.

ერთის სიტყვით, მოგროვება მასალისა მეგრულ ენის ისტორიისათვის.

ამავე მიზნისთვის გამოდგებიან ცალკე პოეტთა ნაწარმოებნი, მეგრ. ენაზედ დაწერილნი, როგორც დამახასიათებელი სამეგრელოს, ამა თუ იმ კუთხის თქმისა, ავტორის წარმოშობის მიხედვით.

1916 წ. პეტროგრადში გამოცემულ ქართულ-რუსულ „პროგრამა“-ში*) ნ. ი. მარრი, აღნიშნავდა რა ქართულის თანამომემე უმწერლობო ენების (ჭან., მეგრ., სვანურის აბხ.) გამოკვლევისა და შესწავლის დიდ-მნიშვნელობას იაფეტიდოლოგიისათვის, ასე სწერდა: „საჭიროა საერთო მუშაობა ყველას მხრივ, ვინც კი დაინტერესებულია ქართული ენის შესწავლაში. მათ თვალში ამ სამუშაოს უნდა ჰქონდეს დიდი სამეცნიერო ინტერესი. იმედია, რომ მუშაობაში მონაწილეობას მიიღებენ: მღვდლები, მასწავლებლები, საშუალო და უმაღლეს სასწავლ.ებლების მოსწავლენი და ისეთებიც, რომლებიც მხოლოდ ქართულ წერა-კითხვაში არიან გავარჯიშებულნი. ამ ადგილობრივ ინტელიგენტურ ძალებს ყველაზე მეტი ხელსაყრელი პირობები აქვთ ამგვარ მუშაობისთვის, რომელიც მათ სრულიად საფუძვლიანად შეუძლიათ დიდ კულტურულ-ეროვნულ საქმედ დასახონ“-ო და სხ.

*) პროგრამა ქართული ენის დიალექტური (კილოკავური) მასალების შესაკრებად“, Изд. Акад. наукъ.

მივმართავ ყველას, ვისაც რამ მოეპოვება მეგრული ენით ჩაწერილი, ან ჩასწერს ამ 3 თვის განმავლობაში, გადმომცეს მე.

მეგრული ტექსტების ჩაწერისათვის ყველაზე უფრო მომარჯვებულია, რა თქმა უნდა, ქართ. ენის ასოები, მხოლოდ კი აუცილებელივ საჭიროა შიგ შეტანა შემდეგ სამ ასოთა: I) დ („ჰიე“) = რუს. й, ლათ. h, ხუც. ა, რომელსაც ზოგჯერ უკავია „ლ“-ს ადგილი: მაძას, მაძალური (მეგრ. ენის მარტვილი-ბანძა-აბაშის გამოთქმაში), ზოგჯერ „გ+ი“-ს ადგილი: ვაძანახუნა, ქოძიქენო (საერთო მოვლენა) და სხ: სიტყვები: – სოძმახ, ლაძტი,

ახავად, მოდდანახე – მატარებელნი არიან ამ ე-სა („ე“-ს შესახებ სტატ. პ. მირიანაშვილისა, იხ. „გან.“ № 3 1913, გვ. 179-84).

II) ე („ელიფი“) თანხმომავნი ბგერაა და გვესმის ქ. ენის თუშურ კილოში: ჭილტაყი (კალია;); ქ. ენის ინგილოურ კილოში: აყრ (არა). მეგრ. სიტყვები: ყოროფა, ყუჯი, ყვილუა მატარებელნი არიან ამ „ე“-სა. ეს ე გვესმის იმერ. კილოში: შორისდებ: „ყიმი!“ გურულ კილოში: „ყოფწავხთი“, აჭარ: „ყო მე შენ“... და სხ. „ე“ ერთი უძველეს ბგერათაგანია და შეიძლება სცოდნოდა ქ. ენასაც ოდესღაც.*) ეს ე ისმის იმერ.-რაჭ. ვარიაში = ვარიყა.

III) ე (ანტ. I კათალ. მიერ ქართ. შემოღებული და შემდეგ განდევნილი**) – მოკლე ხმოვანია და ისევე, როგორც ა შეადგენს სენაკის მაზრის ზოგიერთ თქმის დამახასიათებელ ბგერას, ის წარმოადგენს დამახასიათებელ ბგერას ზუგდი.-სამურ-ზაყანო-ჯვარის თქმისათვის, მაგ.: ჯგგრი (ე = ი), ჭკკჭკკტია (-), ჭყეში (ე = „ე, ი“). ერთი და იგივე სიტყვა, გამოთქმის მიხედვით, შეიძლება დაიწეროს სამნაირად: ქომმაზადგ, ქუმმაზადუ და ქე მმაზადგ.

*) ამ მხრივ ყურადსაღებია ფრიად შინაარსიანი სტატია დ. ჩქოტუასი. „ქარ. ენის მოყვარულთა საყურადღებოდ“, „განათლ“, გვ. 604-608, 1913, № 810

**) იხ. „ქართული დრამმატიკა“, 1885

საჭიროა ტექსტის ჩაწერის დროს გარჩევა გრძელ ხმოვანთა ჩვეულებრივ ხმოვანთაგან. სიგრძის აღსანიშნავად საკმარისია ხაზი, ამა იმ ხმოვანზე: მ. მრრულე, ქ. ენის თუშ.

კილოში – „ოკიდ“ (აკიდა) და სხ. (იხ. მაგალითები ტექსტში.)

ამასთანავე ჩამწერი ვალდებულია მასალები ჩასწეროს უცვლელად, ე. ი. ისე, როგორც ეს ისმის ხალხში, სინამდვილეში ან მომთხრობის ენით და რამე შესწორებას თავი უნდა აარიდოს.

სისწორით, უცვლელად ჩაწერილ მასალას ექნება გაცილებით მეტი მნიშვნელობა, ვიდრე შეკეთებულ-შეთეთრებულსა.

სასურველია მასალა დაიწეროს მხოლოდ ერთ გვერდზე და გარკვეულის, აუჩქარებელის ხელით – რაც აადვილებს განხილვას და ბეჭდვასა.

საჭიროა ვრცელი ახსნა იმ სიტყვებისა, რომლებიც იშვიათად იხმარებიან, ან ცნობილი არიან- სამეგრელოს მხოლოდ ამა თუ იმ კუთხეში (მაგ. ჯგეგე, ჯვარ. კილოში = წმ. გიორგის სახელია,) სიტყვა ლაზუტი ან ლადტი, აფხ-ია და ნიშნავს სიმიდს, რომელსაც სენაკის მაზრაში ვერ გაიგონებთ და სხ.

ჩამწერს შეუძლია კითხვებითაც მიმართოს მთქმელს და მით გამოიწვიოს მის მეხსიერებაში ძველი ამბები: კითხვები თამარ მეფისა, ამირანისა, ბატონო-ყმობის დროისა, ცალკე ბატონთა ცხოვრება-მოქმედებისა და სხვა მრავალთა შესახებ. იმის მიხედვით, თუ ვისგან გსურთ ჩაიწეროთ მასალა: ახალ-გაზრდები, რა თქმა უნდა, ბატ.-ყმ. ამბავს ვერ მოგიყობიან, ისინი უფრო ეტანებიან ლექსებსა, სახ. პოემებსა და სხ., ხოლო თუ ღრმა მოხუცთაა გაქვთ საქმე, მისგან, გარდა ზღაპრებისა, შეიძლება ჩაიწეროს ძველი დროის ამბები: მოგონ., დახასიათებები და სხ., „ბატ. ცხ.“ სასურველია, რომ ჩამწერი აღნიშნავდეს სამეგრელოს სხ. და სხ. ენთოგრაფიულ მხარეებსაც, მაგ.: როგორ ატარებენ

6

შ.-ახ. წელიწ., აღდგომას, მარიამობის წინა ღამეს და სხ.

ყველაფერი ეს შეიძლება დაიწეროს ქართულად, უკეთესია კი მეგრულად, რადგანაც ეს უკანასკნელი გამოდგება ზედმეტ მასალად ენის ისტორიისა და ლექსიკოგრაფიისათვის.

სასურველია აღნიშვნა, ე. წ. თიკუნის (ანუ = ტაბუს, ლათ). ხმარებისა, ე. ი. როდესაც საგნებს არ უწოდებენ პირდაპირ მათ სახელებს, არამედ გარდათქმულს. მაგ., მეგრ. „უჩა-ღართამი“ ნიშნავს გველსა, „პუხ-მეტახილი“ – ჭიანჭველასა, „თო-ლიგე“ – მიმართავა ცოლ-ქმართა და თამაშობს საკ. სახ. მაგიერობას, „ბურდლინა“ – დათვსა. ასეთ სახალხო, გარდათქმითი. ალევორ. ეპითეთებს ეწოდება, როგორც უკვე ვსთქვი, ტაბუ და სასურველია ასეთი შემთხვევები აღინიშნოს. (ოზეში ხოჯი = „ჭუჭელე“-ს, იხ. ქობალია იოს. „Изъ мифической Колх.“ ბროშ. გვ. 16 და სხ.)

ამასთანავე უნდა გვახსოვდეს, რომ სიცოტავე არ უნდა აბრკოლებდეს მასალის გადმოცემას: სჯობია ცოტა და რიგიანი მასალის მოწოდება, ვიდრე არაფრისა“.

ამ ყრილობას, რამდენათაც ვიცით, დაესწრო 300-400-მდე კაცი და ქალი, განათლების სფეროში მომუშავე, დახმარება აღმითქვეს თითქმის ყველამ, მაგრამ მხოლოდ რამოდენიმე პირთ მოგვაწოდეს ენის ისტორიისათვის და ენთოგრაფი-

ისათვის რამე მნიშვნელობის მასალა*).

პირადად მე მუშაობას ვაწარმოებდი უმთავრესად იმ „პროგრამის“ მიხედვით, რომელიც რუს. მეცნიერებათა აკადემიამ გამოსცა 1916 წელსა, რუს.-ქართულად (ნ. მარრის მიერ შედგენილი).

*) ესენი არიან: ვლ. გაგუა, სტუდ. ა. და .მ. კანკავები, აკ. ბოკუჩავა. ს. შამათავა, დ. ბერულავას ასული, დიმ. გაგუა, ივ. დამენია-ი. ჩაჩიბაია, სტუდ. შ. ჩაჩიბაია, ღრმად მოხუცებული პოეტი იოს. ვ. ანჯაფარიძე (82 წლ.), ვ. გოგოლაძე, მასწავლ. მიხ. ლაბარტყავა, ა. ფარულავა, გ. ხუბუნი, კ. მელქაძე, სტუდ. თუთბერიძე, დ. ფალავა და სხ.

7

მიზანი ამ „პროგრამისა“ არის გათვალისწინება იმისა, თუ რა მეთოდს უნდა ხელმძღვანელობდეს ენის მასალის შემკრებ-ჩამწერი და რა მნიშვნელობა იმეიდლება ჰქონდეს ენის მკვლევარისათვის ოდნავ რიგიანად ჩაწერილ სიტყვიერებით ეთნოგრაფიის (ფოლკლორი) მასალას: ზღაპრებს, სახ. პოეზიას, გადმოცემებს, ანდაზა-გამოცანებს, ეთნოგრაფ. შენიშვნათა და სხ.

ჩვენ ვცდილობდით დაგვეცვა უმთავრესი დებულებანი ამ „პროგრამისა“: 1) ყველაფერი ისე უნდა იყოს ჩაწერილი, როგორც სინამდვილეშია, როგორც თვით ხალხი ლაპარაკობს

2) მასალის შეკრებას უნდა ჰქონდეს დიდი სამეცნიერო ინტერესი,

3) გამოსაკვლევი რაიონის საზღვრები თანდათან უნდა გაფართოვდეს,

4) შემკრებმა უნდა აღნიშნოს ყოველი სიტყვა, რომელიც კი იხმარება ამა თუ იმ კილოკავში და სხ.

ვსარგებლობდი უნდა აღნიშნოს ყოველი სიტყვა, რომელიც გამეცნო მეთოდისათვის და ცხად მეყო მათთვის მნიშვნელობა მუშაობისა ენის სხ. და სხ. მხარეების გამოწვლილვისათვის.

მუშაობის დროს იძულებული ვიყავი გარდამელახა მრავალ-გვარი დაბრკოლებანი: ხშირი წვიმები, რომელნიც ერთი ადგილიდან მეორეში გადასვლის შეძლებას არ მამლევდნენ, უსახსრობა, აუწერელ სიძვირესთან, ირგვლივ გაოცება, გაკვირება და უნდობლობა: „ასეთ“ დროს „ასეთის“ მიზნით მოგზაურობისა გამო და მრ. სხ...

ამასვე თუ დავსძენთ იმას, რომ სწორედ იმ დროებში

ასტყდა ქართულ გაზეთებში რაღაც აურზაური, მხოლოდ ერთი გაუგებრობისა გამო, ჩვენის აზრით, მაშინ ცხადი იქნება მთელი სიძნელე მუშაობისა ფოთში და ახ.-სენაკში დაარსებულ საკულტურო ჯგუფს*)

*) უმთავრესად მეგრულ სტუდენტ-ახალგაზდობისაგან შემდგარს. ჯგუფი დაარსდა ერთდროულად ფოთსა და სენაკში 1919 წ. აპრილის შუა რიცხვებში.

8

მიეღო მეგრული სახელწოდება – „მაფალუ“*) და მიზნად დაესახა გაფართოვება სამეგრელოს და მეგრ. ენის შესწავლისა, შეკრება ფოლკლორისა, შესწავლა საქ. ამ კუთხისა ეთნოგრაფიულად, გამოცემა ამ ენის საუკეთესო ნაშთთა, მიწვდენა ენათ-მეცნიერთათვის საჭირო სალინგვისტო-საეთნოგრაფიო მასალისა და სხ.

თუ რა ხმაურობა ასტყდა პრესაში და საზოგადოებაში მაშინ, ამას მკითხველი დაინახავს გაზეთებიდან (იხ. „სახ. სქმე“, № 540; „ერთობა“ 1919, 27 ივნ.: „სალი კლდე“, 30 ივნ., № 54; იგივე № 55; „პიტალო კლდე“ № 1 4 ივლის.; „საქართველო“, № 134, № 188. 2/ IX; იგივე № 193, 7 სექტ. და სხ.).

ზოგიერთები „სეპარაციას“ ხედავდნენ მათს მოქმედებაში და მოღალატეობაში ჰკიცხავდნენ, ზოგნი მოსწავლე-ახალგაზრდობის წარყვანასა და სხ.

მართლაც, კი არა იყო რა ღირსად გულის-წყრომისა. არავითარი პოლიტიკური განზრახვები ჯგუფს არა ჰქონია და არც შეიძლებოდა ჰქონოდა, რადგანაც მის წევრთ (პედაგოგებს, სტუდენტებს) მხოლოდ კულტურული მუშაობა დაესახათ მიზნათ, რაშიც მოგზაურობის დროს დავრწმუნდით.

შეიძლება ზოგიერთი მცირე მაგალითები სულ სხვაზედ მოწმობდნენ, მაგრამ ასეთი მაგალითები უმნიშვნელონი არიან და შეიძლება შედეგნი იყვნენ ზოგჯერ უბრალო ბავშვურ აჩქარებისა, გონებრივ სიცვლექისა.

ამას ყველაზედ უფრო მოწმობს ერთი წერილი, განსვენებულ მასწავლებლის თ. აშორტიას ხელნაწერებში ნაპოვნი ჩემიერ (ქ. ზუგდიდში, 1919 წ., ოქტომბ.).

*) ფალუა – აყვავება, გაფურჩქვნა: „მაფალუ“-ს შუად. Florendus, - цвѣтущій произрастающій. ეს ფორმა ხშირად იხმარება

ლექსებში: „ართი ვარდი ქომიჩანდუ

ზოთონჯიში მ ა ფ ა ლ უ და სხ. ან კიდევ: „ართი ბალი გავაკეთი
ზარხულაში მ ა ფ ა ლ უ“ (ყ-ძე, II,115);

„ვწრდი დოჭუჭელე...“

ჭირიხოლო მ ა ფ ა ლ უ რ ე (იხ. 146).

9

წერილი აღნიშნულია - „20 აგვ. 1919 წ.“ თარიღით და
შედეგია სწორედ ჟურნალისტიკის აურ-ზაურისა.

ერთ ახალ-გაზრდა მოწაფე-ქალს ვერ გაურკვევია რაშია
საქმე, ვერ გამორკვეულა რისთვის, როდის, სად დაარსდა რა-
ღაც „მაფალუ“ და მეორე მოწაფეს, თავის ამხანაგს, მეგრულ ენა-
ზე, გასაგზავნად დამზადებულ წერილში, სხ. შორის სწერს:
„მარგალურო ჰქარუნქ: რახანც ღორონქ მაფალუ ქომოჭარუ-
ნი თიში უკული მა ქორთულო ვაჰქარ. მაფალუში ამბე ჰქარე
ინა ქაღარდის ვაშენტირე“ და სხ.

„მაფალუზე“ წარმოდგენა მის მეხსიერებაში რაღაცას გა-
უზვიადებია, შეიძლება ატეხილ აურ-ზაურს, ბოლოს იქამ-
დე მისულა, რომ რაც „ღმერთმა მაფალუ“ აღირსა მას შე-
მდეგ ქართულად წერაც კი მიუტოვებია, აზრთა გაზი-
რების სურვილით აღვსილა და უმახის თავის „მაყალეს“ (ამ-
ხანაგს): მოვიდეს და შეიგნოს „მაფალუს“ აზრთა სიდიადე,
შეითვისოს „მაფალუობა“, რადც თითქოს ქართული ენის
უარყოფაში უნდა გამოიხატებოდეს, მეგრ. ენით წერაში მდგო-
მარეობდეს...

აი რა არის გონების სიცელქე, ბავშვური აღტაცება!

სხვათა შორის, დიდი გულს წყრომა პრესაში გამოიწვია
სტუდ. მ. კ.-ვას სიტყვამ მეგრულად წარმოთქმულმა 18 მაისს
ი. მეუნარგიას († 1919) დასაფლავებაზე, ცადში („სახ.
გაზეთი“ № 540; პასუხი – „საქართვე.“ № 134).

დანაშაული ორატორისა შეიძლება იმაში მდგომარეობდა,
რომ მისი სიტყვა მეტის-მეტად, გადაჭარბებით დასუფთავებუ-
ლი მეგრული იყო.*)

*) ზოგიერთებმა ასეთაც გვითხრეს: მ. კ.-მ კორესპოდენტი
და მისი თანამოაზრენი უფრო სუფთა მეგრულის ენით გააბრაზა ვი-
დრე სიტყვის შინაარსითო და თვით აქტით მეგრულ ენაზე სიტყვის
წარმოთქმისა, ე. ს მოხდა ის რაც არა ერთხელ მომხდარა ძველ რუ-
სეთში, სადაც იგივე სლავიანები რუსები სდევნიდნენ სხ. სლავ. ენებს-
– უკრაინულ-პოლონურსა. შეიძლება ამაში, სხ. შორის გამოიხატა

უკრაინიზმი მ. ენისა, მისი პროვანსალიზმი. მეგრ. ენაზე ცხედრის წინაშე სიტყვის წარმოთქმა თუ გასაკვიცხია (სამეგრელოში), რატომ არ არის გასაკვიცხი ის, რომ დამფ. კრების წევრი მეგრულ ენაზედ მიჰმართავს ხალხსა და უხსნის საჭიროებას ერთდროულ გადასახადისას (სექ. 1919 წ. მარტვილი, ხოპი, ზუგდიდი და სხ.; ბ. ბ. თ-ია.). გაგვახსენდება, რომ შევჩენკოს გარდაცვალებიდან 50 წლ. შესრულების გამო მის სამარის წინაშე 1911 წ. ნება არ მისცეს უკრაინელებს უკრაინულად სიტყვის თქმისა...

აქვე ვათავსებთ ამ სიტყვას, რომელსაც ენის ისტორიკოსისათვის შეიძლება ჰქონდეს სალექსიკოგრაფო მნიშვნელობა. ზოგიერთი ძველ-მეგრული სიტყვები განმარტებულნი არიან ჩვენს მიერ შენიშვნებში.

„ჩვენი პატარა სამეგრელოსთვის დაუვიწყარო იონავ!“

„**ჩქინი ჭიჭე სამარგალოშით უშუქყოლიდაფე იონა!**“

„მუჟანსით თელი ქონა უდუშქირატე ალი – დანჩხირითირე ეჭოფილი, მუჟანსით ჩქინი დუდი-შულობაშ*) **პრიველი** მურიცხიქ გვარიანი ხანირე მუკორჩქინდუ ნი, მუჟანსითი თითოული ნაცია საჭირენს, მუჭოთი მანათებელი სანთელი ნი თეში ინტელიგენტეფიში – კულტურულ ჭყანას, აი თე **შვანს****) თქვა-მოშინაფილი ჭყანაში მუჭოთი ართი საუჯგუშო ნძალა ნიმუთმოკორდუთი ამიორიშე დო დინმურთი უჩა-წკვარამი***) საფულეშა!

აი თე ფარანს, თე უკანასკნელ ძირაფა დო გემოთხუალაში ბორჯის, სამარგალოში კულტურაშ, მოხოროფე საზოგადოება „მაფალუ“ში სახელით ვეშემილებუ ბრელი მუთუნნი მოსაშინეშე, ჭე მუთუნნი ვარა ვემიბშინუე!...

თელი თქვანი საქვარუა, თელი თქვანი ხანდა****) ბრელი მუთუნნი შხვა დო შხვა საგანენს ეხებუ; თენეფი თითოულოო საჭირენს დონწყუალა დო გონათუას თე სქანი ოგოროფე თემიში გააჩინებელო!...

თე-ჟანს, ჩქი შევეხებუთი ყურადღებას მივაქცენთი თქვანი საქვარუას, მუჭოთ მარგალიში ნი, ნამუქეთი მუთ შეალებედუ ნი თი წილი დო თია გემიშედუ საერთო საქმეშა დო მარგალური კულტურაში სახვამარდეს*****) -ხე შეუნწყუ!...

ჩქი ვაფასენტ ირინერი თქვანი სამარგალოშ შესახებ ისტორიული გიშაკვალუას, ლიტერატურულ ნაშრომს, თქვანი

*) თავისუფლება

**) ჟამი დრო.

***) пропасть, მეწყერი, გადასაჩეხი ადგილი.

****) შრომა, ჯაფა.

*****) ხვამარდი – ხომალდი, სიხეამარდე – სიმდიდრე

უდუშულადუ ირინერი მოხვარას არძო თი, მუჭო ევროპიული, თეში თაქიანი – ჩქინი ქიანაში სამარგალოში ჯვეში დო ახალიშ მაგორაღეფიშოთი, მუჭოთ მაგადთო: 1) მურიე, 2) ცაგარელი, 3) გრაფი დე-როჰანნი, 4) მარრი, 5) ყიფ-შიძე, 6) თაყაძსქუა დო შხვა...

დო აი სწორეთ ათეჯგურა ინფორმაციათ საშუალება ქემეჩი – გუნჯი სამარგალოს კარი, ჩქინი დუდი განჩინებაფე კულტურული ევროპას.

თეწკუმა ვაშილებინე საპატივცემო საზოგადოებას ვამუშოვინე თი მუშობა, ნამუსითი თქვა მუთმახვარდითი ქალაქ-ფუთიშ წიმოკენას, რკინაშ-შარაშ მიშაყონაფას სამარგალოშა დო ბოლოს ერობას...

უმეტაშოთ თე მოშინაფილ მუშობას თქვა გეყუნდითი თი უკუმელა-მუნაფილ ბორჯის, მუჟანსითი უჩა ნძალა რუსეფიში პატონობა შურიში ეშაღალას მიჭირენდესი დო მოხვარე კოჩი ვაჩქედუ ნი!

მარა, მუჟანსი ღორონთქე იპრიანუ*) დო გოთანდუ ნი, მუჟანსითი ბუაქ გობარჩხალუ ნი, ჩქინი დუდ-შულობაში მოსალამე მორღიაქ**) ელეღუ ნი, ად თე შვანს, მუჟანსითი სწორეთ საჭიროდუ თქვანი ჯგურა გამოცდილი დო რჩქინელი ადამიანინი, ად თე ბორჯის უსქილიდაფე, უსამართო სატკირქ ამიერიშე გამიწომისოფეს თქვანიცალი საჭირო, დიო ხოლო ბრელი, შურო ბრელი მუთუნი ჯგირი დო სიკეთეში მოქიმინე პიჯი... ჩქინი ქიანას ბედი დო იღბალი ვაწყალენს!...

მეტე ხანი ვარე იში უკულინე, მუთი უჩა დიხას ქემუაბართი ჩქინი მარგალური-ნანაში ნინაში, მარგალური რაგადიში დემანწყუალი, ცაგაროლიში უკულინე თი პრიველი მარჭიხოლი, ნამუქ მეცნიერული ნინათი დოჭურჭულუ, დაამტკიცუ სინამდვილე – მარგალური ნინაში რინი, თი პრიველი მარჭიხოლი იოსები ყიფშიძე, ნამუქ საქიანოთი გეგმარჩქინუ

*) მოგვხედა, მოისურვა.

**) სხივი, პირველი სხივი, წინამორბედი.

მარგალური წინაში სიჯვეზე, მარა იში იშენი სიჯგირე დო სი-
ხვამა რდე, თე ირი ხალხიში პრიველი შურიში დენმადგუმალარი
იარადი!...

თის უკახალე ქეგიაყუნუ წყნარი, შვიდი, საპროფესოროდ
დოტებულ, საწმობონოთ დიდი იმენდი, დიო ხოლო ახალ-
გაზდა წანეფიში მენდულქ, სილიბისტრო ლომიაქ, ნამუქ წარ-
მოდგენითი მუში ოდაბადე დიხასითი ვეელირსგ!...

ჩქი ვფიქრენდითი ნამუდა, თე ჟირი უდროო, უდანამა-
ული ოხვამერი,*) ჭეხანს დაბალუდუ ნი!...

მარა ქარწყეთო ექ ვაგალუ ნი!., მესიში 15, ჩქი მოწამეთ
გინიფრთითი თიში, მუჭოთ ჩქინი მუხურს თქვათი მეუდინი-
თინი!...

ნოტე მოთი იპითი თესხი ფური დო ჩილამურიში მოწამე!...

ნოტე მის მუ ვოწყინებაფეთი?

– მის მუ დტშეთი??

მარა მუ ოკო ბქიმინათენი, დიო ხოლო ბედი-იღბალიში
უბრალო ბაყვი**) ვორეთი დო სოლე ონებუნი თეურე მეპუნთი.

მარა ენა მუთარე!... –

ოკონდა თქვა მეურთი, მეურთი სამუდამოთი, მარა თქვა-
ნი სახე, თქვანი „მა“ ამიერიშე ვეცი ეშაჰყოლიდაფირი თი
კეთილი ადამიანიში გურიშე, ნამუთი თქვა გიჩინენდესგ ნი!...
დაჯერებული ორდათი, მუდგაქ მობხვადა ნი, მუდგა ისტორ-
ული იღბალიში გგ მნაჰყანქი ვიპუათი ნი, მუდგა ფიტი დო
ბორზალქ***) გიმანთხანი, მუდგაქ იყუასი ნი, სოდმახ ვარა ართი
ჩქინთაგანი ქეგესქიდუნი, თქვანი სახელი, იონა, ნამუშ-
შინუაწკვმა ბრელი მუთუნი, შურო ბრელი, შხვა დოშხვა
ფერიში ამნახანტეფი****) წარმომიდირთუნანი, აჲ ათე სახე-
ლი იონა, ამიერიშე ვეშელასე, ვეშქყოლიდე თი დიხა დო
ხალხიში გურიშე სოდე-დო. ნამუწკელა დეზადი, იგურე,
გურაფაში უკული თიშოთ. იხანდილი ნიდო ბოლოს თის ამი-
ერეშე ქემიაბართი! „Sit tibi terra levis“!

*) მსხვერპლი.

**) მონა, მორჩილი.

***) ელვა და მეხი.

****) ფერადები

„მაფალუ“-ს ისტორიაზე ჩვენ მისთვის შევჩერდით, რო-
დაგვეჩვენებია მკითხველისათვის ნამდვილი სახე ამ საკულტუ-
რო მოძრაობისა და გვემცნო მისთვის, თუ რა არა ხელ-საყ-
რელი პირობებში გვიხდებოდა მოგზაურობა ამ გაუგებრობისა
გამო. სამეცნიერო მუშაობას ზოგიერთი უყურებდა, როგორც
სეპარაციის ქადაგებას. ასე იყო სენაკისა და ზუგდიდის მაზრებში
აგრეთვე სამურზაყანოში.

ამ გაუგებრობას ხელი შეუწყო, სხ. შორის, სამედიცინოს
რო სასამართლოს „განაჩენმა“ მასწავლ. ს. გ.-სა და შ. ჩ.-,
შუა ქ. ფოთში (1919 წ., აგვ. 23-26).

„განაჩენი“ რაღაც ორჭოფული გამოვიდა და ვერ დააკ-
მაყოფილა დროს საკითხი: იყო თუ არა უკანონო, არა სა-
სურველი ჯგუფის დაარსება და რა გზას უნდა დასდგომოდნენ
მისი დამაარსებელი შემდეგში? წარმოადგენდა თუ არა „ხი-
ფათს“ საქართველოსთვის მისი არსებობა და სხ. „განაჩენმა“
უფრო გააღრმავა გაუგებრობა და ორივე მხარე და საზოგადო-
ებაც დასტოვა, ჩვენის დაკვირვებით, სრულიად დაუკმაყოფი-
ლებელი.*)

სენაკის მაზრაში მე დავყავი (აგვისტო-სექტემბერი) შემდეგ
სოფლებში: ნოსირის-შხეფი-ნაქალაქევი-აბედათი-გურძემი
-ალერტი-კიწია-ჟინოთა-სალხინო-ოჩე-ტალერი-დო-
შაყე-კურზუ-ბანძა და დავამთავრე მარტვილით (1 ოქტომბ.
1919 წ.), რის შემდეგაც გადავედი ზუგდიდის მაზრასა და სამურ-
ზაყანოში**) (ამისთვის იხ. ამ გამოცემის მე-II წიგნი).

*) იხ. „საქართველი“, № 193, 7 სექტემბრისა 1919 წ.

**) ამ უკანასკნელს, ჩვ. აზრით, სამართლიანად უნდა ეწოდოს
„გარეთ-სამეგრელო“, თვით სამეგრელოსაგან გასარჩევად.

სამურზაყანოს შესახ. იხ. „მომბე“ 1896. № 12, 1897 №№ 1
და 6: „სამურზაყანო“, თ. სახოკია.

2. მეგრული ენის შესწავლის ისტორია

1771-72 წლებში ამიერ-კავკასიაში მოგზაურობდა გე-
რმანელი მეცნიერი აკად. გიულდენშტედტი მან, სხ. შორის, შე-
კრიბა რამოდენიმე მეგრული სიტყვები, ჩასწერა და შეადარა
ქართულ და სვანურ სიტყვებს. მის მოგზაურობის „აღწერა“
გამოცემას ეღირსა მხოლოდ მისი სიკვდილის შემდეგ. გამოს-

ცა იგი პ. პალლასმა 1791 წ.: „D. J. A. G. üldenstädt's
Reisen durch Russland und im Kaukasischen gebürge.
St. Peterburg..*)

შემდეგში მეგრულ ენას მიაქცია ყურადღება ი. კლა-
პროტმა, რომელიც სამეცნიერო მიზნით მოგზაურობდა კავკა-
სიაში 1811-12 წ. წ. კლაპროტი ჰკრეფდა სიტყვებს, წინა-
დადებებს და ადარებდა მათ ქართულ ენის მასალებს.

ი. კლაპროტის შრომას ეწოდება – „Asia Polyglotta“ და
გამოცემულია პარიზში 1731 წელსა.

მეგრული სიტყვები დაპირდაპირებულნი არიან ქართულ-
სვანურთან (გვ. 109-194).

ფრანგი მეცნიერი, რუსეთის აკადემიის წევრი და დამა-
არსებელი ქართულ-სომხურ ფილოლოგიისა მ. ბროსე († 1880)
მეგრ. ენის შესახებ სწერდა 1829 წ. („Détails sur le dialect
Géorgien iusite en Migrél. Journ. ASiat. № 2, 1829
ან „Chronique géorgienne“ გვ. 135).

გასულ საუკუნის 40-იან წლებში სამეცნიერო მიზნით კა-
ვკასიაში გამოგზავნა ბერლინის მეცნიერებათა აკადემიამ პროფ.
გეორგ როზენი († 1891). მან პირველმა, თუმცა დიდის დე-
ფექტებით, შეადგინა გრამატიკული მიმოხილვა ჭანურ-მეგრულ-
სვანურ-აბხაზურისა**), აგრეთვე ოსური ენისა.***)

*) მეგრ. ენის შესახებ ცნობები იხ. ამ წიგნის 496-552 გვ.
იხ. პ. ს. პალლასი – „Сравнительные словари всѣхъ языковъ и
нарѣчій, собранные дес. Высоч особы, 1787-89

**) ე. ი. იმ ენათა, რომელთაც დღეს უწოდებენ „იაფეტურ ენებსა“.

***) ირანული ჯგუფი, ინდო.-ევროპ. ენათა ოჯახისა

მის შრომებს ასეთი სახელწოდებები აქვთ: „Uiber die spra-
che der Lazen, Dr. C. Rosen. 1844 და Ueber das Min-
grelische, Suanische und Abchasische 1846. Berlin.

გ. როზენი სრულებით არ ეხება მეგრ. ენის ბგერათა მხა-
რეს (ფონეტიკას,) და არ მოჰყავს მეგრული ტექსტები. მის
ნაშრომს აქვს მნიშვნელობა უფრო ლექსიკოგრაფიისათვის,
ისიც დიდის სიფრთხილით. სხვათა შორის, მას ეკუთვნის უტყუ-
არი აზრი იმის შესახებ, რომ ქართული მხედრული ასოები
ყველა ასოებზე უფრო შეეფერებიან მეგრ., სვანურ, აბხაზურ
და ოსურ ენებსა. როზენი თავის შრომებში კიდევაც ხმარობს
ამ ენათა სიტყვების გადმოსაცემად ქართულ ასოებს.**) მხო-

ლოდ ჭანური ენისათვის ნახმარია არაბული ასოები, ლათინურის ტრანსკრიპციით.

ქართველ მწერალ-მეცნიერთაგან მეგრული ენის თვისებებს არკვევდნენ: პ. ჭარაია,**) ალ. ცაგარელი და იოს. ყიფშიძე († 1919, თებერვ.). (იხ. ჩემი - „პროფ. იოს. ყ-ძე“, „საქ, №№ 39. 41. 1920 და „განათლ.“ № 2, ამავე წლისა). კირილე და მეჭოდი – მეგრული ენისა. ამ ორმა მეცნიერმა მეგრული ენის მრავალ სხვა და სხვა თვისებათა გამოკვლევით დაამტკიცეს მეგრული ენის ენობა. მისი თვისებურობა.

ამ ორ უკანასკნელთ სამართლიანად შეიძლება ეწოდოთ

*) ამ მხრივ მან ბევრად წინ უსწრო კავკ. სამოსწ. ოლქს, რომელმაც პირდაპირ დაამახინჯა ქართული და მასთან მონათესავე ენები რაღაც ნახევრად რუსულ, ნახევრად ლათინურ მიხოულ-მოხოულ ასოთა შემოღებით თავის გამოცემებში: „Сбор. матер. და აგრეთვე უსლარსა.

**) პ. ჭარაია – ქართვე. პედაგოგი და ლინგვისტი. მასწავლებლობდა დ. გაღში (სამურზაყანო). მისი ზოგიერთი ნაწერები გამოცემულია რუს. მეცნ. აკადემიის მიერ. მეგრ. ენის შესახებ სტატიები მოათავსა პირველად „მოამბე“-ში. „მეგრული დიალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან“ (1896, №№ 10-12; 1896, №№ 1 და 2). – (განხილვა „მ. ჟ.“) ამავე საკითხს შემდეგში შეეხო ნ. მარრი – „მეგრ. ენა,“ ცნობ. ფურც., 1905, №№ 2772 - 73. პეტრე ჭარაია გარდაიცვალა 1919 დეკემბერში (სამურზაყანო). იხ. ჩემი – „პეტრე ჭარაია“ (გაზ. „ივერია.“ 1919, 9 დეკ. № 23).

პირველად მეგრული ენის შესწავლის ისტორიის საკითხს ალ. ცაგარელი შეეხო 1873 წ. თავის სამაგისტრო დისერტაციაში – „О грамматической литер. груз. языка“, СПб., გვ. 79-82.

ხოლო მეგრული ენის თვისებებს, უმთავრესად ფონეტიკურს, მან უძღვნა სპეციალური გამოკვლევა – „Мингрельские этюды“ (изд. два вып. 1880), სადოქტორო დისერტაციად დაცული პეტროგრად. უნივერს.-ში. ეს შრომა შედეგი იყო მეცნიერის მოგზაურობისა სამეგრელოში 1876-78 წ. წ.) *)

არ შეგვიძლია ა. ცაგარელს დავეთანხმოთ ზოგიერ ასოთა ხმარებაში. „ა“-ს ხშირად ხმარობს სიტყვის ბოლოში, რაც მეგრ. არ იცოდა და არც დღეს იცის. მაგ: „ხენწიფესა მეტია, აგრეთვე სიტყვაში თისა: სომახა, უნდა იყოს: სომახ. (მ. ჟ., I, გვ. 10, 11 და 60).

შევხდებით აგრეთვე შეუძლებელ შეერთებას ორ ბგერათა: გამკორაჲც [iqid. გვ 35] სწორი იქნებოდა გამკორაჲც(უ).

უსაფუძვლოდ სტოვებს სიტყვის შუა ადგილას ბგერა „ბ“-ს, რომელიც მეგრ. ენაში არის აღმნიშვნელი დაბრუნების (უკუმოქცევითი) მიმოხვრისა: „დეებადია“ (გვ. 20) საჭიროა: „დეებაზდია“ (მე დავიზადე, родился; არ არჩევს გრძელ „უ“-ს ჩვეულებრივისაგან, სწერს = უწუ, საჭიროა: უწუ; დუჯერათია და სხ.

ზოგიერთი სიტყვები ვერ არის სწორედ თარგმნილი: ოჩოკოჩი, პირდაპირის თარგმნით: თხა+კაცი და არა ტყის-კაცი (შეად. რუსი ზღაპრ. და განსაკ „ბოვა-მეფის“ პოლკანი,

*) იხ. მისი „ანგარიშები“ მოგზაურობის შესახებ: „Ж. М. Н. Пр., № XII, 1877, აგრეთვე „Къ Географіи Мингреліи. Изв. Кавк. О. Р. Георг. О-ва, II в. 5 т 1878 г.; „Два исслѣдователя Кавк. яз.-в. Ж. М. Н. Пр. № II, 1880; „Сравнительный обзоръ морфологіи иберійской группы кавк-хъ языков“, СПб, 1872, ლიტოგრაფიულად გამოცემული.

მის უმთავრეს ნაწერს ნ. მარრი ასე უწოდებს „М. Э“ - „работа выдающаяся, для своего времени, сейчасъ полезная а въ свое время не понятая“ (3. Вост. 23. стр. 204).

ნახევ. კაცი + ნახევ. ცხენი, ან აგრეთვე: ნახევ. ძაღლი და სხ. > უ-ჩუნაფუ ნიშნავს იმასვე, რასაც რუსული ნედო-რившійся (მოუხარშავი) და არა „недонеценный“ (გვ. 44, I. ნ.). ეს ტერმინი იხმარება სპეც „ლომის“ შესახებ, რომელსაც მართლაც ხარშავენ და არ აცხოვებენ.

„ხვითო“ უწინარეს ყოვლისა აღმნიშვნელია გველის კვერცხისა და არა ძვირფ. ქვისა [ibid.].

„ვაასხაპუ“-ს აქვს მნიშვნელობა რუსული – „не сумѣлъ перескочить“, „танцовать“-ს და არა „не вскочилъ (прош., сов. вр.).

მეგრ. „წურწუფა || ქართ. წუმწუმა || რუს. сѣра, თარგმნილია „огниво“-თ, რომლის აღმნიშვნელია მეგრ.-ქართული – „საკვეცი“ და მრ. სხ., რომელთა ჩამოთვლას სხვა დროსთვის გადავდებთ. აღვნიშნავთ კი შემდეგს. თავის „М. Э.“-ს I ნაწილის მე IV გვ. ავტორი სწერს: „Судя по тому, что многія Географическія названія, несомнѣнно Мингрельскаго происхожденія и объяснимыя только по

этимологии этого языка, остаются нынѣ внѣ предѣ-
ловъ, занимаемыхъ нынѣ этимъ языкомъ, можно
допустить, что въ былыя времена территория мингр. языка
была обширнѣе настоящей“...

ამის საბუთად მოჰყავს გეოგრაფიული ნომენკლატურა ჯი-
ხაიში („ჯიხა“ – ციხე, მეგ.) და სხ., მაგრამ, ჩვ. აზრით, ეს საბუთი
დასამტკიცებლად მეგრ. ენის ტერიტორიის სიფართოვისა, ვერ
გამოდგება და აი რატომ. საქმე თუ სახელწოდებაშია, მაშინ
ზუგდიდი (ზურგი+დიდი*) მოდინახე (მოდი+და+ნახე) და
სხ. ამისთანები დამამტკიცებელნი იქნებიან იმისა, რომ ეხლან-
დელი ზუგდი. მაზრა ოდესღაც ჰკავებია ქართულ ენასა და არა
მეგრულსა...

საინტერესო საკითხს მეგრული ენის ადგილისა სხვა ია-
ფეტურ ენათა შორის შეეხო პროფი ნ. ი. მარრი 1910 წ.

*) ძველ ხელნაწერისა. იხ. ს. კაკაბაძე – „საცამშლოს გამოსავ-
ლის დავთარი,“ 1913, გვ. 41.

18

მეგრული ენა განვითარდა ქართული ენის გავლენის ქვეშ, ჭა-
ნური = თურქულისა. ორივე ენა – ახლო მონათესავეა ერთი
მეორისა და იაფეტურ ენათა შორის უკავიათ, ე. წ. თუბალ-
კაინური ჯგუფის ადგილი. თუბალური (ივერიული ანუ მეგრული)
– კაინური (ჭანური ანუ ლაზური). ამ ჯგუფს მოსდევს ჯგუფი
სვან-სომხური, მას კაშდ-მოსოხური (ქართ.) და ამ უკანასკნელს
ჯგუფი გამოუკვლევ (მკვდარ ენათა: სუზური, ელამური, სუმე-
რული და სხვ.*)

პირველად დაწვრილებით უცხოელთა შორის, მეგრულ
ენის გრამმატიკას შეეხო Th. Kluge – „Beiträge zur Min-
grelishen Grammatik“, 1913 წ. Memnon (Zeitschrift für
die Kunst und Kultur Geschichte des Alten orient. ტ.

7, გვ. 46-63). თ. კლუგემ გამოსცა 1913 წელს ეს პირვე-
ლი ნაწილი თავის შრომისა – შედეგი სამეცნიერო მოგზაურ-
ობისა (ბერლინი – ახალსენაკი) – 1912 წ. ზაფხულში. ამ შრო-
მაში მას განხილული აქვს სხ. და სხ. მხარე მეგრ. ენისა
(უღვლილებამდე), მაგრამ ახალი რამ ვერ შესძინა საკითხსა
და ამ მხრივ „დაიხია უკან“ (იხ. ი. ყ-ძის რეცენზია ამ შრო-
მისა – „Зап. Восточн. О. Р. Арх. О.“ т. 22, 1915.**)

ჩვენს მეცნიერთა შორის მეგრული ენის შესწავლა უმა-
ღლეს საფეხურზე აღიყვანა უდროოდ განსვენებულმა პროფ.

იოს. ყიფშიძემ (+ 1919), რომლის უმთავრესი შრომა – „Грамматика мингрельск. (иверскаго) языка съ хрестом. и словаремъ,“ 1914, С.П.б. – შედეგია 4 წლის შრომისა და სამეგრელოში არა ერთხელ ხანგრძლივის მოგზაურობისა.***)

ი. ყიფშიძის ამ შრომით აღტაცებული ნ. მარრი 1915 წ. სწერდა: „მისი შრომა – რეალურად მოწმობს ახალი ხანის დადგომას კავკასიის ენათა შესწავლაში,“ თუმცა არ ეთანხმებოდა ზოგიერთ მის დებულებებს.

*) იხ. მისი – „Грамм. чанск. (лазского) языка“... 1910, С. П. Б. გვ. IX -XXII.

**) კლუგეს ამ შრომამ, სხ. შორ., გამოაშკარავა მისი უცნობლობა ცაგარელისა და ჭარაიას ნაწერებისა მეგრ. ენის შესახებ.

***) იხ. მარრის რეცენზია ამ შრომის შესახებ: Зап. Восточ. Отд. Р. А. О. 23 томъ 1915 г. გვ. 203-16, вып. I-II

19

ჩვენ ვერ შევხებით განსვენებულ ი. ყიფშიძის ნაწერის დადებით მხარეებს, რადგანაც ეს ფრიად შორს წაგვიყვანდა.*)

შევხებით, მხოლოდ რამოდენიმე სიტყვით ზოგიერთ ნაკლულევანებას.

ავტორი „გრამატიკისა“ უარჰყოფს არსებობას მეგრ. ენაში გრძელ ხმოვანთა (იხ. გვ. 010, § 5, ნ.)

მეგრული ენას უძველეს დროიდან, რამდენადაც მოწმობენ, სხვ. შორის, მისივე მასალები ცოდნია და დღემდე შეუნარჩუნებია ხმარება გრძელ ხმოვანთა, მაგ.: მრმას (დეე, წავიდეს), მჟრს (მოდის), ამბჟ (ამბავი, „სადაც „ე“ მეგრ. ენის ყველა თქმაში გრძელია) და სხ.

„შინაფა“ (გვ. 079) უდრის არა მარტო რუსულ „помнить“-ს არამედ „упоминать; распухать“-ს.

ზოგჯერ კოჭლობს მართლწერა. „ნდიი“-ს მაგიერ უფრო შეეფერება მეგრ. ენის ყველა თქმას – ნდრ ან ნდგ. წინადადების ბოლოს უარყოფს სუფიქსს – „ნი“: „ჯოხოდ ხეჩონი“ და არა „ხეჩო“ (გვ. 20), აგრეთვე გვ. 15: დათა ჯოხო (ნი); „ჭკვერი“ და არა ჭკვერი (გვ. 23). სხ. შორის, თავის გრამატიკის I ნაწ. ავტორი თითონ აღნიშნავს „ჯ“-ს თანდათან გამაგრებას და მის გადაგვარებას მ. ენიდგან.

სიტყვა „ახავად – წარმომდგარია შორისდებულის შეერთებიდგან: II) ახ+ვად, იწერება ასე (ახავად და არა

„ახავაი“ (გვ. 139); ავტორი ზოგჯერ იმეორებს ა. ცაგ-ლის შეცდომებს: უწუ („უ“-დაბოლოება); და სხ.; მეგრ. გვართა სიის შესახებ ვიტყვი, რომ ისინი სულ არ იყვნენ საჭირო, ხოლო თუ მოიყვანდა საჭირო იყო მეტი სისწორე: „აშორტია“ და არა „აშორდია“ (გვ. 423); ბერაია – მეგრ. გვარია. ბერიძე – საკუთრ. გურული და მაშასადამე „ბერაია“ არ უდრის „ბერიძე“-ს (ეს უკა-

*) იხ. ჩვენი „იოს. ყიფშიძე, მისი ცხოვრ. და სამეცნიერო „მოღვაწეობა“ („საქართველო“, 21, 24 თებერვ. №№ 1920“) და განათლ. № 2, 1920.

20

ნასკნ. გვარი, გარდა გურიისა, გვხვდება საქართ. თითქმის ყველა კუთხეში: რაჭაში, საკუთარ. იმერეთში, კახეთში და აჭარა-ლაზისტანშიც კი. (სამეგრელოში ამ გვარეულობის წარმომადგენელი გადმოსულან გურიიდან მე-18-ს. დასაწყ.) „ბერიძე“, როგორც სახელი და არა გვარი, გვხვდება მთაში. საჭირო იყო გვარების მოყვანის დროს უსათუოდ დაცვა მეგრ. გამოთქმისა. გვართა დაბოლოვება „ვა“-ზე უფრო ქართულია, ვიდრე მეგრული (გამონაკლისი: ფაღვა, ბიგვა და სხ.) ამიტომ „Списокъ мингрельскихъ фамилий -ს ქვეშ სიმართლე მოითხოვდა რომ ყოფილიყო: აკირტა და არა აკირტავა, აფხაზა, ბაჩილა, გაბედა. და სხ. აგრეთვე: ბერულა და არა „ბირულავა“. მეგრ. ბომბუა*) არ უდრის ქართ. ბომბუაშვილს და თუ ეს უკანასკნელი ჰქონდა სახეში ავტორს და შეხვედრია ასეთი გვარი სამეგრელოს ტერიტორიაზე უსათუოდ გაიგონებდა: ბომბუასკუას და ასეც უნდა დაეწერა. ხოლო თუ ეს სმენია სამეგრელოს იმ რაიონში, რომელსაც სამართლიანად „გაქართველებული“ უნდა ეწოდოს (გორდი, კინჩხა, ხუნწი), მაშინ ეს უნდა აღენიშნა ავტორს და სხ.**)

არა აქვს აღნიშნული, სხვა მრ. დეტალებთან, მეგრული ენის მკვლევარს ამ ენის ე. წ. სიტყვის მასალები ანუ ფართოვანი სიტყვები ამის მაგალითები მ. ენას ბლომად მოეპოვება. ესენი არიან: 1) „დუდი ხემა ვამილუ“, რაც ნიშნავს „არა მცალიან“-ს (სიტყვა-სიტყვით – „თავი ხელთ არა მაქვს)

2) „ჯიმა ღურელი!“ – განცვიფრების გამომხატველია, ზოგჯერ მწუხარებისა და სხ.

3) ეშე ცა დო გიმე დიხა! – შეუძლებლობის აღმნიშვნელია,

*) შეად. ზომბუას ხიდი“, ზომბუაში ხინჯი, სენაკ. მაზრა, ცხ. წყალზე, ი. ყ-ძის „ლექსიკ“.

**) ასევე სამურზაყანოს (ენგურიდან-ღალიძგამდე, ზედ ქალ. ოჩემჩირეს კარებამდე) უნდა ეწოდოს „გამეგრელებული“ რაიონი, რადგანაც აქ ვერ გაიგონებთ, როგორც 30-50 წლ. წინად აფხაზურ სა: ბატონობს მეგრული. ინტელიგენციამ (გალი-აჩიგვარა) იცის, რა თქ. უნდა, რუსული წ.-კითხვა, ლაპარაკობს მეგრულად და არ იცის ქართული. ამავ რაიონს ჩვენ არა ერთხელ უწოდეთ „გარეთ – სამეგრელო“ (1920 „საქ.“ და „განათლ.“):

21

4) ხუჯი მაზრენს! – ვგრძნობ, რომ მივდივარ სწორის გზითა.

5) ქოთქუ შონური! არა ჩვეულებრივი,

6) ქიანას გიშაყოთამა! – გალანძღვა, თავის მოჭრა,

7) კინჩხიში ტ!ახუა! დაღუპვა,

8) ჭყორიში ჭოფუა – გაწყრომა,

9) გურს გეხანტუა – მეტის მეტი სიყვარული (ირონია),

10) ღართამო დინაფა – დაღუპვა სამუდამოდ და მრ. სხ.*)

ძალიან მცირე შემთხვევებია მოყვანილი, ე. წ. თიკუნისა, та-
by, сон. запретъ**) მეგრ. ენაში [იხ. I, 0145-46, სულ

10 მაგალ); აღვნიშნავთ ზოგიერთ, იქ არ მოყვანილ მაგალი-
თებს, უმთავრესად ჩვენ მიერ შეგროვილი მასალების მიხედ-
ვით: 1) ქუაში მიხუალთ (გაიძვერა, ეშმაკი კაცი, ორჭოფი.),

2) ტურა (იმავე მნიშვნელობისა),

3) ეშმაკი (თხას უწოდებენ),

4) მაზაკვალი (ყურდგელი),

5) ღვა-ჭიჭე (საკუთრ. მცირე-ლოყებიანი, ბაყაყი),

6) ქვიშა (ხმელეთი, იხ. ყ-ძე I, 31)

7) ბედნიერი (ქმარი). 8) დუდი ფურჩამი (ბრიყვი), 9)

ყუჯი ფირა – ვირი, 10) დუდიში მახოკალი (გველი), 11) მან-
გარალი – ეს საერთო ეპითეთია საყვარელ არსებათათვის, აგრე
უწოდებენ ერთმანეთს შეყვარებულნი, ცოლქმარნი, დედ-მამა
შვილებსა და სხ.

12) ღუმუში ჭკუჯი-უსაქმოდ მოხეტიალე) უსარგებლო,

რუს. розовѣй (ротъ + зевать), 13) ბორო პაპაში ნანა-

თა –ბრიყვი, სულელი, 14) ურწმუნო – გველი და სხ.

ავტორი „Грамм. м. языка... რატომღაც ყურადღე-

*) იხ. „ქართ. ფრთოვანი სიტყვები“, აღ. ყიფშიძე, „მოამბე“
№ 4, 1903, გვ. 1-27; ან რუს. Рѣченія и крылатыя слова“, Мак-

символь. Мос., 1890

**) ოსური ენის საყურადღებო მაგალითები იხ. Дирь А. – „Божество охоты и охотничий языкъ у кавказцевъ“, Т., стр. 142
ახნ Кайтмазовъ, – „Скупой богачъ“, Сб. матер... 13 в., стр. 142
II отд.

22

ბლად სტოვებს ქართული ენაზე დაწერ. სტატიებს საინტერესოს მისი საკითხისათვის და არ ასახელებს მათ. ასეთებია სტ.: „იაფეტური თეორია და მესხ.-აფხაზთა ვინაობა“, კოლხ. 1912, №№ 43-44, ნ. ჯ., „კავკ. ენები და იაფეტ. ენათმეცნიერება“, ნ. ჯორჯიკია, „გან.“ 1913, № 7, გვ. 506-09; „ქ. ენის მოყვარულთა საყურად.“ „გან. 1913, № 8, დ. ჩქოტუა და სხ., რომელნიც ქვევით არიან ნაჩვენებნი შენიშვნებში. *)

*) დანარჩენი მაგალითები მოყვანილნი იქნებიან ზუგდ.-სამურზაყ.- ჯვარის ტექსტებში. შენიშვნები ი. ყ-მის „ლექსიკონის“ შესახებ იხ. აქვე: სალექსიკონო მასალაში, სიტყვ.: „დამორჩილი“, „ჟამი“, „რაბადი“ და სხ.

23

3. ზოგიერთი თვისებები მეგ. ენისა, არ აღნიშნული მისი უმთავრეს მკვლევართა მიერ

ყოველსავე ენას ახასიათებს რამე თვისება და უმთავრეს დამახასიათებელ თვისებად ჩვენი ენისა მივიმჩნიოთ მიდრეკილება **ბგერათა გადაჯგუფებისადმი** ქართულთან შედარებით.

მაგალითები:

მ. მარგალი	ქ. მეგრელი.
„ ობრი	ორბი,
„ ორქო*)	ოქრო,
„ ფირქი	ფიქრი,
„ სანარტელი**)	სანატრელი,
„ მართახი	მათრახი,
„ ნოშქერი	ნახშირი,
„ კეპრი	კერპი,

„ ნირსი	ნისლი,
„ რგილი	გრილი,
„ მარდობა	მადლობა,
„ ქირსიანი	ქრისტიანი და სხ.

ხშირად მეგრ. ენა სრულხმოვანების დასაცავად თანხმოვანსა და ხმოვანს გადუნაცვლებს ადგილებს, როგორც უკანასკნელ მაგალითშია, ან კიდევ ქ. ბედნიერი || მ. ბედინერი; ქ. ბრეწოული (დიალ. ბროწეული) || მ. ბერწული; ქ. მერცხალი || მ. მაჭრიხოლი (დიალ. მარჭიხოლი, მაჭირიხოლი) და სხ.

ზევით მოყვანილი მაგალითები ბგერათა გადაჯგუფებისა: „მარგალი,“ „ობრი“ და სხ. არიან დღეს მეგრულ ენის სხ. და სხ. თქმებში გაბატონებულნი; „ღრისი,“ „რღისი“ და „რიღისი“-ც კი ხშირად გვსმენია უკა-

*) საკუთ. სახელი ორქოია, აგრეთვე გვარი დღესაც ბლომადაა სამეგრ.-ში. იხ. „საცადშლოს გამოსავლის დავთარი“- ს. კაკაბაძე, ტფ. 1913, გვ. 19: ორქო-ოქრო ძვ. ებრ. ხარუც

უნდა იყოს იაფეტური წარმოშობისა და არა პირდაპირ სემიტურისა

**) საკუთ. სახ. ცნობილ მეგრულ ზღაპარში – „სანარტია,“ იხ. ცაგარელი – М. Эпюды“ I. გვ. 38-46. ფრანგ. თარგმანი ამ ზღაპრისა იხ., – I. Mourier – „Contes et légendes du Caucase“, Paris 1888, p. p. 37-80, „Contes Mingréliens“.

ნასკნელ მოგზაურობის დროს ოჩე-კურზუს (სენაკ. მაზრა) რაიონებში. აგრეთვე: ოვერდ || ევედრები, რჭელი || ჭრელი, ვარჭუა || ვაჭრობა, თრუმე, რთუმე*) || თურმე და მრ. სხ.

ზოგიერთს შემთხვევაში მეგრული ენა იძლევა სრულ ხმოვანების საწინააღმდეგო მაგალითსა. შეად. ქ. ბელურა სვან. ბანღრე – მეგრ. ბაღრე. ამ მაგალით. ქ. ბელურა – იცავს სრულ-ხმოვანებას, მეგრ., წინააღმდეგ მისივე თვისებისა, არ იცავს ამას (მეგრ. სრულ.-ხმოვ. შესახებ იხ. ა. ცაგარ. „M. Э.“ II) გვ. 87). შეად. მ. ფაღვა, ქ. ფაღვა და სხ.

ზოგიერთ შემთხვევაში ქართულმა ენამაც იცის გადაჯგუფება, მაგ.: ნავხე || ვნახე; თუთხმეტი = თ-ხუთმეტის**) მაგიერ, ძრიელ ძლიერ-ს მაგიერ (ივ. კერესელიძე ერთ წერილში 1890 წ. სამჯერ ხმარობს „ძრიელ“-ს: „ძრიელ მეწყინა,“ „ძრიელ შევწყუხდი“ და „ძრიელ მადლობელი;“ ზ. ჭიჭ.

„ივ. ივ. კერესელიძე,“ 1829-93, ტფ. 1902 წ., გვ. 37).

მეგრული ენის ერთ-ერთ უმთავრეს თვისებათაგანს შეადგენს აგრეთვე **ზმნათა** სიუხვე, სიმრავლე, შედარებით არსებითი და სხ. საგრამატიკო სახელებთან,***) რაც უნდა მოწმობდეს მის სიძველესა და ზოგიერთ ზმნათა პირველყოფილობას. მაგ. ცნება: „გალახვა“, „ძლევა“-ს შესატყვისად არსებობდნენ ზმნები: გოლახ (ორჯგინ), დოზეპუ (ზეპუა),****) დოგვაგუ (გვაგუა), დოჯგვაჯგუ, დობჷსრუ, დოზჷ (ზალა საკუთრ, დაზილვა, მოზილვა), დოდგედგ (დგედგუა, აქედან გოდგედგილი საკუთრ. გალახული, ნიშნავს უზნეოს (ქალს), ენამყრალს და სხ.), დოჭიბუ, დოღვენდ (იტყვიან აგრეთვე ცხე-

*) იხ. მ.გ., I, გვ. 4,14,20,59,

**) ამის მაგალ. იხ. ე. თაყაიშვილი – „დავთარი ქუთ. ს. გამოს. ბეგრ. შედგ. 1578 წ.“ ტფ 1915, გვ. 65,67, 69

***) ამერიკ. მეცნიერმა პროფ. ბრინტონმა ამერიკის სხ. და სხ. ენათა შესახებ ასეთივე თვისება აღნიშნა, სხ. შორის.

****) „ზეპუ“ – სიმრავლის აღმნიშვნელია. პრეფ. დო ამღევს მას სულ სხვა აზრსა (გალახა).

25

ნის შესახებ, სიტყვა წარმომდგარია, ჩვ. აზრით, სიტყვიდან „ღვედი“ და მართლაც „ღვენდუა“ აღმნიშვნელია მათრახით (ღვედით გალახვისა), დოჟგერთ, დოზანჭ და მრ. სხ.

„გადახტომი-გადმოხტომის“ (ერთი უძველეს ცნებათაგანია) შესატყვისად იხმარებიან ერთი და იმავე მნიშვნელობის ხოლო სხ. და სხვა მიხვრა-მოხვრის (მოქმედების მომენტის გამომხატველი ზმნები: გეგნოსხაპუ,*) გეგნოლენდ, გეგნოქვენდ, გეგნობურინ, გეგნოქენჩ, გეგნოქურინ (მ. ქური || ე. ქუსლი), გეგნობურინ და მრ. სხ., რომელთა სრული ჩამოთვლა არც მ. და მაინც საჭიროდ და არც შესაძლებლად მიგვაჩნია.

მრავალი ზმნები გამომხატველნი არიან სახის სხ. და სხ. გამომეტყველებისა, ყოველივე მიხვრა-მოხვრის, ხასიათისა: ორიჷნანს (იყურება, საკუთრ. იხედება ორივ თვალდაჭყეტილი), ოყვიბინანს (აღმნიშვნელია იმავე გამომეტყველებისა), ობირდინანს (შეად. ოყვიბინანს), ოსვისვინანს (=მორცხვად) და მრ. სხ.

მეგრული ენის ერთ უმთავრეს თვისებათაგანს შეადგენს ბგერა „ც“, რომელიც არის შედეგი ხმის ნაპრალის დახშვისა. ეს ც მოწმობს, ჩვენის აზრით, მეგრული ენის მიერ ზოგიერთ პირველ-ყოფილ მხარეების შენარჩუნებას. ზოგიერთ სიტყვე-

ბი ქართ. ენის თუშურ და ინგილოურ. თქმათა ჰმოწმობენ ამს-ვე (ივაყი სახელი ქაყაზე – გვარი, ჭილტაყიკალია; ინგილ. აგრ – არა და სხ.)**)

გვაქვს საბუთი ვიფიქროთ, რომ ბგერა „ც“ ოდესღაც შეადგენდა იაფეტ. შტომს ენათა თვისებას და არსებობდა იაფეტურ წინა-ენაში***) (ენა-მამამთავარი, *п्रायзыкь*).

*) მაგალ. მოგვყავს, გაგების გასაადვილებლად, მე III პ.; გინოს-ხაპუა – ერთი მეგრ. ნასახელარ ზმნათათაგანია (იხ. ამ. შესახებ. – ა. შანიძე – „ნასახელ. ზმნები ქართულში,“ 1919; ი. ყ-მე „ასსიმ. და დისსიმ. წესი და მეგრულში,“ ტფ. უნივ. მოამბე, № 1.

**) დანარჩენი მაგალ. ახ. ა. შანიძის სტატ. „ქართ. კილოები მთაში, გვ. 191 „კრებული“, პროფ. ივ. ჯავახიშვილის რედაქციით პეტერბ.-ტფილისი 1915

***) ანუ წინამორბედი. ის საერთო ენა უუძველეს დროსა, როდესაც არ არსებობდა განსაკუთრებით: არც ქართ., არც მეგრ., სვან., ჭან. და აზნაური (სომხ ?), რომელმაც წარმოშვა სხ. და სხ. დროს ნახსენები ენები, თითონ კი უგზო-უკვლოდ მიიკარგა (მკვდ. ენა).

26

მეგრ. ენის (უმთავრესად ზუგდიდი-ჯვარის და არა ზუგდ. სამურზაყანოს თქმისა, როგორც აღნიშნავდნენ: ცაგარ., ყიფშიძე და სხ.) ბგერა გ ც არის აგრეთვე თვისება იაფეტურ წინა ენისა და უნდა იგულისხმებოდეს, როგორც ნაშთი ამ უძველეს ენა-წინამორბედისა. გ – არის მოკლე ხმოვანი და მისი დანიშნულებაა წარმოება მარცვლისა. იგი უდრის ზოგჯერ მოკლე „ი“-ს, ზოგჯერ მ. „უ“-ს და სხ. (შეად. კიდგ || კვდგ; ჭკიჭკიტია || ჭკვჭკვტია; ქუმმაზადგ || ქემმაზადგ; ქუმუ || ქემუმაზადუ და სხ.*) (შესაფერ სიმოკლის ნიშნების შექმნა შეუძლებელი შეიქნა არსებულ პირობებში).

ეს „ვ“ გვხვდება სომხურში, როგორც მარცვლის მწარმოებელი, ხოლო წმიდა – იაფეტურ ენათა შორის – სვანურში, მაგ. : მხარ = ხვალ, საწენდარ = საწინდარი, ადზაზე = გააგზავნა, ლგბგე = გამაგრებული (ზოგიერთ შემთხვევაში აღმნიშვნელია სიტლანქისა, ხასიათ.) აზნაზ. – აკვ = მეგრ აკა და სხ.

მეგრულ ენას ახასიათებს აგრეთვე სიმრავლე ტრიფტონგთა. მაგ მაძას, მაძალური (აბაშა-ბანძა-მარტვ. თქ.), პერთაია, კვირია, პატარაია, თევზაია, ბარკალაია; სკ. სახელები ბურდლაია (ქალ.), ბურდლუია (ვაჟ.), გუია და სხ.

მეგრ. ენის არსებულ თქმათა შორის ყველაზე უფრო დიდი მიდრეკილება სრულხმოვანებისადმი აქვს აბაშა-ბანძა-მარტვილის თქმას, მიუხედავად ქართული ენის სიახლოვისა და გავლენისა. ხშირია გამოთქმა: ხომღლა (სხვა კუთხის „ხომლა“), გობლახუნა (-ხგნა), ქუმურსი (ქემურს) და სხ.**)

*) იხ. ყ-ძე. „Гр. м. яз.“ გვ. 03 და ნ. მარრი – რეცენზია: Зап. Вост. Отд. Р. Археолог. О-ва, Т. 23, 415, стр. 210-11.

**) შეად. გადაჯგუფების, ანუ ბგერათა შეცვლის მაგალითები. ეს არა აქვს აღნიშნული ნ. მარრს თავის ნახს. რეცენზიაში (ი. ყ-ძის „გრამატ.“ 1914).

27

4. ქართული და მასთან მონათესავე ენები (მეგრული, ჭანური, სვანური, აბხაზური, ჰაიკური)

(სამეცნიერო თეორიათა განხილვა: ლეფნიცი – მარრი).

ენათ-მეცნიერება ჰყოფს ენებს სხ. და სხ. ოჯახებად, ოჯახებს შტოებად, შტოებს კი ჯგუფებად და ძნელია იმის წარმოდგენაც კი, თუ რამდენად რთულია და თავ-სატეხი გადაწყვეტა იმისა, თუ რომელ ოჯახს, შტოს და ჯგუფს უნდა მიეკუთვნოს ესა თუ ის ენა, ე. წ. „შედარებითის მეთოდის“ საშუალებით, რადგანაც წყარო, სფერო შედარებისა უმრეტელია თვალ-უწვდენელი.

მონათესავე ენებად კი ითვლებიან ის ენები, რომელთაც ოდესღაც ჰყოლიათ ერთი, საერთო წინამორბედი ენა, ენა – მამამთავარი, ენა – წარმომშობი და თუმცა თანდათან, დროთა მსვლელობისა და სხ, ენათა გავლენისა გამო, გამოუცვლიათ სახე-ხასიათი, დაშორებულან ერთმანეთს (ტერიტორ.), მაგრამ **ნათესაობა** ერთმანეთს შორის მაინც შერჩენიათ, ზოგიერთი: ფონეტიკური*), მორფოლოგიური**) და სინტაქსური***) მხარეების უცვლელობის გამო.

უძველეს დროიდან კავკასიას სამართლიანად უწოდებდნენ „ენათა მთას“ – ენების აუარებლობისა, სიმრავლისა გამო დედამიწის ამ კუთხეებში და მართლაც, აქ, ქართულისა და მასთან აშკარად მონათესავე: მეგრ.-ჭანურ-სვანურ-აბხაზურის გარდა გაიგონებდით: სომხურს, ქურთულს, ოსურს, ჩაჩნურს, სპარსულს, თურქულს (ანუ „ოსმალურს“), თათრულს და ვინ იცის, კიდევ რამდენს, დღეს უკვე არ არსებულთ და მკვდართა ყოველსავე ერისათვის (სუმერული, ხეთური, ელამ. და სხ)

*) სწავლება ბგერათა, ხმათა შესახებ.

**) სწ. სიტყვათა (არსებ. სახ. და ზმნათა) ფორმების შესახებ (კანკლედობა უღლილება).

***) სწ. სიტყვების შეთანხმების შესახებ (წინადადებაში, აზრში).

****) მისაღებია მხედველობაში აგრეთვე ლექსიკოლოგიური მასალა (სიტყვათა მნიშვნელობა, მათი იგივეობა, წარმოშობა სხ. და სხ. ენებში; ბერძნ. სემასიოლოგია).

28

საკითხი, – ქართ. ენის ნათესაობისა და მისი ადგილისა სხ. ენათა შორის – იყო ისეთ გამოცანად, ენათ-მეცნიერთათვის, რომელზედაც ისინი თავს იმტვრევდნენ, საკითხს ასე თუ ისე სწყვეტდნენ და ბოლოს კი ირკვეოდა და, ზოგჯერ თითონაც არ უარჰყოფდნენ, რომ თავის გადაწყვეტილებაში სასტიკათა სცდებოდნენ.*)

ერთნი მიაკუთვნებდნენ ქართულსა და მონათესავე ენებს, ე. წ. ჰინდო-ევროპიულ (ანუ ჰინდო-გერმანულ, გერმ. მეცნ. თერმინოლოგიით) ენათა ოჯახს.**)

მეორენი კი უარყოფდნენ ამას და ქართული ჯგუფის ენები შეჰქონდათ ე. წ. ურალ-ალტაის ენათა ოჯახში (თურქული, თათრული, ფინური, ყირგიზული და სხ.) ეს არის ე. წ. „თურანული თეორია“ ქართ. ენის წარმოშობისა.

მესამენი უარჰყოფდნენ ორივეს და, რაკი ვერ პოულობდნენ მისთვის ადგილს სხ. ენათა შორის, გამოჰყოფდნენ მას არსებული ენითა ოჯახებიდგან, ამორებდნენ მათ და მიაკუთვნებდნენ ენათ მეცნიერების სალაროში განსაკუთრებულ, განცალკევებულ კუნჭულსა და ამ დამოუკიდებელ ჯგუფს უწოდებდნენ – „იზოლიურ ენათა ოჯახს“.***)

*) მრავალ-ენოვნება კავკასიისა შედეგი იყო – მრავალ-ეროვნებისა. – ეს უკანასკნელი კი, აიხსნას ანტროპოლოგიური ფაქტორით: ტომთა ადრეულობით, ერთმანეთის უცოდინარობით, მოწყვეტილობით და მრ. სხ.

**) აქ შედიან: სანსკრიტული (უძველესი სამწერლ. ენა ჰინდოეთისა), ლათინური, ბერძნული, ევროპის ენები – ფრანგ., იტალ., გერმ. ინგლისური და სხ., სლავიანური ენები – რუსული, პოლონური, ჩეხური, სლოვაკური, სერბიული და სხ., მათ შორის მკვდარი სლავიანური – პოლაბური ენა; ბალტიის ჯგუფის ენები ლათინური, ლიტვური და უკვე მკვდარი ძვ. პრუსიული; აღმოსავლეთის ენებიდგან: სპარსული, ქურთული, ოსური და (სომხური?) და ამის შესახ. ქვ.

***) ამ თეორიის შემქმნელი გერმ. მეცნ. Fr. Müller – ქართველ ერსაც ნათლავდა იზოლიურ ენად, განცალკევებულ ხალხად, სხ. ერთა შორის, ანთროპოლოგიურად („Isolierte Völker“ განმარტოებული ერი“) საქართველოს ანთროპოლოგიის კითხვები იხ. ალ. ჯავახიშვილის წიგნში: „Антропология Грузии“, Моск. 1914 შრომის ავტორი დედა-მიწის ერთა შორის (კლასიფიკაც.) ქართველთა ტიპს აკუთვნებს დამოუკიდებელ ადგილსა. (რეცენზია თხზულებისა იხ. ოდესის უნივ. სტუდ. კრებულში: „ცხოვრება და მეცნიერება“, ქუთაისი, გვ. 4-5, განყოფ. III).

29

მეოთხენი ქართულსა და მონათესავე ენებს უპირდაპირედნენ სემიტურ ოჯახის ენებსა (ურული ანუ ჰებრაული, არაბული, ასურული, კოპტური, ეთიოპური და სხ.) პოულობდნენ მრავალ საერთო ლინგვისტურ თვისებებსა და ამიტომაც შეჰქონდათ ამ ენათა სიაში.

საკითხის ასეთ გადაწყვეტილობას, მის სიბუნდოვანეს ხელს უწყობდა, უწინარეს ყოვლისა: უცოდინარობა (საკმარისად კარგად) ქართულისა და მასთან მონათესავე ენებისა, მკვლევართა მიერ; გამოუცემლობა ამ ენათა სალიტერატურო მასალებისა*) და სიმრავლე სულ სხ. და სხ. ენების ელემენტებისა ჩვენს ენაში.

ქართულ ენაში პოულობდნენ და ვპოულობთ შემდეგ ენათა ელემენტებს: სომხურისას,*) არაბულისას, სპარსულისას, თურქულისას, ურულისას ბერძნ.-ლათინურისას და მრ. სხ. უკვე არ არსებულ, მკვდარ ენებიდან კი ჰპოულობდნენ მრავლად ელემენტებს – „სუმმერულ ენისას“.***)

მეგრულში შეეძლოთ ეპოვნათ: სომხური, ბერძნული და სლავიანური ენების ელემენტები, ჭანურში – თურქულისა, აბხაზურში – ბერძნულისა და ოსურისა.

ყველაზედ უწინ სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართული ენის მეცნიერულად განსაზღვრა სცადა გერმ. მოაზრემ ლეიბნიცმა († 1716).

ჯერ კიდევ 1695 წ. გამოაქვეყნა მან თვისი აზრი ქართული ენის ახლო ნათესაობაზე ბერძნულ-ლათინურ-სომ-

*) განსაკუთრებით კავკასიის ე. წ. „უმწერლობო ენების“ მასალებისა: მეგრული, ჭანური, სვანური და აბხაზურისა.

**) ძვ. ჰაიკური, რომელიც ვითარდებოდა სსპარსულ და ქურთულ ენათა პირდაპირის გავლენის ქვეშ. ამის შესაებ იხ. წიგნაკი – „Древне-армянский или хайский. Степень древности Осо-

бенности. Развитие и пр.“ მოსკ. 1919

***) მცირე აზიის ლურსმულ წარწერათა ენა, 4.000 წლ. წ. ქრ. დაბ. იხ. მ. წერეთლის სტ: – „სუმ. და ქართული“, „გვირგვინი“, 1912 გვ. 27–117.

30

ხურთან. მან შეადარა ერთმანეთს 140-მდე სიტყვა ქართ. ენი-სა ბერძნ.-ლათინურ-სომხურისას.

ქართული: „ცა“ დაუპირდაპირა ბერძნ.-ს და მო-უპოვა ერთმანეთთან მსგავსება,

" „კლიტე“, დიალ. „კილტე“

" „ჰაერი“

" „ნავი“

ქართ. ფეხი დაუპირდაპირა ლათ. „pes, dis-ს,

„სერობა“ (მ. სერი „ლამე“) – Serus, verper და სხ., მაგ-

რამ ენათა გენეალოგიურ ნათესაობისათვის არ არის საკმარისი მართო მსგავსება სიტყვათა, საჭიროა კვლევა სხ. მხარეებისა: ფორმათა (მორფოლოგ.), ბგერათა (ფონეტ.) და მრ. სხ.

საჭირო იყო გაღრმავება კვლევა-ძიებისა, რის ძალა ფი-ლოსოფოსს არ შესწევდა ქართული ენის უცოდინარობისა გა-მო ლეიბნიცს საშუალება ჰქონდა გასცნობოდა ქართულ ენას ზერელე – „ქართულ-იტალიურ ლექსიკონის“-ს მეშვეობით, რომელიც პაულინმა და ირბახმა*) 1626 წ. გამოსცეს რომ-ში. შეიძლება სცნობოდა – „ქართ. გრამ.“, ლათინურ ენაზე შედგენილი იტალ. ბერის – მადჟის მიერ და 1643 წ. რომ-შივე გამოცემულს.

*) ირბახი (კლაპროტისა და სენმარტენის ცნობებით) ტომით ქართველი იყო, აგრეთვე ცნობილი მთელს წინა აზიაში, როგორც მრავალ მხრივ განათლებული კაცი და დიპლომატ ირბახის შესახ. ცნობები იხ.: 1) „Путешествіе по Кавказу“ Шарденъ (†1713) ან მისივე: *Jornal du viyage... et par la Colchide*, Amsterd., 1711.

2) Исарловъ – „Письма о Гр., 1899. გვ. 369-70; 1604 წ. რომში გაიხსნა „მისსიონერთა შკოლა“, სადაც ქართ. ენის სწავლება მიხედობილი ჰქონდა ირბახსა. აქვე მოქმედებდნენ: მისიონერი მადჟი, ენათ-მეცნიერი პაულინი და სხ. ამათის შემწეობით გამოცა რომში. სხ. შორ.: ქართული ანბანი („Alphabetum ibericum“, 1625). „ქართ გრამ.“, 1643, ლათ.-ქართ.-თათრული ლექსიკონი და სხ. (განხილვა ამათი იხ. მ. ჯანაშვი. რეც. „ივერ.“ 1894 წლის ერთ ერთ №-ში.

ლევზინცის შემდეგ ყურადსაღები აზრი ჩვენის საკითხისა გამოსთქვა „შედარებითი ენათ-მეცნიერების დამაარსებელმა – მამამთავარმა, გერმ. მეცნიერმა – ფრანც ბოპპმა († 1867), რომელმაც ფრანგ ენათ-მეცნიერმა ა. მეიემ (A. Meillet) სთქვა (1903), რომ – „ბოპპმა ჰპოვა შედარებითი გრამატიკა და მისი მნიშვნელობა, ეძიებდა კი ინდოეთ ევროპის ენათა წარმომშობს, ისევე როგორც კოლუმბი, იმ ჰპოვა ამერიკა – ეძიებდა კი გზასა ინდოეთისას“-ო.

თვისი მოქმედება ამ მეცნიერმა იწყო უძველეს ინდოეთის სამწერლობო ენის, ე. წ. სანსკრიტის შესწავლით და მისი შედარებით ბერძნულ-ლათინურ-სპარს.-გერმანულთან („სისტემა უღლილებათაჲ“ 1816).

თავის უმთავრეს შრომაში „შედარებ. გრამატიკა სანსკრ., ზენდურ, სომხურ, ბერძნულ, ლათინურ, ლიტვურ, ძველა-სლავიანურ, გოტურ და გერმანულ ენათა“ (ბერლ., 1833) მან, პირველად მეცნიერებაში, გამოსთქვა აზრი ქართ. ენის წარმოშობისათვის ინდოეთ-ევროპიულ ენებიდან. ამ აზრს იგი ამყარებდა: ზმნებისა, ნაცვალ-სახელებისა, რიცხვითი სახელებისა და ფლექსიათა შედარებაზე.

ქართული ენის ფორმებს პირდაპირ ადარებდა სანსკრიტისას, მაგრამ ფონეტიკური შედარებების არ ქონისა გამო, მისმა თეორიამ ქართული ენის ინდო-გერმანელობაზე საკმარისი ნიადაგი ვერ მოიპოვა.

1842-45 წლლ. ბერლინში წაკითხულ ლექციებში ფრ. ბოპპი, სხ. შორის, ადარებდა ლაზურს ანუ ჭანურს და სან. სკრიტულს, რომელთა შორის ჰპოვებდა საერთო მხარეებს კანკლედობა და ნაცვ.-სახელებში.

საბოლოოდ თვისი მოსაზრებანი ქართულ-ჭანურის ინდო-გერმანულ ენებთან ნათესაობაზე მან გამოაქვეყნა 1847 წ., ბერლინში გამოცემულ წიგნში: „კავკასიური ელემენტები ინდო-ევროპიულ ოჯახის ენებში“ (Die Kaukasischer Glieder des indoeuropäischen Sprachstamms“).

გასულ საუკუნის 40-იან წლებში ქართული ენის ცოდ-

ნის აუცილებლობა და მნიშვნელობა კავკასიის ენათა მკვლე-

ვარისათვის აღნიშნა ბარ. გეორგ როზენმა (გერ., მეცნ. † 1891*) მან პირველმა მიაქცია ყურადღება ქართული ჯგუფის არა-სალიტერატურო (უმწერლობო) ენებს: სვანურს, ჭანურს, მეგრულს და შემდეგ მონათესავე აბხაზურს.

ქართული ჯგუფის ენებს მან უწოდა „ჰიბერიულ“ ანუ ივერიულ ენათა ოჯახის ენები და ამავე ენათა ოჯახში შეიტანა – ჩერქეზული ენა. ფრ. ბოპსს მხარი დაუჭირა – „სომხურ-ქართული ფილოლოგიის პიონერმა.**“) ფრანგმა მეცნიერმა მარი ბროსემ (†1880).

მან პირველმა დაიწყო მეცნიერულად შესწავლა ქართ. ენისა, ლიტერატურისა და ისტორიისა ევროპაში***) 40-იან მოღებულ იქმნა პეტროვრ. უნივერსიტეტის აღმოსავლეთის ენათა ფაკულტეტზე (1845).

1844 წელს, ბოპსისადმი მიმართულს წერილში მან დაადასტურა ამ უკანასკნელის აზრი ქ. ენის ნათესაობაზე ინდო-ევროპის ენებთან, მხოლოდ კი სომხურისა და არა სანსკრიტის შემწეობით. მ. ბროსეს უმთავრესი დებულებები ასეთებია. 1. „უმეტესი ნაწილი ქართულ სიტყვებისა ეკუთვნიან ინდო-ევროპიულ ენებსა, უფრო კი უახლოვდებიან სანსკრიტის, ძვ.-სპარსულს და ზენდურს, უხშირეს ყოვლისა სომხური ენის საშუალებით („Le plus soivent par l' intermédiaire de l' armenien“).

2. სახელნი არსებითნი, კანკლედობათა უმეტესობა და შედარებითი ხარისხის მაჩვენებელნი ქართ. ენაში უსათუოდ სანსკრიტული ან ზენდურია, წარმოშობით;

*) ავტორი წიგნებისა: „Ossetische Sprachlehre nebst einer Abhandlung über das Mingrelische, snanische und Abchasische“, B., 1845 da Über Die Sprache der Lazen“ B., 1845

**) ნ. მარრი – „Др. груз. одописцы“, 1902 С. П. Б.; იხ. აგრეთვე პროფ. ივ. ალ. ჯავახიშვილის – „Обзоръ теорій и литературы о происхожд. груз. языка,“ ж. м. н. пр., № 8, 1908. გვ/ 24-58.

***) ყურადსაღებია მისი: „L'art liberal ou grammairre géoegienne 1834, Paris, ლიტოვრ.

3) ესევე ითქმის პატარა გამონაკლისით, ქართულ ნაცვალ-სახელებზე; 4) ქართ. უღლილება ანალოგიურია ძვ.-სპარსულთან, სანსკრიტულთან, ზენდურთან და 5) ქართულ სინტაქსისა და მრ. სიტყვების იგივეობას, ამ ენების სინტაქსისა

და სიტყვებთან შედარებით, ადვილად გამოააშკარავებს დახელოვნებული ენათ-მკვლევარი“-ო.

ქართ. ენის ნათესაობა და კავშირი „თურანულ ოჯახის ენებთან პირველად აღნიშნა ინგლისელმა მეცნიერმა მაქს მიულლერმა (1855-56 წ. წ. ლექც. ინგლ. ენაზე, ლემპც.-ლონდონი, მ. მ. +1900).

ქართულსა და ჩრდილოეთ კავკასიის ენებს იგი უწოდებდა ურალ-ალტაის ანუ თურანულ ოჯახის ენებს, მხოლოდ კიდროთა მსვლელობის გამო, მრავალ მხარეებში მათგან განსხვავებულთ.*)

მ. მიულლერის თეორია ქართულისა და მონათესავე ენათა თურანელობაზე უარყო ალ. ცაგარელმა 1872 წ.; მან აღნიშნა რომ განსხვავება ბევრად მეტია ამ ენათა შორის, ვიდრე მსგავსება და საჭიროა გადახედვაო. მანვე აღნიშნა, სხ. შორის, რომ თურანულ ენებმა არ იციან თანხმობანთა შეჯგუფება, როგორც ქართულმა.**) ა. ცაგარელის საბოლოო აზრით, ქართულს არა აქვს გენეტიური (წარმოშობითი) ნათესაობა ინდო-ევროპულთან, მაგრამ არ შეიძლება შერიცხულ იქნეს არც ურალ-ალტაის ოჯახის ენებში და სხ.***)

მ. მიულლერი თურანულ ოჯახის ქართულ ენათა შტოს ჰყოფდა 4 ჯგუფად: I ქართული ანუ თვით ქართული (კახ., იმერ. და სხ.),

*) მ. მიულლერს მიემხრო ფრ. მეცნიერი დემორგანი. „ანთროპოლოგიური გამოკვლევანი კავკასიაში მცხოვრებ პირველ ყოფილ. უმველეს ერთა“.

**) მაგ. სიტყ. მრგვალი, ბრძმედი, გრგვინვა, მგრგვლივ (რუსთავ., I, 73. ხ.), ბრწყინვა, მკრთალი და სხ, იხ. ж. м. н. пресв., 1872, № 9, გვ. 57.

***) Обзоръ грамматич. литер. груз. яз.,“ С. П. Б... 1837 წ. – ეს აზრები დაედვენენ საფუძვლად ა წ-ლის ამ სამაგისტრო დისერტაციას.

II ენა ოდიშისა (მეგრული),

III სვანური და IV დასავლ. საქართ. მცხოვრებთა ანუ ჭანური ენა.

ამ შტოვს ენათა სიტყვების ძირები და საგრამატიკო ფორმები აღიარა მან საერთოდ თურანულ ენების ძირებთან და საგრამატიკო ფორმებთან.

ვენის უნივერსიტეტის პროფ. ფრიდრ. მიულლერმა (მასწავლებ. ალ. ცაგარლისა*) ქართულსა და ქართული ჯგუფის ენებს, როგორც უკვე შემთხვევა გვქონდა გვეთქვა, ადვილი ვერ მოუპოვა სხვა ენათა შორის და აღიარა ისინი ცალკე მდგარ, „განმარტოებულ ენებად“. ფ. მიულლერის აზრით, ქართ. ენას არა აქვს ნათესაობა არც ერთ არსებულ ენათა ოჯახთან და, სხ. შორის, კი არც სემიტურთან.**)

ქართული ენა – ენაა იმ ერისა, რომელიც უუძველეს დროებში მრავლად სცხოვრობდა კავკასიასა და მც. აზიაში სემიტთა, ინდო-ევროპელთა და თურანელთა მოსვლამდე ამ ადგილებში.***)

დიდი განსხვავება სემიტ. და ინდო-ევროპიულ ენათა შორის კერძოდ აღნიშნა ვილჰელმ ჰუმბოლდტმა (+ 1835): 1) ძირები სემიტურ ენის სიტყვებში იწარმოებიან 3 თანხმოვანის საშუალებით. 2) მცნებათა საფუძველნი გამოიხატვიან თანხმოვანთა საშუალებით და სხ., რათაც ვერ ვამჩნევთ ინდ-ევროპ. ენებში და სხ.

ამ საკითხში ფ. მიულლერის წინამორბედად, მაგრამ ნაკლებ მკაფიოდ და გაბედულად უნდა ჩაითვალოს აღმოსავლ.

*) Fr. Müller (+1898)

**) იხ. პროფ. ივ. ჯავახიშვილის ნახსენ. შრომა, აგრეთვე ნ. მარტი: „Кавк. и памятники духовн. культ., 1912 С. П. Б.

***) დამტკიცება-გეოგრაფიულ ნომენკლ.-ტურისა და ვანის წარწერათა სიტყვების თვისებათა შედარებაში.

ენათა პროფ. პარიზის უნივერსიტეტისა ჰენრი კლაპროტია (+ 1835), რომელმაც აღნიშნა ქართ. ენის მსგავსება ერთს და იმავე დროს ინდო-გერმანული და ჩრდილო-აზიის ენებთან და ამასთანვე შეუძლებლობა, მისი რომელიმე ენათა ოჯახში შეტანისა და აუცილებლობა მისი გამოცალკევებისა და განმარტოებულ ენად აღიარებისა (განსხვავება ქართ. სიტყვების ძირებთა და გრამატიკ. ფორმათა სხ. ენებთან შედარებით და სხვ.).

ამავე აზრს, სხ. და სხ. დროს ადგენენ: შლეხერი, ბენფეი, შპიგელი და სხ.

ზოგიერთ მეცნიერებმა განიზრახეს ქართ. ენის შედარება არ არსებულ ენებთან. მაგ., ასსიროლოგმა ლენორმანმა სცადა მისი შედარება და დაახლოვება ურარტუს ენასთან (ვა-

ნის წარწ. ენა). მან აღიარა ურარტელთა ენის ქართულთან იგივეობა (1882 წ.)*)

ასსიროლოგმა ფრიც ჰომმელმა 1884 წ. ჩვენი ენა შეადარა, ე. წ. მიდიურ ენებსა (სუზურ-ელამურს)**)

ყველა ამ ენებს მოუყარა მან თავი ერთ ჯგუფში, რომელსაც „ალაროდიული“ უწოდა.

შემდეგში ამავე საკითხს შეეხნენ, მაგრამ ვერაფერი ახალი შეიტანეს ჰუგო შუჰარდტი, ჰიუსინგი (1901 წ.), ტრომექტი (იტალ. მეცნ., 1902-3 წ. წ.) და სხვ.***)

ვსთვლი ვალდებულებად, დასახულს აღვნიშნო მოკლედ აზრი ნ. მარრისა, რომელსა მ. წ-ლი უკვე ნახსენებ სტატია-

*) „Letters assiriologiques...“

**) სუზური ენა ახემენიდების (ბელისტანში) წარწერათა, ელამური – უძველეს სპ. ენა.

***) იხ. პროფ. ივ. ჯავახიშვილის ნახს. შრ. გვ. 253, აგრეთვე მისივე „ქართველი ერის ისტორია“, წ, I, 1913, გვ. 14-16, ან არტ. ლემსტი – „ორიოდე სიტყვა პროფ. შუხარდტის წიგ. გამო“. ივერ. 1895, № 202; მ. ჯ. ბიბლიოგრ. „ივერ“, 1897, № 82, 11, № 262.

36

ში უწოდებს: „ქართული ფილოლოგიის გმირს თვალ-უწვდენელ მეცნიერულ კვლევის ველზედ“ (ნ. მარრის შესახ. იხ. „პროფ. ნ. მარრი“, „განათლ“, № 1909; „ნ. მარრი“, მეგობრისაგან, 1913, № 8.

პირველად თვისი აზრი ქართული ენის ახლო ნათესაობაზე სემიტურ ოჯახის ენებთან მან გამოაქვეყნა ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროს 1888 წ. („ივერია“ № 86) სტატ.: „ბუნება და თვისება ქართული ენისა“, რომელმაც შემდეგში მიიღო საისტორიო სტატიის ხასიათი და მნიშვნელობა.

შემდეგში ეს აზრები გაატარა მან პეტერბურგის უნივ. წაკითხულ ლექციებში (1898 წლიდან) სემიტურ ძირთა ქართულთან შედარება-დაპირდაპირების საშუალებით.

არაბ. აჰლუ – ჰებრ. ოხელ (ოჯახი, კარავი) არკვევს წარმოშობას ქართ. „სახლი“-სას არაბ. გაფარა || გაჭარა (გამტვერიანა) არკვევს წარმოშობას ქართ. „გასვარა“-სას და სხ.*)

მოკლედ, ნ. მარრის აზრი ასეთია: ქართული და მონათესავე ენები (მეგრ.-ჭან.-სვან.-აბხაზ.-სომხური!) არ არიან წმ. სემიტურნი. განსაკუთრებით ქართული, მხოლოდ ახლო მონათესავე სემიტურ ოჯახის ენებისა. ქართ.+სუზურ-

რი+ვანის ლურსმულ წარწერათა ენა+ძვ. სომხური (ჰაიკური) უუძველეს, ჩვენგან ფრიად დაშორებულ ხანებში, შეადგენდნენ ენათა ერთ საერთო ოჯახსა.**)

1903 წ. („Грамм. др. арм. яз.“ I, СПб). კი იგი სწერდა: „ფაკტებმა იძულებულ მყვეს, კარგი ხანია, მელიარებიანა ქ. ენის ნათესაობა სემიტურ ენებთან, თუმცა ქართუ-

*) იხ. „Основные таблицы къ грамм. др.-груз. яз... СПб., 1908

**) შემდეგში, იაფეტურ ენათა შტოდ აღიარებული, სუმერულ ენის იაფეტობას ჯერ კიდევ პრობლემატიურადა სთვლის მარრი (იხ. მე წერეთ. ნახსენ. სტატ. 1912 წ., ან მისივე: „Sumerian and Georgian“ 1913, აგრეთვე პროფ. ივ. ჯავახიშვილი – „ქართველი ერის ისტ“, I, 1903, გვ. 19 და შემდეგი, „ივერია“ 1888, № 232: „მეცნიერთა აზრი ენის შესახებ“, ესომ-ისა.

37

ლი არა სდგას ისე ახლო სემიტურ ენებთან, როგორც ეს ენები ერთი-მეორესთან“-ო.

„მეორეს მხრით, – განაგრძობდა მეცნიერი – ჩემთვის შეიქნა აშკარად, რომ ზოგიერთ არსებითი მხარეებით თვისი ბუნებისა ქართული ენა ფდ. უახლოვდება სომხურს“-ო.

საბოლოოდ თვისი აზრი ქართ. ენის შესახებ მან დაასაბუთა და გამოაქვეყნა 1908 წ., როდესაც გამოსცა თვისი „Основные таблицы къ грамматикѣ др.-груз. яз. съ предварительнымъ сообщеніемъ о родствѣ груз. яз. съ семитическими („ С. П. Б.“*)

იმ ლინგვისტურ შტოს, რომელშიც იგი ათავსებს, გარდა ქართულისა: მეგრ.-ჭან. სვან.-აზნაურ-ჰაიკურს (ძვ. სომხ. – მარრი უწოდებს (პირველად სამეცნიერო ლიტერატურაში) – იაფეტურ ენათა შტოს, ნოეს ენათა ოჯახიდან წარმომდგარს.**

საბუთი ასეთის ტერმინოლოგიისა არის – „დაბად.“ (მე-X-თ., მ. 2)**)

ამავე ნოეს ოჯახის იაფეტ. შტოს ენებში შეაქვს მარს

*) იხ. „წინასწარი ცნობა ქ. ენის სემიტურ ენებთან ნათესაობაზე“, თარგ. დ. კ-სა „განათლ.“, 1909), № 1.

**) Яфетическ. ветвь ноэтической семьи языковъ ზეპირად ტერმ. – „იაფეტური შტო“ ნ. მარმა იხმარა 1899 წ.: „Рѣчь передъ защитой магистерской диссертации. – Сборники притчъ Вардана“,

Ж. М. Н. Пр., № 7, 1889

***) იხ. აგრეთვე М. Хоренский - „Истор. Арменіи“, 1893, М., изд. и перев. проф. Эмина.

თორგომი –საერთო მამამთავარია ქარ. -სომხ., რადგანაც მისგან წარმოსდგნენ, სხ. შორის ქართლოსი, ხაიკი და სხ., იხ. ივ. ჯავახიშვილის – „ისტორიის მიზანი... 1916, გვ. 114-121 (ლ. მროველი).

38

უკვე მკვდარი ენები: ურარტუს ენა, ელამის ენა,*) ახემენიდების მე-II დაფის წარწერათა ენა და სხ.

სუზურის (მკვდ. ენის) ჭანურთან ახლო ნათესაობა ნ. მარმა აღნიშნა 1910 წელსა: Грамм. чанскаго языка...“ (С.П.Б., გვ. XI).

ბ. მარრის უმთავრეს შრომის – „Основные таблицы“-ს და შემდეგ გამოცემულ სხი ნაწერთა დებულებები ასეთია:

1. ფონეტიკა ქართ. ენისა ენათესავება სემიტურ ენათა ფონეტიკას;

2. ქართ. ენა, როგორც სემიტური ენები, ხმარობენ მორფოლოგიაში წინსართ-ბოლოსართებს;

3. ქართ. ენა, როგორც სემიტური ენები, ძირებს აწარმოებენ მხოლოდ თანხმოვან ბგერათა საშუალებით, რიცხვით - 3 ბგ... ჩვეულებრ.;

4. ქართ. ენის 1000-მდე სიტყვები მოწმობენ ქართულის სემიტურ ენებთან ნათესაობას. ეს სიტყვები თავის ფესვებით გადადიან ხან არაბულში, ხან ურულში და სხ.

მსგავსებასთან ერთად ქართულსა და სემიტურ ენათა შორის განსხვავებაც დიდია და ამიტომაც კიდევ არ შეიძლება ვუწოდოთ ქართულს სემიტურებთან მოძმე ენის სახელი, არამედ მხოლოდ მონათესავე ენისა.**)

ლინგვისტიკის მიზანია, მარრის აზრით, გამოძებნა ორი მამამთავარ ენათა: იაფეტურისა (ქართ.-ჭან.-მეგრ.-სვან.-აბხაზ.-სომხური!)-ისათვის) და სემიტურისა (არაბ.-ურ.-ეთიოპ.-კოპტურისათვის).

მარრის თეორიის გაგებას ფრიად აადვილებს „წარმოშობითი ნუსხი იაფეტ. შტ. ენათა“ (იხ. მისი – „Грамм. чанскаго (лазск.) языка... 1910, СПб., XXIII).

*) ანუ ელამური: „Принадлежность эламскаго языка къ яфетическимъ нынѣ внѣ всякаго спора“ – აშობს მარრი („Кавказовѣдѣніе и абхазскій языкъ“, 1916, С. П. Б. გვ. 14.)

**) სემიტური ენები კი ერთიმანეთის მონათესავენი არ არიან, არა. მედ მეტი-მკვიდრი ძმები.

39

ნ. მარრის დაბეჯითებითი მიმდევარი იაფეტურ თეორია-ში. სხ. შორის, იყო განსვენებული პროფ. ტვილ. სახელწიფო უნივერსიტეტის იოს. ყიფშიძე († 1919).*)

მნიშვნელობა მარრის იაფეტურ მიმართულებისა, სხ. შორის, არის იმაში, რომ მან წინ წასწია საქმე ქართულ ფილოლოგიის შესწავლა-გამოწვლილვასა. ამ შკოლამ გააღრმავა ქართულისა და მონათესავე უმწერლობო ენების წარსულის შესწავლა, გააფართოვა კვლევა და რომ 1914 წელს ატეხილ მსოფლიო ცეცხლს ხელი არ შეეშალა მრავალ ახალ, ჯერ გამოუცემელ, მასალას შესძენდა იაფეტიდოლოგიას.

1910 წ. მარრის ინიციატივით არსდება და რუს. მეცნ. აკადემიის მიერ გამოიცემა „მასალები იაფეტურ ენათმეცნიერებისა“

მარრის შკოლა ხელს უწყობდა ქართულისა ლა მასთან მონათესავე ენების შესწავლას მათი წარსულის გამორკვევას, მაგრამ რუსეთის უბედურებამ შეუძლებელი ჰყო მუშაობის წარმოება არსებულ პირობებში და კიდევაც შეჩერდა იგი (რუსეთში).

უუდიდეს როლს არსებულ პირობებში, იაფეტურ შტოს ენათა შესწავლაში, ასრულებს სიბრძნის-მეტყველების ფაკულტეტი ტვილ. სახელმწიფო უნივერსიტეტისა პროფ. ი. ა. ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით.

*) ის. „საქ.“ 1920 წ. 21 და 24 თებ. №№, ან „გან“, № 3, ა. წ.

40

უმთავრესი მიზანი არის გამოცემა ამ ენათა მასალებისა, მიწვდენა ენათ-მეცნიერებისათვის სხ. და სხ. ცნობათა, უმთავრესად ჩვენი მხარის უმწერლობო ენების შესწავლისათვის, შესწავლა ფოლკლორისა და საქართველოს ეთნოგრაფიისა, რაც მოახლოებს ქართული ენისა და მწერლობის შესწავლის ბრწყინვალე მომავალსა.

ამასვე, უმთავრესად, ემსახურება ჩვენი მასალები (ერთ-ერთ უმწერლობო იაფეტურ ენისა), რომელიც გამოდის ტფ. უნივერსიტეტის სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტის დახმარების შემწეობით. ამასვე ემსახურება ჩვენ მიერ განზრახული

აბხაზური ენის და სხ. მასალები.

5. მეცნიერთა ყურადღება მეგრული ენისადმი.

მეგრულ ენას, ქართულთანმონათესავე ენათა შორის, ეწვია რაღაც განსაკუთრებული ბედი. ისეთი ბედი, როგორც ჰქონდა კავკასიის ენათა შორის – არა-იაფტურ ენას – ოსურს, რომლის კვლევა-ძიება უმაღლეს წერტილამდე მიიყვანა მისი შესწავლის მამამთავარმა. პროფ. ვსევოლოდ მილლერმა (1846 – 1913). (იხ. მისი: Ossetica“ – Оссетинские этюды“. III ტ., 1881–87 Моск. და მრ. სხ. ნაწერები რუს. ჟურნალებში და სამეცნიერო გამოცემებში). ოსური ენა იზიდავდა ტავისკენ მეცნიერთა ყურადღებას – როგორც უძველესი ენა ირანულ ჯგუფის ენათა შორის და მეგრულის ასე გაფაციცებით შესწავლის მიზეზიც ეს უნდა ყოფილიყო, მისი არხაიზმი.

1670 წ. მოყოლებული (ევლია ჩელები *) 1914 წლამდე (ი. ყიფშიძე) მეგრული ენის თვისებების გამოწვლილვას ხელს უწყობდნენ: პალლასი, გიულდენშტედტი, კლაპროტი, როზენი, ბროსსე, მურრიე, ცაგარელი და ყიფშიძე. მეგრული იზიდავდა თავისკენ ორ უკანასკნელ მეცნიერთა ყურადღებას თავისის ორიგინალობით, ძველ ფორმათა სიუხვით, ამასთანავე, ქართულთან სიმსგავსესთან, იგი იჩენდა ზოფიერთ შემთხვევებში პირდაპირ უმსგავსოებას.

*) იხ. ყ-ძე, Грамм. I, გვ. XXIII და შემდეგი.

შეად. (მეგრ.: ონჯლორე – ქართ. სირცხვილი,

– „ სერი	– „ ღამე,
– „ ორდო	– „ დილა,
– „ მოთა	– „ შვ. შვილი,
– „ ნოსა	– „ რძალი,
– „ მახინჯი	– „ ქურდი,
– „ ოსური	– „ ქალი,
– „ ხვამა	– „ ლოცვა,
– „ ოჭიში	– „ წელი,
– „ მოჭყუდუ	– „ დედოფალი და სხ.)

მეგრ. იპოვიდნენ ისეთ სიტყვებს, რომელსაც ეკვივალე-

ნტი ქართულში არ მოეპოვება. მაგ. ცირა, ტყაში-მაფა, ოჩო-კოჩი; აოცებდათ სიუხვე ზმნათა, პირდაპირ გამოუღვევლობა, უფრო ხშირად მოქმედების აღმნიშვნე ცნებათა.

თუ მეგრული ენის ბედი ეწვია სხ. იაფეტურ ენებს, ჯერ ნაკლებად შესწავლილთ: სვანურს და აბხაზურს, მაშინ შესაძლებელი იქნება შედგენა იმისა, რასაც ეწოდება „შედარებითი გრამატიკა“ (იაფეტურ შტოს ენათა:

ქართ.- მეგრ. -ჭანური-სვანური-აბხაზური -(სომხურისა!) *)

გამოვსთქვამთ სურვილსა, რომ საქართ. უნივერსიტეტის სიბრძნით-მეტყველების ფაკულტეტის საენათ-მეცნიერო განყოფილების პროფესორთა და მათ მსმენელ-სტუდენტობას შეემატებოდნენ თავისი ნაღვაწი მეცნიერების ამ დარგისათვის.

იმ საკითხს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ადგილობრივ თქმის (ფრ. ტერმინოლოგ. Patois **) ეხება და ფრიად საგულისხმიერო აზრებს გამოსთქვამს ფრ. მეცნიერი, პროფ. Collège de France-ისა M. Bréal-ი ცნობილ შრომაში –

*) ამ უკანასკნელისთვის მასალები მოიპოვება ევროპიულ-მეცნიერთა ნაშრომებშიც: Peterman, Hubschmann, Mellet და სხვ.) გარდა ამისა მოიპოვება შრომა ნ. მარრისა – „Грамм. др. –арм. языка“ С. П. Б. 1903, ч. 1. სომხური ენა ინდო-ევროპიესტებს აინტერესებს, როგორც ერთ-ერთი ენა ამ ოჯახისა, ხოლო იაფეტოსტს – როგორც ნახევრად-იაფეტური, პირველყოფილი ენა (ჰაიკური).

**) შეად. მეგრ. და ჯვარული, ფრანგული და პროვანსალური. (Province – პროვინცია; ერთ-ერთი ნაწ. საფრანგეთისა).

„Quelques mots sur l'instruction publilque en France“,
p., 1872.

Bréal-ის აზრი მოკლედ ასეთია: Patios არამც თუ არ ავნებს ფრ. ენის შესწავლასა, პრ[ირიქით, იგი მშვენიერი მომხმარე მასალაა ენის წარსულის გამოკვლევის საკითხში. *) იქ, სადაც არსებობს Patios შესაძლებელია შედარება – ეს აუცილებელი პირობა ენათა შესწავლისა“...

„არა ერთი მასწავლებელი, მომხრე ჩვენის იდეისა ხელს მიჰყოფს თავის სოფლის თქმის დაკვირვებასა და შესწავლას. ეს კი გაუფართოვებს თვალსაზრისს და დააინტერესებს მთელი სამშობლის წარსული... ასეთი მასწავლებელი კი აღიჭურვება სოფლელთა ნდობით და ღრმა პატივისცემით, რომელსა მიჯ-

მართავენ ყოველსავე სადაო საკითხთა და საქმეთა გადასაწყვეტად, როგორც ნამდვილი განათლების მოამაგეს და „შემნახველს“ **) ხალხის გადმოცემა-ჩვეულებათა და მეცნიერს თემისას ***)“-ი, დაასკვნის Bréal-ი. ****)

მეგრული ენის წარსულის გამორკვევას ემსახურება ჩვენი მეორე ნაწილს (ზუგდიდ.-სამურზაყანოს მასალები). *****)
ბევრი, სულ ბევრი რამ გვინდოდა კიდევ დაგვეერთო მასალებისათვის, მაგრამ გარემოება ხელს არ გვიწყობდა და პირ-

*) შეად. ეპიგრაფი ამ წიგნისა (ნ. ი. მარრი).

**) Dépositaire.

***) Canton (თემი || ოლქი).

****) მის შესახებ. იხ. – Hist. élémentaire de la littérature française“. p. Lean Fleury. P., 1909, p. 507 an „Larousse“, P. 1910, p. 1188

*****) ჯვარისა და მისი რაიონების გამოკვლევა, საჭიროა ჩვენის აზრით, სპეციალურად (გავლენა სვანურისა, სიმრავლე არხაიკულ ფორმათა და სხ.), რაც აზრადა გვაქვს, თუ გარემოებამ ხელი შეგვიწყო, და რაც შემდეგში შეადგენს ჩვენი წიგნის მე-III და უკანასკნელ ნაწილსა.

43

დაპირ არა სასურველ პირობებში იძულებული გვყავს მუშაობა საინტერესო ადგილას შეგვეწყვიტა და შეგროვილი მასალის გამოცემა დაგვეჩქარებია.

იმედია, მკითხველი თუ კრიტიკოსი, მეტის ცოდნით, ვიდრე ამის შემდგენი, აღწურვილი და უკეთეს პირობებში მყოფი, ვიდრე მე – მოწყვეტილი საკუთარ სამეცნიერო წიგნთ-საცავსა და სხ. და სხ. მასალათ, – ანგარიშს გაუწევს ჩვენს ნათქვამს ამ „პირობათა“ შესახებ და თავ-შეუკავებლად არ გაგვიკიცხავს. უკეთესს პირობებში ბევრად უკეთეს შრომასაც მიუძღვნიდით აკითხსა. უადგილოდ არ მიმაჩნია ამასთანავე ვსთხოვო მათ: გაიხსენონ და ანგარიში გაუწიონ ერთი ქართველი ისტორიკოსის სიტყვებსა:

„მე ერთი შრომას არ ვიცი ყოვლისფრით სრული და არც შეიძლება იყოს ყოვლად უნაკლო!...“

6. ჩვენი მასალის ხასიათი.

ტექსტების შინაარსი მრავალ-ფეროვანია: „საცოროფო“, „სადღეისო“, პოემები, დიდაქტიური ხასიათის ზღაპრები და სხ.

შეგროვილი მასალა იბეჭდება პირველად, მხოლოდ ზოგიერთი, ფრიად მცირე %, წარმოადგენს ცაგარელი-ყიფშიძის მიერ მოთავსებულ ტექსტების ვარიანტსა. თანამშრომელთა ჩანაწერთ წინ უძღვის პირადად ჩვენ მიერ ჩანაწერი ტექსტი. მათს მართლწერაში ჩვენ არაფერი შეგვიტანია, გარდა ზოგიერთ, აშკარად უაზრო ადგილებსა. სხვათა ჩანაწერთ ექნება ერთგვარი მნიშვნელობა სიტყვიერების სიტორიისა და ლექსიკოგრაფიისათვის. ჩვენ მათი შინაარსი უფრო გვაინტერესებდა. ზოგი მათგანი შეიძლება ტლანქი იყოს, „უპოეზიო“, მაგრამ ჩვენს ასეთებსაც ვათავსებთ, რადგანაც ასეთ ნაწერებში მრავალი მაგალითის პოვნა შეუძლია ენის მკვლევარსა (ფონეტ.-მორფოლ.-სინტაქს დარგში).

ჩვენ მოკლედ შევეხეთ ზოგიერთ მხარეებს მეგრ. ენისაა, ჩვენი მასალის მიხედვით, ხოლო წმინდა – საგრამატიკო მათი გამოწვლილვა უნდა იკისრონ იმათ, ვინც – უფრო დახელოვ-

44

ნებულნიცა და დაინტერესებულნიც არიან ფილოლოგიისამ დარგში.

ჩვენის აზრით, ყოველივე კვლევა-ძიებას ენათ-მეცნიერებაში წინ უნდა უძღოდეს დამუშავება და გამოცემა, ამა თუ იმ ენის მასალისა, *) რომელზედაც დაეყრდნობა მკვლევარი და ამოკვრებს საკითხისათვის საჭირო და აზრთა დასამტკიცებლად შესაფერ მაგალითებსა.

7. უმთავრესი დებულებები.

01) მეგრული ენა – საქართველოს „უკრაინული ენაა, რომლის შესწავლის საჭიროება (სვანური – ჭანურთან, უსამართლოდ დავიწყ. აბხაზ.) აღინიშნა არა ერთხელ ქართულს ჟურნალისტიკაშიაც. **)

02) საჭიროა არამც თუ ქართულთან მონათესავე ენათა შესწავლა, აარმედ შესწავლა და ისტორიულ მასალათა შეკრება საქართველოს სხ. და სხ. კუთხისა, მათი ისტორიის შედგენა,

რაც ცხად-ჰყოფს და გამოააშკარავებს მათ ძველთა-ძველ ფი-
ზიონომიას და მასთანვე გამოირკვევა წარსული მთელი საქარ-
თველომსა, ე. ი. საჭიროა ანალიზით სინტეზისკენ მისწრა-
დება.

03) მეგრ. ენის მეცნიერულად შესწავლა, ანუ უფრო
სწრედ განზრახვა შესწავლისა დაიწყო ჯერ კიდევ მე-17 საუკ.
70-80-იან წლებში (ევლია ჩელები, იხ. ყ-ძე, გრამ.
გვ. XXIII), გაგრძელებულ იქმნა მე-18-19 ს., უმთავრესად
უცხოელ მკვლევართა მიერ, მაგრამ მის შესწავლაში უმთავ-
რესი და ფრიად მნიშვნელოვანი როლი შეასწრულეს: ა. ცაგა-
რელმა და ი. ყიფშიძემ. რომელთაც სამართლიანად უნდა
ეწოდოთ „კირილე და მეფოდი“ ამ ენისა.

*) განსაკუთრებით უმწერლობო ენათა.

***) იხ. „ივერია“ 1902, № 121, პ. მირიანაშვილის: „დიდად სა,,
ჭირო საქმე“; № 139, დუტტუ მეგრელი: „დიდად საჭირო საქმისა
გამო“ („ხმა შორიდგან“) და სხ. მ. ენის ბიბლიოგრაფია იხ. ქვევით.

45

04) უმთავრესი მიზეზი მეგრ. ენისადმი განსაკუთრებულის
ყურადღებისა იყო მისი არხაიზმი, სიძველე, ისევე როგორც
ოსური ენის შესწავლისა.

05) მეგრ. ენის ბგერა – „ც“ – უძველესია ქ. „ყ“-ზე და
მოწმობს მის პირველყოფილობას (ჯერ იყო „ჟოროფა“ მერე
„სიყვარული“, ჯერ „ჟუჯი“, მერე „ყური“; სიძველეს მოწ-
მობენ მ. გვარები „ც“-ზე: ცუფუნია, ცურუა და სხ.); „ც“ –
შედეგია ხმის ნაპრაკის დახშვისა.

06) უმთავრესი თვისება მ. ენისა არის ქართულთან შედარე-
ბით მიდრეკილება ბგერათა ადგილის შეცვლისადმი (შეად. მ.
ოზე – ქ. ეზო-ს და სხ.) და სიმრავლე, აუარებლობა ზმნათა.

07) მ. ენის ბგერა „გ“ ¹/₂ ხმოვანია (სვან., აბხაზ., სომხ.)
და ქ. ენის ინგილ.-თუშ. თქმებში ვხვდებით მასვე) და მის
როლს შეადგენს წარმოება მარცვლისა: შეად. ბრდუნქ >
ბრდენქ (ვზრდი).

08) მეგრ. ენის დამახასიათებელი თვისება – სრულხმოვა-
ნება, პირველად აღნიშნული ა. ცაგარელის მიერ (1880),
მეგრული ენის ყველა ტქმებზე უფრო გავრცელებულია აბაშა-
ბანძა-მარტვილის თქმაში, სადაც გ > უ მიუხედავად ქართ. ენის
სიახლოვისა ამ რაიონთან და წინააღმდეგ მოლოდინისა.

09) ეთნოგრაფია სამეგრელომსა ღირსია განსაკუთრე-

ბულის ყურადღებისა, რადგანაც მრავალი ზნე-ადათი დღემდე დარჩენილი მოწმობს მის კერპთ-თაყვანისმცემლობას, მიდრეკილობას წარმართობა-ცრუმორწმუნეობისადმი (იხ. „დრ.“, 1870, № 20: „ერთი წარმართული დღესასწაული სამ-ში“ დ. ბ.-სა, დაწვრილებთ ამისთვის ამ გამოცემის მე-II წიგნში).

010) ქართული ენის მეცნიერულად შესწავლა დაიწყო უცხოეთში (საფრანგ.), დტოდ დაწყებისა უნდა ჩაითვალოს 1834 წ., ხოლო მამამთავრად მ. ბროსსე (ავტ. წიგნისა – „L'ars liber. ou gr. géorg“) *)

*) სომხ. ენისა 3 წლით უფრო გვიან (1837 წ.) ბერლ. უნივ. პროფ. პეტერმანის „სომხ. ენ. გრ.“ გამოც. შემდეგ.

46

011) მეგრული ენის მეცნიერულად შესწავლა გააღრმავა ა. ცაგარელმა, გააფართოვა ი. ყიფშიძემ.

(საჭიროა და დროა საქ. უნივერსიტეტმა ხელი შეუწყოს ქართულთან მონათესავე, სხვა უმწერლობო ენების შესწავლას, რითაც მოახლოვებს საზოგადოდ ქართ. ენისა, მწერლობის და საქართველოს წარსულის შესწავლის ბრწყინვალე მომავალსა).

012) მეგრ. ენის ჯვარის თქმის შესწავლა საჭიროა განცალკევებულად, როგორც მყოფის განსაკუთრებულს გეოგრაფიულ პირობებში (სიახლოვე სვანეთისა) და მრავალ არხაიკულ ფორმათა შემნახველის, რაშიც გვარწმუნებს უკვე გამოცემ. ჯვარის მასალა (ცარაგ.-ყიფშ.) და საკუთარი მასალა და დაკვირვება ჯვარელების თქმისა ს. ს. რუხი-ჭუბურხუნჯში ყოფნის დროს.

8. მეგრ. ენის ბიბლიოგრაფია (არ ნაჩვენები შენიშვნებში) ქართ. ენაზე:

1) კ. ალაზნისპირელი – „მეგრ. ენის გამო“, ივერია, 1904, № 88.

2) გ. დგებუაძე – „მეგრ. ენის სახელმძღვანელო“, კრიტ., ცნ. ფურც. 1902, № 1980

3) ვ. მასხულია – „მეგრ. კილოზე წერა-კითხვის შემოდების შესახებ“, „ივ“, 1891, № 26

- 4) მინგრელსკის აზრი მეგრ. ენაზე, ივ., 1904, № 241.
- 5) ტ. კ-ლი, „მეგრ, და ქართული“, „ივ.“, 1904, № 165.
- 6) ს.-სიმონი, „მეგრ. ენის შესახებ“, „ივ.“ 1904, № 278
- 7) ის. შიოსძე „ქ. ენა სამეგრელოში“. „ივ.“ 1902, № 111.
- 8) ალ. ხახ-ლი, „მეგრ, ენა ქართ. მწერლობაში“, „ივ.“, 1897, № 227
- 9) № – „მეგრ. და ქართული“, „ივ.“ 1904, № 48.
- 10) შუბნელი „ამორდიზმი და ქართ. ენა“, „ივ.“ 1904 № 15
- 11) ულოგიკო – „ორიოდე სიტყვა“, „ცისკარი“, 1863 № 9 და სხ.

ბიბლიოგ. საკითხისა ქ. ენაზე:

- 1) აკ. წერ – „როგორ უნდა შევკრიბოთ ზეპირგადმოცემები?“ „კვ.“ 1895, № 14.
- 2) ა. ნა-ლი – მეთაური (ხალხურ ნაწარმოებთა შეკრებაზე „ივ.“ 1889, № 134.
- 3) თ. სახოკია – „ხალხურ ნაწარმოების მოყვარ. მიმართ“, „ივ.“ 1894, № 22.
- 4) პ. უმიკაშვილი – „სახ. ლექსების შეკრება“, „დრ.“ 1872, № 23.
- 5) სასოებაძე – „ქართველი ხალხის სიბრძნის ნიმუშები“, „მოამბე“, № 1, 4, 1905.

II.

მასალები

(სენაკის მაზრაში 1919 წ. შეკრებილი
ჩემ მიერ)

51

ლექსები

1. ***

ჰე, ბოშეფი! ულა, ულა
ოლაშქრემა ჩქინი ულა.
ბათუმი მიდამილესგ და –
თეჟი უჯგუ ჩქინი ღურა.

არქა, ბოშეფი, ულა, ულა
ვამღალატათ, ვადოღურა.
მტერს მევოგათ გურს ხიშტი,
მივამახათ – „ურა, ურა“. *)

2. საჩონგურო ლექსი

მშვიდობით აწი ურქე,
მათი მომიწყინდ გურქე
ჩქიმი უჯგუში დოგიგორ –

მა მუს გესაჭირებუქგ.

ასე შხვას ნოგორუექ
მა გოგიჯოგუაფუქ.
შურო ღორონთი ქორწანანდა
თე ცალი საქმეს ნოურთთ.

მა ოდესაც **) შური მიდგენი
თქვან ცოროფას ვეგინურქ.

*) ლექსი ეკუთვნის იოს. ვ. ანჯაფარიძეს (82 წ.). მე გადმომცა თვით ავტორმა ს. აბედათში ყოფნის დროს. ლექსი დაწერილია 1918 წლ. მარტში: თურქთა ჯარის მიერ ბათუმის დაკავებისა გამო, პატრიოტული გრძნობებით ექსტაზში მოსულ მოხუცის მიერ. იოს. ანჯაფარიძე – ავტორია მრავალ ქართ. ლექსთა, პოემისა დადიანთა ცხოვრებიდან და მოთხრობათა (ჯერ დაუბეჭდავთა). ი. ანჯაფარიძემ მოიგონა პროფ. ალ. ცაგარელის მოგზაურობა სამეგრელოში 77–78 წ. წ., რომელსაც დახმარებას უწევდა მასალათა შეკრებაში.

**) = სოფმახ

52

ეგებ დეპტანჯებუქ მარა
თქვანი სახელიშა მეზდინექ.

პატონეფი! მირჩქილით!
ლექსის ფთქუანქ მა მართალს.
იმენდი რე გამიგონენტ
ქიგემიდვანთ სამართალის.

ირიკოჩი შხვას წუხენსგ დო
მა მაწუხენს ართო მუდდენი;
ფერი დაჩხირი გურს დილაბრზგ
აწი ვამორგ ვაფთქუენი.

მარა ფთქუენი მუს მოხვარ?
სი ცუს ვეგლუფართხუენი
მა გურჭვილო გიჯინედო
სი თეში გილაკვანწუენი.

გურს მუთუნქ ვეგენმაჰკირ
ართის ქიგივანწყუენი.
ნება რთხუე ვამიჩქენდო
ვარი ძალი გაპწუე.

ათე ნერო ჭვილი ვორექ
თქვანი ცუს არჩილენო,
ღორონთიშე გოჯოგელქ,
რთხულენქ სი ვაგაპწირენი.

მასქილადო დუს ვავატყუქ,
მა ვამილუ მეტი ხანი.
ოდეს შური მიდგდასგნი –
ვაბლოლუა მა სი განი.

დობლურა და ათეს რთხულე
ქომორთე დო დომინგარე

53

.
სქან ჩილამური ქეგემოზე.

ჩქიმი მიზეზით ღურელი რექ
თე უდროოთ სი, საწყალი.
ოდეს შური გიდგდგნი
მართალი რე ბრელი გაწვალი.

ვაჲ თქვანი შინაარსი
დარწმუნებულო ვანოფჩქვენო?
დობლურუნო სქანი დუდი
ჩქიმი ცოროფა ვანორღვენო?

ტყურას ნობლორებუექო
ირო მიფერუანდინი,
დობლურუნო სქანი დუდი
დუსგ გოგილუანდინი.

კოჩიშა ონდვებელი ვარე
სოდე სი თეს ნოთქუექენი

მა ნობლათებუექენი
შხვაში გურს ნორდუექენი.

მახარია, ჩქიმი ვარდი,
მოგირთუმენი ვადორხვადი.
დოგილინუ ჩქიმი დუდქუ
მა სი მუშენი ვადორხვადი.

დიხაშე ეულირი რენდო
ჯასგ მუკოჩანსგ სურო
ჩქიმ ყოროფილს უბედურს
ჩქიმი დუდი ვაუცორს შურო.

ოხვამეშა მინიბლინი
გიბჯინინი ხატი ვარე.

54

ცოროფილიში მოშორება
ცოდაში მეტი მარდი ვარე.

ქალები ყველა კეთილნი ვართ,
კაცები ხართ უკეთურნი.*)

3. ცოროფაში ლექსი

ართი ცოროფილი მათ ქოპუნსუ,
თოლშა ვამითხინუანსუ,
მოჯგირესგ მიწუხენსუ,
ტერს მიძიციუნსუ.

ახალ' ცუდეს მიკეთენა –
თუდო მომიპოლუდანი,
მუჭომ გური გაღვენუნა –
ჩქიმ სამარეს თხორუნდანი.

ჰე ბარათი! ქოფურინი,
ნინა გილუ მათქუალი, **)
ეთექინე მეურქუნი

დორხვად ჩქიმი მაჭყალი.

*) ს. ნაქალაქევში („აბანოეფი“) ჩემ მიერ ჩაწერილი თებრო ოდიშარას (18 წლ.) გადმოცემით (ს. ნოსირიდან, სენაკ. მაზრისა). თვით მოქმელმა ამ ლექსს უწოდა „სამწუხარო“ და მართლაც გიტარის აკომპანიმენტის და მომღერალ ქალის ხმის წყალობით მას ჰქონდა ხასიათი მეგრული მოთქმისა („თვალუა“), რასაც მრავალნი მსმენელნი აღტაცებაში მოჰყავდა.

***) მ. „მარაგადეს“ მაგიერ ნახმარია ქ. „თქმა“. „თქუა“-დან მეგრულის პრეფიქსის „მა+თქუალი“, შეად. ქ. „მოქმელი“: ქ. „მ“- პრეფ. > მ. „მა“ პრ-ად სრულიად კანონიერად მ. ენის სრულხმოვანებისადმი მიდრეკილების ძალით.

55

ცოროფა რე ოშინერი
ღორონთიში გორჩქინელი,
იშოთ მითინს ვააგორე:
ვართ ღირსება, ვართი გვარი.

ცოროფილი ქორენი თექ,
გეგაჯამუ ცაში კარი.
სოდეთ ინა ვადორხვადუნი
ვაგოხვარუ მთელი ჯარი.

ჩქიმ' ცოროფილი, ჩქიმ' ხოლოს,
ართიან' მიცორა ჟირ' ხოლოს.
დედაქ ვეშემიტყვანი ვარა –
გობლახუნა ჟირ' ხოლოს.

შარას მრფშინი – ვარდი ბძირი,
ჯინს ხომილა, წვანსუ პირი,
ბოში, მა სი გიქორდიო,
სი ხანი დო ბედი ჭვირი.

ქუგვალე თის მა, თი ჩქიმ' ცოროფილს მა,
ხეს გინუდა, მარს გინვოგა,
დუს შევწირექ
თისუ მა.

გურიშ' ჭუაქ გემიოლუ მა
ფიფქრენქე თიში ბრალსუ,
ჭითა დიხათ გუმოჩქვასუ –
დოფთხორასუ თოში კარსუ.

მა – მიცორქ, სი – რჯოგუქ,
ეს მინ მოგიწონუნს.
ჩქიმი გოჯოგაფაშენი
ღორონთი ვაგოჩხონუნს. *)

*) ს. ნოქალაქევი ჩემთვის ჩაწერილი თვით მთქმელის თ.
ოდშიარას მიერ.

56

4. ცოროფა დო ფარაში ლექსი

ართი ვარდი მათ მიჩანს
იანარიშ' მაფალუ;
ბოში ჯგირი რექუ მარა –
ჯიბეს მუთა გაპალუ.

ჯგირი ცირა უფარეთი –
ბედი იკოჭვირი რე.
ცირა ვერგუ უფარეთი –
ჯგირი ბოშიშო მონწყილი ვარე.

ვეშესთათი, *) ჯიმალეფი!
ფარა ოსურო ვეშიდათი.
ფარა ოჭკომუ, ოსური დოსქიდ,
ცოცხალ დიხაშა ვენორთათი. **)

5. სასალდათოში ლექსი

ღუმა ზუგდის გოხოლუდი,
პოლიციაში ჭანაფილი.
„უჩა კენჭი“ იშამღალუ,

ჩქიმი დღა დო სერი მუნაფილი.

„უჩა კენჭი“ ღურუ სოფე –
ჩქიმი ბედი მოტებული,
მა სალდათო მაულარი,
ჩქიმ სოროფილი დოტებული.

კონი აშო გახოლუქ,
სუმი წანა გეთებუნი.
მარა მუსუ ვოხვარუქ –
ჩქიმ სოროფილი მერტებუნი. ***)

*) არ შესცდეთ, ვემეჩირთათ.

**) იმავე მთქმელის მიერ იქვე ჩანაწერი ჩვენთვის.

***) იმავე მთქმელის მიერ იქვე ჩანაწერი ჩვენთვის.

57

6. ანბანიში ლექსი.

ა. აბა ფთქუათ, მინ ორექ ბრძენი
მუშა მდინარენს მწარე სოროფა? *)

ბ. ბორკილი ვორექ უსაშველეთ
ბაწარი გემობუ ვითოჩხორო ფა. **)

გ. გომიწყი, მიშველი, მინორექ კეთილი.
გურს მიორხენს თეცალი სოროფა

დ. დაბადებაშე, ვამოჭირგდ, ასე მუორე
თეცალი სოროფა?

ე. ეცალი სოროფა გოდინუანს
ვეშეგძინენს შაური ფარას.

ვ. ვიშო მიოქოთი თე მინუტის
მა თეს გირჩენქ ვადგეზარას.

ზ. ზეთი ვადმურსე თე სოროფაშე
შხვა მითინიშე ვადგენჯარას.

თ. თითო-თითოს არმა თქუას,
მარზენა თოში თაკილებას.

კ. კილე მანგარი ასე მაფუ,
მითინს ვავარზენქ თაკილებას.

ლ. ლეხი ვორექ თე სოროფაშე
ძღაბიშე ველექ საშველებას.

მ. მწარე ვაძქჷ ჰამოში მეტი,
დიო ბოში რექ ვაგაგისინჯებუ.

ნ. ნამდვილი გიგორს, ორქოთ მეგორჩქ,
ხეს ვეგოდანს დო ვეგემინჯებუ.

*) Var. ამ ლექსისა იწყება ასე: „(ქ) ანდამანტი რექ – გუ-
რიში მოჯგირე, ჩქიმ' მაჭუალი, ჩქიმი მაჭოფალი“!

**) კიჩუა

58

ო.
.

პ. პოლიტიკარე სქანი რაგადი,
მარა ოშენი ჯინით რექ.

რ. რომიში შუმას მა მიმტკიცენქ
მა ფიფქრენქ გვალო სი რექ.

ს. სქანდე ზიტყვას მა მტყვებულენქ,
მემიჩქ სოროფას გამიძვირენქ.

ტ. ტრაბახალათ ვეგებდვანო და
ართი ამბეს მათ ქოფთქუანქ.

უ. უსამართლობა ვეცინო ჩეთ დრფრჩინე
დო ვაპუნდას სქუა აკა*) ნი.

ფ. ფათარაკიე გომირჩქინდას –
ხეს მი მოფთხენს მის მუ უწუა?

ქ. ქიმინი ძღაბალა, დუდი დამანები
აწნეშის ბრელსგ ნუ თქუაქ.

ღ. ღუმა სიზმარი მა მილუდუნი,
ღორონთქ ცუას ჯგურობუაში.

ყ. ყორანქ ქუმორთ (უჩა ნწერილქ) **)
წამალი ქომოუჩუ გურიში ჭუაში.

შ. შიშის ღობღური, ღურუ მიჩქედ,
ნაჩვოვი ვავორდი მა თეჯგურაში.

ჩ. ჩილი რცუნსია მუმახვამეს,
პირველი შეძენა ქომოლსკუაში.

ც. ცა დო ქიანა ჩქიმი მიჩქედ,
ითამ თიზგმაქ ქემახიოლ.

*) შეად. აბხაზ. აკვ, მ. აკა = ერთი, ერთადერთი "единств. "

**) ჭყალარე.

ძ. ძვირფასი ვარდი ხეს ქომუჩუ,
ძგერაქ გემიოლ – მუმარსიოლ.

წ. წისქვილი ორდეკო ითამ მონწყილი,
ძვირფასი ვარდიქ თექი გემიოლ.

ჭ. ჭახანქ გიშელგნი – ძვირფასი ვარდიქ
წყარი მართუშა ქინომიოლ.

ხ. ხათე გებდირთი, ხვამა გეიპყყი,
მაფუდ დადიშე დგნაგურეფი.

ჯ. ჯგირი ორდოს გებდირთი,
ჰავაქ მომიგ – მაფუდუ ძღაბიშე შენაფურეფი. *)

7. ცოროფაში ლექსი

ვჭარბნქ დო გიჩინანქ
ახალი ეულირი პირი
ნამუ საათის ქორძირინი –
თი დუდიშე დეგეკვირი.

თეზგმა ხანიე გიჯინეკენი –
მუთა ბძირი თქვანი კილი.
აწი გურსგ მუ გილუნი –
ქომიწონ სქანი ჭირი.

სქანი ჯაბით ქობლურუქე,
მა – უხანე, ბედი ჭვირი.
მაწვალინი – მუჟამიშა,
უსქანეთ ჩქიმი რინი.

ინა ფთქუათ – ქოგიჩქენა,
ცოროფა ტყურათ ვეცინი.

*) დიმ. გაგუას ლექსი. ჩაწერილია ჩემ მიერ ავტორს გამოთქ-
მით ს. ოჩეში (35 წლ.)

60

ჭკვერი რექ მეცნიერი,
გემნაზიაში გემორდილი.

შურო ღორონთი ქოგიჩქენდა
ჩქიმ' თხოვნას ქომირჩქილი.
მითინი ვაგამიდღანენს –
ჯაბიშე ლექსი გემოფთქვინი.

ახსასრულს გიშეზლი,
გური ამიჭიროთინი. *)
სქანდა იმენდო მოლუდუ,
გური მილუდუ გემონწყილი.

იამანიში **) თოლიცალო,
ოყიდეთ სოფექ ძვირი,
თე სოროფა ძვირფასი რე,
ათენარე ქოგიწინი.

ათე აზრი გემოფხანტი,
ეთი შარა მოგიწყინი.
თეში ვაგამიმტყუნათ –
სადნტერესოთ გომიჩქვინი.

ფიფქრენდი – ვეგეწყინებულუ
სქანი სუდეშა ქიმიფშინი,
სქან' ჭირი ქობლოლამუდას,
სქანი ჩხვინდი მოციცილი.

ჩქიმი თხოვნა შეასრული,
ართი ტკუ ქომიძინი.
ღორონთიწკელა მარდირენო,
ტანს ზისხირი დომიჭვინი.

*) შემეწყინი

**) ძვირფასი ქუა

61

ე ცალი ცოდას იქენსენი
იში მახორობა ნწყვილი.
დღაშით მოსვანჯა მა ვამილუ,
სერით ვორექ დატანჯული.

მუ ფქიმინე მათ ვამიჩქ,
ჯაბრით მორექ გორსაპილი. *)
ფიფქრენქ, ღორონთი ქახოლგნდა
ჯგირო მაფუ დოჭყაფილი.

თეს ტყურას ფთქუნქ და
მოწამე რეთ ვითოჟირი.
მარა ეზგმა მუ გუაგრძელა,
სანუგეშოთ მითა ბძირი.

გურს იმენდი მევოცოთი
ლორონს მარდი ქემეპწირი.
არძო ვამარაგადე,
დემეთხი, სქანი ჭირი.

იშა დულქ ვემმაჩუ,
ართ' ვარენდო ვითოჟირი.
ცოროფა მისეთი არჩილენი,
ბლოლამუდას თიში ჭირი. **)

8. ცოროფა.

ცოროფა დიდი ნივთირე,
მუშით იბადებუ გურსუ,
მოწონება დო სიჯგირე
მუშუმში დუდიშო გილუ რსუ.

*) ეფშა, აღვსილი

**) ჩემ მიერ ჩაწერილი ს. ოჩეში (ტალერი და სალხინოს შუა)
დ. გაგუას (35 წ.) თქმით.

62

ჯგერი დას, ფური დას,
ომენი გიწუხენს გურსუ.
ვართი სკინით მურთუმუნდო
ვართი სკანით იშო ურსუ. *)

9. სრუვილი **)

ქიანა დუმოლინუასი –
ჩონგური ქუდმოგურუასი,
ირი ჩქიმი გაჭირება
თიშა ქიგმოზირუასი.
სინჩხე მაფუ, ჩხურუ მაფუ,
ლუმა ვადომირულუაფუ,
მუშენირე მკითხენქგდა:
გური გიშამიყუნუაფუ.

10. ოსურეფი.

ასეიანი დრო – გური უჩინი,
ოსურეფიშორე მუკორთელი.
ხუთი კაბა, ვით' რუბაშკა
ხოლო ვარე თიში ჯერი.

მუმი ნაჭაას ვაჯერდენა
მოდისქეფიწკუმა ულუნა ჭელი.
ვარენი თიზუმას იზინდუნა –
ღორონთი დო კოჩიშ' ჭყელი.

*) რვეულიდან, რომელიც ს. კურზუმი ყოფნის დროს გადმომ-
ცეს ო. და გ. ბერულავებმა. ამ რვეულში მოთავსებული ლექსები
მათ მიერ ჩაწერილია სხვა და სხვ. პირთა გადმოცემით ს. კურზუმივე.

**) სრუვილი < სურვილი

63

სოლეთ მიკირჩქილექუნი –
ოსირეფიში ღაჭალირე.
ნამუთინი ოსურეფიშა
ნინა წუმწკვათალირე.

სუმარიწკუმა თის თქუანა –
ჩქიმი ქომონჯი მანგარირე –
ოსურიშენი მუს თქუანანი
არმა თინა მართალირე.

ასე აბრეშუმი მუკაქუნს
ბარიშნა დო დედიბენს.
ვერს' დო გვერდიშე ქობირუნქუ,
იუკა გუთურზინუსუნი.

ვაჭარი გინოლაბანს,
მუშა დუს იცვილუნსუ,
თეცალი ხანგეფიშო რენო
მუშა ფარას კირუნსუნი?

ოჯახიშ' დარიგება ჭირისუფალიში ვალირე,
სუსტი წირსუფალიში მინჯე უჭირსუფეცალირე.
მითი მუში ნებაშარენი – გალე ორაცალირე,
ეშე ცაშა ვწფურინენა, თუდო დიხას ვენტირენა.

ამდლა კაბას ქოძირუნანი – ოციდეთ დეკვირენა,
ოჭალი მაშინეფი აშასორგ რუხი დო კახათის,
ადამიანს ასუსტენს უცოთანს სახათის, *)
ლიში მეუტირხუნანი – კულურდვანა მახათის.

მაშ'ნაში ზეთუა ვაუჩქუნა – ირო საპონს უსვანა,
ჩიჩიხიენი გაჩქვენუნა – მეღე-მოღე ურთანა. **)

*) ხასიათის.

**) ibid. 1914 წ. ჩაწერილი

11. ნინა

ნინა არქო სხეულიშე – უკულაშიე კოჩიში ტანსუ.
მარა არძოს გეწონუნსუ – თინა უმონს ხოლო შხვასუ.
მოწამალერი მუშ' ლახვარს მისუთი გურსუ გაიშქვანსუ,
მუთა ოხვარუ იში სკილადასუ, ვადცოდა იშიდლასუ.

ტყვიათ ჭყოლირს ირო წამალსე უსვანა:
დოსკიდუნდო გამწოდირთუ,
მარა ნინაში ნაჭყოლას –
მუთუნი წამალი ვემუდირთუ.

ნინაში ნაცოთემი ტყვია:
კოსუ გურსუ ვეფოჩირთუ.
იცალი ნწარე ჭყოლირობა –
შხვა ტყვიაშე ვეშედირთუ.

ხან ტკიბილირე, ხან ნწარელე –
ზაფანაში უნწარაში.
ართი ჭყოლირს ოსქიდუანს
მაჟრას კენი დოჭყოლგნს. *)

11 ა. მეგრ. ტრუბადურის კიპაია ფაჟან(ვა)-ს მიერ ლ.
დადიანისადმი მიძღვნილი „ექსპრომტი“.

ჰომ, დადია, დადია,
ღორონთიში დანაზადია,
ოყურემის *) გეებგონი
სქანი თოფიშ' რაზადია.

*) ibid. ლექსი ეკუთვნის სამს. ბერიძეს (ს. ს. კურჯუ და ახუთის
მცხოვრებს (60 წლ.)

***) ს. ლეჩხ. მაზრისა

65

სი ჩერცხინე, მა ქომუჩი –
სქან ჯგირი ნაზადია. *)

12. საცოროფო

სკვამი ბირასუ, ჰამო რინასუ,
სოთინი ქიგებგონენქუნი,
შემაწუხენსუ, მუმაწყინენსუ:
ვამიჩქუ მუჭო ვორექუნი.

შხვა იბირდასი, იძიცანდასი –
აკმეჭიროთუ შური.
გარა მისხუნუ მა იწკუმა
თოლსუ მუმორე მა ჩილამური.

ქუგმაშინე მა ცოდასუ:
ჰამო რინა ბრელინერი.
ცოროფილი მათი პუნდუ,
მათი ვორდი ბედინერი.

ბროლიში კრთენსუ გურქენდუ,
ქიმეთხუნდუ ხეს ჩონგურსუ,
ანგელოზიში ხონარით –
გამიხალისენდუ გურსუ.

ვარდები ელწვინუდუ,
ნათელი კისერი, ნათელი ღვასუ,
მურიცხევი თოლევი ალამუდუ,
მიზალანდუ ჩხონაფასუ.

ბჟას სიტუბას ოცილუდუ
იში თოლევი ჩხანა დღასუ.

*) ვარიანტი იხ. ი. ყ-ძე, ქრესტ., 160 გვ. ზევით მოყვანილი ჩაწერილია ჩემ მიერ ახ. სენაკში ბეს. ხოფერიას (+ თებერვ. 1920 წ.) გამოთქმით (80 წლ.)

66

ვიფუჩუანქ იში დუსუ,
იცალი მითა ცუნდუ შხვას...

მარა ასე ბრელი ხანიე
მა ის გურსუ ვავოჭუქუ,
ის ვავოკოქ, შხვა ვამოკო,
სოთინი მუთუნს ვავონჭუქუ.

ბრელი ხანირე უბედურსუ,
ვაპჰარაფუ ჰამო რინა:
მოფერება, გოძიცა დო,
გემუანი მუკოჯინა.

ბრელი ხანიე იპწვალებუქუ,
თე რიგი გურიში ჭყოლუაშე.
ვემეფხვადი მუქ მადოლუ,
მუსუ ფჩირთი, მუ დავაშე.

თემენიე, სკვამიში ბირას –
სოთინი ქიგებგონენქუნი,
შემაწუხენსუ, მუმაწყინენსუ,
ვამიჩქუ მუჭო ვორექუნი. *)

13. ქორთული ნინა.

ძალით მუთუნი ვამიწუა,
ვამომინტუა კოჭოჭიშა,
ფერ' ჟინოსკუა მა ვამოკო –
ხე მეუთხუდასი ბურჭულიშა.

ირკოს ჩქიმი ხმა უსხუნუ,
მაფშალიაში ღურჭულიშა.
მა მუთუნი ვამისხუნუ –
სკვამი ნინა ქორთულიშა. **)

*) ibid., ლექსი ამოწერილია ინიციალებით „ი. გ.“

**) ibid., აღნიშნულია ინიციალები: „ი. ბ.“

67

14. პასუხი

ობიშხას ვაჭარუა დო
საბატონს ქალაქობა.
ჩქიმოთ ლექსი გამოგითქუ –
გინებებუ ამაყობა.

მარა – მუ საჭიროდ
ეზუმა ნინაში ჭახნაკობა?
თურმე ზოჯუნქ მაზაკვალი –
ქათგაჩინი თარნაკობა. *)

15. დროება.

ხვამა-წირუა მევოტეთ,
მეფთხოზუთ შხვა დო შხვას.
გეფხანგით არძოქ მარა –
ქიგვორეთ იში დღას.

ქუმორთ ჩქინი აღსასურქ,
ასე გილვორეთ ძგას.
ანთასი ჩხოროში ვითაართის

თირქ ქათაადირთ ცას.

ჟირ' საჟენი თირიღუ დო
ძიუთ ჰკვათუნდით ჯას.
ასე წყარი ქომიღანა –
ორინჯი ვეცადუ ტყას.

ქრისტინეში ნახანდიქ
ართო ქიმშაკათ ზღვას.

.

.

ვაგოპყორდათი შარა ვარე –

*) „თარნაკობა“ – ეშმაკობა, ibid.

68

თაში მაფუ ჩინებული.
ფარა სორე იყიდენი:
ირიფელი ოშო ღერებული.

დიო ხოლო ვადუქყაფუ –
სასთაულიში ძირაფა.
გოჭყორდეს კენოხონქ –
ვარე გგლაკვირაფა.

კარტოღათ მემორჩქენა
რეკუაში გემორჩქილაფა.
თაში მაფუნა მოეფებული –
სარწმუნებაში დინაფა.

გენიფრთით ურჯულოთ,
გემეხანგეს თაში ტვინქ,
თაში ნდობაქ მედინუნი –
სოლე იყუას ჯგირქ.

რინა ვალირ მუთუნიშა,
ვეგკონწყუთ ჯგერი ტარს.
ურჯულობა აწოპუნა –

ირი შარა დო კარს.

ვაბზოგენტ ნათესეს,
ვართი მირონი დო გვარს.
ქოთი ჩქენი ნახანდი *)
ირიფელი ქიმეულუ წყარს.

ღორონს მუჭო ვაბჯოგეთ,
მემიდინეს დანდობაქ.
გამაფუქეს თე ზომამა
ანახრისტული ხანგებაქ.

აკი შექერენი ქოპილგნა,

*) ნამუშბუ, ნაშრომი

69

ეურე ქოჭყეიდგნა ჯარს,
აშვორეთ კესერიშა
ჩქენი ზისხირიში ღვარს.

არძო ცოდათ მოჭირუნა
წყარი მოშქვიდუნანანი,
გვალო მუთუ ვაპყორდით,
ცოდა მიბურჯუნანანი.

მუ რენია ბრაგადანთ
ხვამა-წირვას თქუნანანი,
„ჟემტიში“ ხვამათ მემოჩქენა –
ზარეს უხაკუნანანი.

მარა ჩქე მალოლანი,
თი ჯგუა ღოლამუდას ტერს.
ანთასი ჩხოროში ვითოხუთის
გვალო ართო მოფსოფეს.

ეჩო დო ხუთი ივანობას
მუ სწარიკო მოძირეს. *)
ირკოჩი ართო კვჟინგნდ –

ვამირგნდი მაზირეს.

იბგარდი შორ-შორიშე
კეთილი დო მოჯგირენს.
გამნოსოფუ წყარქ თეში –
ირკოჩი ართო მორტინეს.

წყარი გეხედ კესერიშა
ცვანეფი დო ორტვინენს.
ჩხომი მიშ კებურიშა,
თინა ფოთქვო მიოჩქედ, (ეჭრე ძიუთ ორტინეს,)

*) წყარ დიდობა 1915

70

.
.

ჯიმალეფი! მაფუდანი თენა ირიკოს გაგებული,
დეპკენათ სარწმუნება ნუ ვორეთ ბორჯებული,
ვარა თენა გიჩქედანი, მალოლენა მართებული.
თაქი ვარზენქ დაბოლებას – ჭარუა მაფუ გათებული. *)

16 . . .

მუ გრძობა რე თე ოხერი,
თე უშურო, თე ოგურო,
გატანჯენს, გაწვალენს –
დღა მეგიღუ უგემურო.

კოს ირფელს ქოლოლანს –
მუსგთი ლოლანს ცუდეს ხურო
თეში ქიანაში დოჰყაფაშა
ცოროფას უმახენა.

ცოროფაში სახელიშა –
ბრელი წიგნეფი უჭარენა,
გიცორსენი კოჩი ვარექ, ვაგიცორსგ და გიძრახენა
თეში ძალა – მოხვარათ –ბრელ, ურჯულო უნათენა. **)

ვოჯანგე ჩქიმი ჯარგვალს ***)
კარბ კილერო უმინჯურო
ქემორთ ჟირი მაჭრიხოლქ
ღურჭულეს მხიარულო.

*) ibid. ინიციალები – „ვ. ბ.“

***) დ. ლოლუა, ჩაწერილია ჩემ მიერ რემა შელეგიას გამოთქმით
(30 წ.)

***) რთ. სიტ.: ჯა+რგვალი =ხე+მრგვალი, გაუთლელი, ტლანქი;
бревню

გემაშინ ცოროფოლქ
გურქ მემაჭუ – უგემურო,
ლოგინს თეში გილემგარდი –
მუჭო ჩქიჩქე უძუძურო.

დ. ლოლუა

18. ცოროფაში ლექსი.

ოხ, შური! ნიტე თიში ბედგს
მის გურს დაჩხირი ვალარზენი,
ცოროფილიში უნუგემოთ
მისგთი თოლი ვანგარსენი.

პჭუნს დაჩხირი უშქირატ
გორჩქინელი მაფუ ალი
ცოროფილიშე დატანჯული
მის გიძირ ჩქიმი ცალი.

საწყალი დო ლეხი ვორექ
წამალი მუ იყუაფუ?
მუდგარენი ქოპილგნს –
ჩქიმი ღურას ანჭუაფუ.

თეს მორთენი ცოროფა რე,

დობლურუქედა მუთუნი ვარე.
დაჩხირი მაფუ გორჩქინელი
ჩქიმი გურს გოლოფა რე.

თე ურჯულო ცოროფას
ირგფელი ქაშენოლებუენო?
თოლს სინათლე მიდგნოვე
ცუს დგნორკებუენო?

მუშოთ გგნოჩქუმალუე
შხვაშა ვაგგნოტებუენო?
შურს გეშნოლალუენო
დღას ვაჩნორცხებუენო?

ხალხური.

72

19. ცოროფა

ცოროფა რე ღურუ,
მიქე მგნომიწურუ.
საქმეშა გურქ ვეგემადუ
ქიანა გაკმორულუ.

სერით ლოგინს ვადგმანჯირ
დღაშით გადმორულუ –
მუჭო თოლი ქემკობდვინი
დახე გემობუნუ.

რემა შელეგია.

20. ***

ნიტე მაფა ქოპუას
სი გგოჩქვანქ დედოფალო,
თელი ქიანას დაგიმტკიცე
სი ქემერჩა საჩუქარო.

ირინერი სასმელენს

სი მუგართვე ოშუმალო,
მაფაში ძალა ქომუჩას –
ჩქიმი სიცოცხლეს საწინდარო.

ჩხომს მუ ფერი ჯგირი ღოლე
ინა ვერგ უწყარეთ.
მუჭო თინა თეში ვეერგენი
ვართ მა ვირგექ უსქანეთ.

სი დოზოჯი მა გალინა –
მუთას გაქიმინაფუა.
ხემა წყარს მა გეგიბუ
პისგ მა გობონაფუა.

ჩქიმი ცუდემა ქემოძირი
სქანი ხანტურელი კუჩხი.

73

ღურა დღაშა მა გალინა
დღას ვეპიქ სქანი ურჩი.

ოღონდ ჩქიმი წვალეზას
ჭიჭე სითი გური ქუჩი,
ვარა ვარი ქომიწი დო
ვარა ჯგირი იმენდი მუჩი.

ხალხური.

21. ბატა *)

სი ქრული ბატა,
მა დომიტალენქო?
ჭოფილი ვორექ, თოკილი ვორექ –
ვა გომიტალენქო?

სი ქოული, ბატა,
მა დომიტალენქო?
გურს გენია მონტებულს
ვამემიბრალენქო?

სი ქრული, ბატა,
მა დომიტალენქო
ღურას ვზრექ მერინელი
ვა მკო მიტალენქო?

სი ქოული, ბატა,
მა დომიტალენქო?

ხალხური.

22. სიზმარი

ართი დროს მებაღეთ
ედემიში ბალის ვორდი.

*) ბატა – საკუთ. სახ. „ბატა“-ს ვხვდებით ხასან მარღანის შე-
სახებ თქმულებაში: ხასანს ჰყავდა 4 შვილი: ომარი, მუსტაფა, ტიტე
და ბატა (ეს უკანას. იყო გაქრიატიანებული აფხაზი). იხ. ტ. ჯაფა-
რიძე „ახალი ათონი“, ქუთ., 1912, გვ. 7 და შემდეგი; პროფ. ა. ცა-
გარელი – „მ. შ.“ გვ. 57,6.

74

მებაღობა მასქვანდგდო
მხიარულო დონგვორდი.

ართი ვარდი გამკოპწილი,
ხეს მიკინებუ თინა.
შურსგ თისგ მეუნთხუა
წამ' წამიშე გიბშინა.

მუჟანს თის ვორწყექენი –
გემუანი მაფუ რინა.
დღას ფარაშა ვეციდირე
ართი თიში მუკოჯინა.

ვამეფხვადი ათე ვარდი
მუ ბალიში ნარდირენი?
ვართი ხომე, ვართი ჟღირე

მუდგა კოჩიში ნარგი რენი.

მა თიშენი ვავოცქვა ის
ჩქიმი გურიში ნატრი რენი,
მარა დღას ვაშემილებუ
დღაშე ართიშა ვაბძირენი.

მა თეურე მიიფსოფუქე
ხე დო კუჩხი გოტებული,
მუში უბირაფუობით –
გურს დაჩხირი მონტებული.

სწორეთ ოკო ქობძირე
მაჭუალი ჩქიმი თინა.
ნამუსეთი ობარგნი
ჩქიმი შური დო გუროში კილა.

კიწი გეგეჭკორი. ახ.-სენაკი.

23. ცოროფაში ლექსი

ტანი მშვენიერი გილუ

75

ულა გიჩქე სი სქვერიში,
ჭირი ქობლოლამუდას
სქან' ხანტურელი კისერიში.

ტანი გილუ მშვენიერი
ფურინუა ქირიცალო,
პიჯიში კანი სქვამი გილუ
ატამაში პირი ცალო.

თოლეფი „ტოჩკაშა“ ქოგიგე,
წარბეფი „ზაპიატაიაშა“,
სქანი ცოროფა დოპილგნს
მა თე თუთაში დალიაშა.

ცას თუთა მუკობენი
მოძირანა სინათლეს;
ნუგომქურუ ვარკითხენა
სიღულე დო სიმართლეს.

აკა ჟამხა ნასადილს
ქემოზოჯი სი ხვალე,
ჭიშკარიშა ქემორთე
ართი "ცჰე"! ქოდიიხვალი.

მითე გოკონი თექ ქოძირ –
ხეთ ქედუუვალე,
იშენი მუთუნი ვენუაფუ
ჭიჭე ტყურა იხვარე. *)

24. საცოროფო

ბჰარი, ბჰარი, ბჰარი, მარა
დღას ვეცუუ გათეზაქ;

*) რემა შელეგია – პოეტი-მომღერალი (30 წ.) ახ. სენაკი და
ს. ჯოლო

76

სქანი ყოროფაქ გინემართ
ჩქიმი გურიში ანთებათ.

მა მიცორდე, სი რჯოგდე,
ეს მი მოგიწონუანს?
ქრისტიანე ქორჯოგენდა –
შურს მუ გიჩხონუანს! *)

25. ***

ცირა მუჰო ისვისვინანქ
ეგებ შურო ვარწანდე?
იშენითე ქგორლუაფუდა
შარას მიოკვანწანდე.

სი ჭვილი დო მონტებული
ეჯგუა ჯგირი მუქუ რღუ?
ჩქიმი გურიში მაჭუალო
დიდაქ მუშენი დოგიტუ? **)

26. ***

სიმდიდრე დო სიღარიბე
ვიშა, აშო გილურს,
სისქვამეთ ვეეცადე –
თითი ვიშო მიდურს;

კოსგ თინა გიოსქიდ,
მუთუნი ქიმშამგნდა დუს,
ჭკუა დო გამოცდილება –
გემოს მეჩანს ირიკოს. ***)

*) ჩაწერილია თვით მთქმელის ნ. კ. ბერიძის მიერ ახ. სენაკში,
1919 წ. იხ. ი. ყ–ძე ქრესტომათია გვ. 159

**) ჩაწერილია ახ. სენაკში ოლღა ხოფერიას გამოთქმით, ჩემ
მიერ.

***) რემა შელეგიას ვარიანტი.

77

27. ***

წოხოლეშე სქვამი რექ
უკახალე თომა ფალო,
სქანი დუდი ქომუჩას –
ლუბამ მულნხუნაფალო.

28. ***

გური ოგურეს ჯგირო რენდა,
კილეს უღუ ირო ძალი,
სკანდა ვორექ მონდვებული,
აბა კალამი ჯგირო ჭარი.

გურიში ჭუა მიშველიდო
ვარი ვათქუა თიში ვარი.
სანუგეშოთ ქუმოძირი
ეთი ჩქიმი მაჭუალი.

ცოროფას მუ შეულებუ
მუს მეხვად ის ცურუ
იანარსე სინჩხეს მეჩანს
შკა კვირკვეს უჩქუ ჩხურუ. *)

30. ***

„ირო პწყალენქ ცოროფას
გური შემეწუხებუნნი“;
ცოდაში ნწყვილი თისე ოცადე –
მუთი მა მეწყინებუნნი.

ცოროფა ეფერე ნივთირე,
მუშით იბადებუ გურსე,

*) ქართ. ვარ.: „სიყვარულს რა არ შეუძლია –
მას აბდალი რას მიხვდება,
იანვარში სიცხეს მისცემს
შუა ივლისში გაყინდება“
(მიაწერენ ს. გუგუნავას, ავტორს „თამარიანისა“,
ტგ. 1912, გამოც. თავართქილამისა).

78

მოწონება დო სურვილი
მუში დუდიშოთ გილურს.

31. ***

„სიმდიდრე დო სიღარიბე
ვიშო-აშო გილურს;
მოწონება დო სურვილი
მუში დუდიშოთ გოლურს.

სისქვამეთი ვეცად

თითი ვიშო მიდურს,
კოსე თინა გიოსქიდ,
მუთუნი ქიმშამენდა დუგ. *)

32. დინაფილი ცხენიში ლექსი.

„ეჩი დო ხუთი თე თუთასგ
ვოჯანგდი კარეს,
გური შეწუხებული კოჩი,
აზრის ვორდი შხვანერს.

ჟირი კოჩქე ქომორთუდო
გალე გაგემომიჰანეს,
შენწეობას მერჩანთია,
გური ქოდომგრჩქალეს.

ხათე გამწვაცუნი თეს,
კალამი ქომიკებუ ხეს,
შეუდირთი ჭარუას
ღორონთი ქომარზენს ხვეს.

მუდა სიტყვას პქარენქენი
გევობუ ჩილამური ჩხეს.
მუმენია თქუანქგდა
ვირგენქ დინაფილი ცხენს.

*) ყველა სასიყვარულო ლექსი ჩაწერილია ჩემ მიერ ახ.
სენაკში, ოლ. ხოფერიას გამოთქმით.

ვო უბედური ჩქიმი ცხენი,
უკვალეთ დინაფილი,
ეგებ რობუს დინომენდა,
ძალიში გინორგინაფილი;

თუნთიში გორიცონილი დო
ჯიში *) წყარიში რგილაფირი
სქანი მინჯე გეთხუებუ
დიდ' ონჯღორე ძირაფილი.

მა სი, მიშა, ვართირანდი
სუმი ოშიანი საღარიშა,
ეგებ გიმოჩამილი ორდე,
კირიბი დო ქაცარიშა.

ირინერო ალალი რდი
ჯიმაცალო ალალიდი,
მეკვალეს არძო უჩქუ,
შონეთი მუდა ქუჩარენი

მიშა, ეში ვაგოცოთა
მითინი ვაგვუჩარენი. **)

33. ჩონგური

ასე ქობთქუათ, ჩონგური, ჩქიმი დო სქანი გაჭირება,
ჩონგური, სი მუ შეგილებუ, ვეგადვე განჩინება,
უბედურ ჩქიმი დუს, ირიფელი ჭუა ჩქინდა მურს,
მუდგა რიცხვის დევბადინი, მონობძვენო უჩა ბედი,
ღურუქ ჩქიმდა ვამორთუდო, დუთქე ვამაყვილე ხეთი,
ვოჯანუქინი ართი დიხას, გეთუ ჩხორო წანაქე,
ვამიმოხვარე აბანაქ, ვართი აპთიაქიში წამალქე,

*) ჯიში – ნაცინა წყარი

**) ლენ. კვერკველიას ლექსი. 22 წ. ს. შხეფში ჩემ მიერ ჩაწერილი (სენაკ. მაზრა). კვერკველია. იხ. ა. ცაგარელი „მ. ა.“, გვ. 68

თეზგმა ხანიში დონჯირათ ოჭიში ელაფირი მაფუ,
ნაკურტალე ცხენიცალო კოჩკი მუმოჯინასინი,
ქომჩინენსი ლეხიცალო მიდგაქ მკომოჯინასინი
მუთაქაში დინანჯირათ, დუთქე გემარც ჭიქო,
ვამმახვარუ წაშალენქ, შორიშე გიმაძირუ ნტერქი
ჩქიმი დუდი გურს დორჭუნსე, მითი ქრისტინი რექი!
ჩქიმი მომნიგეშე კოჩი ვარე ცა დო დიხაში შქას,
მა მუში მანწარას გევწვალინი, ენა მუჭო უჩქუ შხვას,
დონხვამე მუშ დიდებაქ, ღორონს ვწირე მადლობას,
მუში სახელქი დონხვამუნი, თენა რენო ჩქიმოთი მარდი.

ჩხორო წანა რე ვამკომქუნუნი, კიკილქ ომიჰკომგ ღართი,
ირ კოს გურს დორჭუნა არძო ჩქიმი გაჭირება თქვანდა
ქვმათქუედას,
ღორონს მეტი მუთას ვთხულე ჯგირო ქვდმახუნედას
კვირკვეშ თუთა სინჩხე რენ-დო, იანარს ჩხურუ უჩქუ,
თეჯგურა უბედური ბედი მა მუ ღორონთქირე მუჩუ,
გოხოლუთე არჩაია, ვჯოხო სახელი გუჯუ.
ირ კოს გურს დორჭუნს ჩქიმი გაჭირება ქოძირენი,
ართი დიხას ვადმაქანცე, ჩქიმი ამბე დობჭარენი!... *)

34. ***

ეჩი დო რუო კვირკვეს ვოჯანუდი კარეს,
გური შეწუხებული კოჩი არზის ვორდი შხვანერს,
ჟირი კოს ქომურთუმუდუ, გალე გეგმომჭანეს,
შენწობას მერჩანთია დო გური ქოდომირჩქალეს,
უცებ გვმაკურცხინუ-დო, ხეთე გამწუყაყუნი თეს,
ქარლადი კიდირს ქომნობძუდუ, კალამი ქომკვებ ხეს,
შეუდირთი ჭარუას, ღორონთი ქვმარძენს ხვეს,
მუდა სიტყვას ბჭარუნქი ნი, ეკმუობგ ჩილამური ჩხეს,
მუშენი რე ბკითხენქიდა: ვორგუ დინაფირი ცხენს,

*) გუჯუ არჩაია, უფეხო მეჩონგურე, 30 წლ., ჩაწერილია ახ.
სენაკ., სტუდ. მიხ. კანკავას მიერ, 1919 წ.

81

ჩქიმი ცხენი უბედური, უკვალეთ დინაფილი,
ეგებ რობუს ელამუნდა, ძალით გინორგინაფილი,
თუნთიმ გორისონილი დო, ჯიმტიშ-წყარიმ *) რგილაფირი,
სქანი მინჯე გეთხიებუ, დიდი ონჯლორე ძირაფილი,
ჩქიმი საცოროფო, შური დო გურუმ' უსხუნაფუ-მიშა, **)
სქანი მანგიორი ცხენი მა მუნერო დავანიშნა!...
ირი ნერო ალალი დი, ჯიმაცალო ალამირდი,
მა სი, მიშა, ვართირანდი სუმოშიან საღარიშა.
ეგებ გემოჩამილ ორდე კირიბი დო ქაცარიშა,
ხოლო თაქე გელუდითი, ბრელი ეკვაცოდილი-თი,
ირ ნათესე სქანო მოკო, ჯიმა-კათა, მორდილითი,
მეგვალეს არძო უჩქუ: შონეთი მუდა შუკა-რე, (ნი),
მა სი თეში ვაგოცოთანქ – მითინი ვაგვაუჩარე.

35. გიდი ემუხვარიში ლექსი

აბრაგალაში ქებულიდ კნიაზი ემუხვარი დო გიდგ,
ჭკადუაში დინონწყვილს უეცარო ქენოფსკიდი,
ულორონთე მოდანოზე თაქ მუშენი ემირჩქინდი.

.

ღორონს მუთას ვონდურუქგ,
მოდანო სენქერე ოპკომუნი.
ღორონთქ თი კოჩი დოჭყუას –
ჩქიმი დანოზი ოჯღონგნი.

მარა სოთინი ონჯღორე ვამძირუ,
თაქით ვაგგმაკვირენტ,
ლუხი ვორდი გაჭირებული
ღორონთი პუნდ მათხილეთ.

*) ჯიშტიშ წყარი – თირი წყარი
**) ცხ. სახელია

შიშიში ღურელი პრისტავეფი,
შორ-შორიშე გოფთხოზგდ.
ეჩი დო ვითი ბერდენას – ჩქიმი ცურე დუდი
უჭოფუდუ,
იშენით ვავორდი მასქილედგ
ღურაში მეტი მუ მორკგდ.

მარა ინეფი შიშის ღურუნანდო,
გიდგ ოშის ოშის იცოთანს.
მემიჩქ ფერი-ალოლენა,
დიდი გასაკვირი ორდას!

არძას თეჯგურა ღოლამუდას –
მიქე თე შარაშა გინორთას.
კინიაზიშოთ უჯგუშირე –
სახელვანო მიდართას.

პრისტავენქეთი არძაქ ინტე, –
გურულენქ ქენოსკიდ, –
ართიანიში ჯარიშენი (ჯინიშენი),
ჩილ დო სკუა მიოდვეს.

მინდალი დო ჯვარიშენი:
რთხულენტ ურიადნიკი-ოფიცერი,
ჩილი დო სქუა ვემიორღვათ –
მინდალი დო ჯვარი შენი.

თქვანი ცოდა ვემენმოღვათ
გაჭირებული ვორექ მა იშენი,
ვარა აკას ვარზოგენტ
მიშა-მიშა მაჭიშენი.

ჟირს დორცვილ ართიშენი,
ონჯლორიან' ოკო ვაბლურენი,
სომშახ დუდი მაჭყიშენი.

.

იში იშენდი ვადლუდანი –
გიდგ ემუხვარიში ნარჩვი შენი.
გოგოლ სკუაქ დოუმახნგ –
გიშალ დო შარა ვარე,

ემუხვარქ მათინე – გეცადინით ვაუხუჯანს –
ნტება ცაზახალა ვარე,
მუთი იცინი გეთუას –
საქმეში გინოდვალა ვარე – ჩქიმო ღურა
თანაფარე.

კოჩი თქვა ვეგეცოდებუნა –
ურიაში გამნაჭყანირეთ,
მარა ხერს ვეედანთ –
თიჯგურაში მენარჩქვანირეთ.

მუ ღორონთქრე გემანჭყორ –
ქაშუოლი ურწმუნეს.

გაჭირებული თი კოჩი ცოფე,
მის ბერდენა უმტყუნენსგ.

შვიდებითი, ჯიმალეფი,
ომარი დო ადამურს, *)
ანწი გემგეთხუებუთ.
ვაგაცუანი ჭიჭე გურქ.

არძოშე მადლობელი ვორექ –
მისგთი გიპატიებუქ,

ვაწართათ, ბოში კათეფი,
თქვა ზოჯგნდათ ჯგირობით,
ცოროფილი ჯიმა კათას –
ხემა გაგწოგიოლით.

არძოშე მადლობელი ვორექ –

*) გიდის ძმეზი

84

მისგთი თელო გიცორდით.
ემუხვარი გოხოლგთ ოქუმური, *)
ქომოლი კოჩი თი ცალი ოკო,
შურო მუთაშა ოშკურუნი.

მარა გურს ქორჭუნდანი –
გამარცვილეს ოსხუნური,
მარა თინენსგთი ქიმეფჩი,
მუთ მუნენს ოსქუდუნი.

ჯიმალეფი, ვერჩქილედიტო,
თოფეფიში რღვაფადგნი,
საწყალეფი გურულეფი,
გიმარონს დიშალვარანდგნი.

36. ციხეში ლექსი.

ათე ციხეში გაჭირება
მა ვამიჩქუდ ათე დღაშა,
მუთ მოჭენი ჩქიმი ბრალიე,
თინა ვადმაბრალე შხვაშა.

ხამი ვამილუ დუდი დრპილე,
დუდი ვემგკმატახე ჯაშა,
დოჯირათი – დიბჯირუქი,
ღურას ველექ გოთანაშა.

ჩქინი გაჭირება თენარე,
ოთხი დღაში ხონებელო,
ირი წანი დო მინუთის,
კამურიში გოლებარე.

*) ოქუმი – დაბა სამურზაყანოში (გარეთ სამეგრელო). 20 წლ.
წინ. ამბავი ლექსი ჩაწერ. პეტრე მეუნარგიას მიერ. ზუგდ. მაზრისა,
ს. ცაიშიდან გადმოცემული უფეხო გუჯუ არჩაიას მიერ, 32 წ., ჩაწ.
ჩემ მიერ ახ. სენ.

85

გამარჯობა არესტანტენს
გუმორძგუა ბომ-კათას,
ათე ციხეს, ათე დროს,
ნაბეტანი ჭირირე.

ლუხი კოჩი სქილადირი
ნაბეტანი ძვირირე.
ისი მუთუნი ვაუჭირსი,
მითი გამოცდილიენი.

ვითოჩხორო წანელი ვორდი,
ციხეს დოფხვილესგნი,
თიწკუმადუ უჯგუში გური,
უჯგუში დომიცივილესგნი.

თენა ვაგუტუათია
დოხტური გუმოჯინესგნი,
რუსენქ ფოფორი ქრჩანუ. *)

37. ბოში დო ცირაში ლექსი

ბოში: ცირა! მწრე ხუალნქენი
გოჭირუნო ფირტვიში ხვალი
იში წამალს მა გიწოლე
კატუმი ბჟა დო ჭუკიში ცვალი.

სი ჩქიმი ძოკო, მა სქანი ძაკა,
ართო ფშვათე ბჟა დო წაქა.
ჩქიმი ცოროფა ვამიცოთა
ცირა სი თეში ვაწართა.

ღორონთე ფერი, ჭკუა მერჩას,
ირო გლახას თქუანდე,
ცუდეს გიოჭუანდე,
„ბარბაჩიას“ თქუანდე.

*) ს. თევლათი, ვლ. ყურაბანიძე

86

ღორონთი ქაშარჭყოლადგდას
ქაჯის იფუჩუანდე,
ბინეხის კვათუდა დო
დურღენს მიორგუანდე.

წიწილას ჭყვიდგნდე დო
ჭუკის ეკარდუანდე.
ტვინქ თეში გამგნგართ –
კეტის ითქვეფუანდე.

შურიში აშალაფაშა
ირო „ვა-ვა“-ს თქუანდე.
სქანი ცუდეს ჯანგდადო –
„სო ვორექ?“ – თქუანდე.

რჩინუ გერი ეწერული
კაბას ქუმოგიკვეწელუნი,
მა – დოხტური, სი – ფერშალი,

მოდ მანვალე სი – გეშალი. *)

ხალხური.

38. სასოროფო

ვარდიქ თქუ: ჩქიმი თინა რე,
მით მურს დო შურს მინთხუანს.
ხეს ვაბჯღვაბუნს, ვამკოპწილგნს,
ჩქიმი სისქვამათ დუს ირთუანს.

39. ***

სააბანო ვარდიში წყარი
ბაღჩას მუკეულუანს,
ომუმალო გენუანი
გურს ვაგიწყუნუანს.

ხალხური.

*) ჩაწერილია ჩემ მიერ რემა შელეგიას გადმოცემით. ახ.
სენაკი და ს. ჯოლი

87

40. ***

ვარდის დო ჭუჭელეს
ჟირიხოლოს ოკო ბინა,
ჟირიხოლო მაფალუ რე –
ღორონთიში გენარჩქინა.

ვარდის კაპლის მუს არზენთ,
მუშით ოკო ის მეძინა?
ჭუჭელს ირო ახურენს,
თის ქოფჩათ წარე ხინა.

41. ჩილი დო ქომონჯიში ლექსი

ოსური ოკო რცუნდასგნი –
ჭიჭე მუში ნებაშა,
ირო მიცა-ლაცაფი დო
მუში პატიოსნებაშა.

ოსურს მუთუნი ვაუწუა,
გვალას გახანგებაშა,
ოსურქ გაგეხანგასგდა
მუკოაკირგდას ჩე ჯაშა.

ოსურიში თხილუა რე
კოჩიში გამაბახებელი;
ყაზახი ოსურს თხილანსგნი,
ტყვე ხომ ვარე მანტებელი.

ოსურიში მათხილარს
არძას მიდუვალე ფერი!
ვარწყეჟო ღურუნი დო,
ირო ცუდეს მილახენი.

ირო ცუდეს მუს მილახეჟ,
კოს ვაუხვილქენი?

88

შაყარუას დღას ვარძირ,
მუჟანს გეგახვილუქენი.

ართი ოსურიში თხილუას
ამარი ქაგიოდინგქენი,
ფერი დო ხორცი ვაგილუ,
ცინიცალო ნდღულუქენი.

ირო ცუდეში მილახუნა,
სქანოთ ჩვეულება რენო,
წესო თაში გილუნანდო
შხვაში დარიგებარენო?

მუმაქ დუგოგურესგდო,
ცოდაში გადიდება რენო,
ჯგირი ოსური პუნსიე
სი ღურელი თენა რენო?

ეის დოგიმახენანი,
თექი ოკო გოჯუმაფა,
ოსურიში მათხილარს –
კისერს ოკო გოფურაფა.

ლოგინს მუკოხუალა დო
პუხუს ოკო მოზუნაფა.
ოსურს ოკო მიდაღალა –
მოსმით ოკო დოხუნაფა. *)

ხალხური.

42. ჭუჭუ გვათუაში ლექსი

ჩქიმი ამბეს იკითხენტედა,
თითოულო მა ფთექუა,
სახელი ჭუჭუ ბჯოხონდო,
გვარი მიღუ გვათუა.

*) ჩაწერ. ჩემ მიერ რემა შელეგიას თქმით, ს. ჯოლოდან.

ღორონს უჩქ ბრალი ვამიღუდუ,
ტყურათ ვორდი ჩილათირი.
გაჭირებას მუგომენანთ,
რთხულენტ მუმარჩქილათენი.

ვაჭარენქ ქეთომირჩქინდგ,
ბერძენი დოცვილითია,
ფარას ბრელს მერჩანთ დო –
გეგოსქიდგნა ითია.

მა ბოში კოსგ მუ მიჩქედ,

კოჩი მუნერო ჩირთდგნი.
გლაზა საქმეში მოქმენდალა,
ფიფქრენდი გემოსქიდგდგნი.

შხვა არმა ოჭოფეს,
გესქიდეს ლოლუა დო ჭითანაქ,
ლოლუა დო ჭითანთ დოცვილეს –
მა ქიგმანწყუ ქიანაქ.

მა ართი კოჩი მუს ვაკეთენდი,
ნაჩალნიკიშა მეფთიკონი.
ვართ თინა რდ ცაზახალა –
ტყა დო ტყას გილაფრთიკონი:

(ცხენეფი გილეფხირიკო დო კოჩი გილაპილი-
კონი)

ჩქიმი ცუდეშა ქუმობრთი დო
შერიცალო გიბჯინი,
ჩქიმი დიდა დო ჯიმალენქ
ჩილამურით გობჯუდეს.

გობჯუდეს, გოფსხუპეს,
იარალი დომიჩვის,
ქუხენაშა გამნომიყუნეს

90

ბელიო გაგმომითირეს.

ჯიმალენს ვოხვამანდი
ჩქიმი ნახელქ ჭითა ღვინს.
დია ჩქიმქ დომიძახგ: –

„ჭუჭუ ნანა, ჭუჭუ სქუა,
ვად დიასქანიშენი, ვად დიასქანიში ღურა.
ჟირი გუმოკვანწილი რუსეფი –
ამარინეშე ძუმშლა“.

დრმჭირი დო ვიშ ქოფსხაპი,

კუჩხიში ბიწვი ვიწყუნე,
რუსი, დიდაში მაცვილარქ,
თოფი ქიგემიწურუ!

გურს ტყვიაქ ქუმობხვადგ,
ხათე ზისხირქ ქოფურუ,
რუსი, დიდაში მაცვილარქ,
თოფი ქიგემიწურუ.

გურს ტყვიაქ ქუმობხვადგ,
ხათე ზასხირქ ქოფურუ,
რუსი, დიდაში მაცვილარქ,
მოსმით ქაშმოხუნუ.

შვიდებით, ჯიმალეფი,
ბოშ' კათა დო შხვა დალეფი.
მისეთი გურს ქორჭუნდათ,
ძალამი დომინგარიითია,
ოხვამეშა გეკმაცუნით,
თვალუა დო ზარითია.

ჟარნეჩი დღას დომირგით
უჯიშოლ სვალითია.

ტანისამოსი მუთ მიღუნნი,
ირიფელი გამიფარითია.
დიდა დო ჯიმალენს გიჩინანთ,
შურიშა მომოხვარითია. *)

*) გუჯუ არჩაიას მიერ ნათქვამი ჩაწ. ჩემ მიერ ახ. სენაკში.

43. ციხეში ლექსი

ასე, ჩონგური, ქოფთქუათ,
გენწყვილი ციხეში გაჭირება.
თითო კალო თაში ვარენდა,
თქვა გედვით განჩინება.

ჯოჯოხეთის თქუანდესგნი,
თაქი ცოფე საჩინება,
მაჭარალი მა გოხოლოთ,
ეგებ მითინი ვამჩინენდა.

კოჩე მუჭო გაურზას,
ათეზგმა წვალებას,
ტერი შეხვალამუდას,
თეცალი დროში ტარებას.

მუს ბრაგადა მართალი რე,
გიფუჩუა სამებას.
ირი მინუტის რტინა მრლამ,
სალდათი ქუმაცალენდას.

ვარწყეთო, ჯიმალეფი,
ტყვე გუუჭყვიდ ტიფას(ნი)
ირი დღას დოხტურეფი გილეფაფუ,
გუმოჯინენა ნინას (ნი).

დუდიში ჭუა მიღუდანი –
დიკომბუნა ხინას.
ტყაში მითოლურა ქუჯგუ,
თაქიანი მითონჯირას.

გიიჯინენი – გური წაგალე,
ცილოში *) მანგური ბოშ-კათები,

*) ცილო – აღმასი

გეჭყვადილი ცემენტის,
მუს ბრაგადა – მართალი რე.

ვამუძინა მა მეტის.
ლახარას უმახუნა – უწამალე ჭირიე.
დონჯირუ დო გეგნღლუნი,
თეცალი კოჩი ძვირი რე.

თხორუაქეთი ვეეჭიშუ,
თე ცალი გასაკვირიე.
ლახის მინჯე ვეეჩინენს,
ჩე კირიში ჭვილი რე.

თე ცალი ჩქინი გაჭირება,
რუსიში მეტი კოს ვამააძირე,
მუ ეფერი რშქირენდას,
შიშაბანო *) ვაგარძლინე.

დიირძღე მუშო გოკო,
ვითოხუთის ვაგარზინე,
მუდდა სუფთათ ცხორენდე,
ციხეს ოშენი ვამგაძინე.

ტანისამოსი მუშო გოკო,
სქანს სი ვემერჩანა.
კიფიში შალვარი მითოჭიფე,
განთხის ელმოკენჭანა.

შიშიში ღურელი ბომ-კათეფი,
კუნთხუს კინოქეშანა.
ნამთინქ მუთუნე ქოთქუას –
დუს ქენთქევეშანა.

პროვიზია მისოგენა,
მუჭო ზღვაში ლაქვათია, **)

*) დასაბად

**) ლოქო

მუჭო სხულიში ლაკვატია. *)
სისქე სწორეთ ტკუ ქუულუნდო
უმნოთე რე ლაფართია,

თე ლექსიქ მიერთვას,
თელი ჩქინი განობას,
დიო ახალი გაზდა ბარიშნენს,
უკული მადლოსანობას.

იმენდი რე ვაგგოჭყორდთ,
თქვანი პატიოსანობას,
იმენდი მილუ ვახოლენი –
კინი ახადგაზდობას. **)

44. ფუთარეფიში ლექსი.

ათე ფუთური ვაჭარენს
მუ დლაქი რე აჭარეს?
„პაპიროზის“ გილუვათქუანა,
ვითომს „კუპეცი“ ვორეთია,
გვერდის ქუდნათქუანა.
ოში სიტყვა ქუუწუე,
მარგალურსგთი ვათქუანა.
ქორთულს თიჯგურას ქოგიწინა,
გურიშა ქუმოდკათუანა.
ცხენიშა აკას ვეგიახუნე,
დროგენს გილუხართუანა.
კაპეკიანენსუ დაახურდენა,
ჯიბეშა ქელეხაჭუანა.
შქირენს ართო გოჭყორდანი,
ცვანას ვეგუხაჩქუანა.
ცაზახ-თავადი-ჟინოსკუა,

*) ტახანა

**) ლუკიანე არჩაიას მიერ თქმული, ჩაწერ. ახ. სენ.

ასე მითინი ვადშეგორე,
კინიაზობას აპირენს,
მისგთი უღუ ბრელი ღონე.
დეეკვირენი ქიიჩინენქ,
თექი საგანეფი ქორე,
ვოკვირუქ, ქოთი ვორწყექ,
ცვაშა ტყეხი ვაწმაფორე.

ასეიანი დროეზას გური უჩინი,
ოსურეფიშო რე მუკორთელი,

ხუთი კაბა, ვითი რუბაშკა –
ხოლო ვარე იში ჯერი.

მუშ' ნაჭას ვაშქიდულენს,
„მადისკეფი“ წკვმა ულუ ჭელი,
ვარენი თიზემას იზინდუნა,
ღორონთი დო კოჩიში ჭყელი.

სოლეთ ქიმკვარჩილეთენი
ირი დიხას ოსურეფიში ღაჭალი რე,
ნამთინე ოსურს მიაჩმილენი,
ნინა წუმაკვათალირე.
ნამთინე ოსურიშენი მუსგთი ქოთქუნანი,
არმა თინა მართალი რე. *)

45. ასლანი ცურუაში ლექსი **)

ა.

მა ამბექ შეფხვადენი, ფერი შეხვალამუდას ტერს,
ქორთუემს ქაშუოლი, ი ურწმუნო სახელი ჭყელს.
ზემ-ხარეშე მოფთხოზედეს,
სუმი დღა დო სუმი სერს,

*) გ. არჩაიას მიერ თქმული. ჩემ მიერ ჩაწ. ახ. სენ.

**) იხ. შენიშვნა ამ ლექსის ბოლოში.

ინეფი მუჭო მათიშუანდ –
მა გევოხედინი ი ცხენს.

ქორთუეფი ქეკრპილი,
განთხიშა გეთევარინენა,
თუთას ტყას ქუდოსკვდენა –
გვერდის ცუდეშა ვაალინენა.

ნანდული მიჩქ ვითოჟირი –
ტყვიეფიში მინაგეფი რენა,
თუთას ტყას ქედოსკიდენა –
გვერდის ცუდეშა ვაალინენა.

ფულანდი აკას ვანორღვენდო –
მეჯინელო ნდემი რენა.
ექი მა მიიფშინი ეში –
ქორთუეფი მუჭო აგუდეს.

მუჭოთ კვნიბჯინედინი –
ლეტას აშაარაგუდეს.
„ზაკუსკა“ ქუთეშის ოპქომი დო
ქემიფსვანჯი ბანოჯას. *)

მივარჩილი ოჯახისგნი
ართი ცაზახი კარს ოჯანს.
ონანგერამი ცხენი მეცუნგ,
ფთქვი – „თეს ქომუჩანს“.

ხონი ქალაქის გეშუბლი დო
შუკას აქილე ყარაულეფი:
სუმს თოფი ქუუკებუ –
ვითი შხვას ანგურეფი.

ცხენი შულადირი პუნდუ

*) სოფელია, ქუთაის. ახლო

96

ბანოჯაშე ნარულეფი.
ცხენი წყარი პიც ქემრფსვანჯი –
თუდო ქეჩა მიმერჩედ.

მოსვანჯა დო თი მინუტის
სუმი ქორთუემქ გემირჩინდ.
წორეთ ნტერო დავამტკიცი
მურო მუ ჯგირი გემირჩედ.

მურთაქაში მანგიორო
კვლუ დუდგუა მემიძდ,
ქორთუემქ დუც ქიგმრცის –
რადგანს ბპირეს დონჯირელი.

ღართი მუკონწყემილი მაფუ,
ცხენიმა ვამაფუ მონჭირელი –
თაქი აზრიქ ქუმმაჩ –
ქიიფიფქერი ოში ნერი.

ჰე, ლეკური, ქოკვათენქედა
რექ ღორონთიში გორჩქინელი!
ნაგვაზუს *) დოფხვადეს
ყარამანი **) ოკათედ.

ყარამანი ქომჩინიო,
მა ვორექ ცურუა.
მა უბადო ***) კოჩი ვორექ –
ჰაბა! ნემომინდურუა.

*) სოფელია სენაკ. მაზრაში

**) გვართი კიკიანი

***) ძვ.-ქ., ცუდი, მახინჯი, იხ. და შეად. ა. ხახანაშვილ. – ქ. სიტყვ.

ისტორია უძვ. დროიდგან... 1919, მე-3 გამოც., გვ. 139, 10

97

დგართი და დორცვილენქ
თექ ქედგორულუა –
ცაზახალა მუჭო ოკონი,
მა სი ნემოგურუა.

ყარამანს ისხი შველა –
მუზგმა მა სი მირსხენი;
სი ვანორღვე პატოსნება –
კეთილ-შობილიში ზესხირი.

სქანიწყგმა ვაცოფენო ნდვება,
სი თოლი აკოფირსილი.
ყარამანს თინა უჩქედგ,
მითინი ტყურა ჯურდანეფი –

ვარა სოთინი მიდნაღელი
ქორთუეფიმა კურტანეფი. . .

მოლე ჯარი გიიძირე დო,

მუზემა შარას ქუალეფი,
ბრელი მარგალი კეთილ-შობილი,
თეჟი თავადი-სქუალეფი.

ყარამანი ჩემერცხი –
საკმაო რე გაჭირება,
უკახალე მილუდეს,
აფხანაკური გაჩინება.

ოპჭოფი და მეზდინგეჟ,
შემდგარილე გამჩინება, –
მუზემა მა სრ პჭოფე
იზგმა სქანი აშენება.

ყარამანი ჩქიმი თხოზინქ –
სი მუშენი გაშქიდუ,

98

ჭაკი ცხენს ქიგრფხვილი –
ჩქიმ' რაშიქ ვამშქიდუ.

დორჭყოლი დო წყარს ქემერჩი, –
(თ)ი გენწყვილქ ვარშქვიდუო...

ტარჩენიშა მუვანჭინი,
ართი ცხენამი ქორთუ მჭრს.
(ესგთი ცხენს მიდჷლა –
მუჭო ბზოგე ეში რჯულც.)

განიშე ლივერი ქიპლოთინი,
დიხას ოჩანუანც დუცგ,
მუჟანს ცხენი მოდუდინი,
უკული მოცოთანდ ქუცგ.

ანწი შარაშა ვეგმარინე,
კუჩხით უჯგუ ჩქიმი ულა,
მარა უცხენეთ სო მალინე,
თუმამი მაფსკა ჯარი მჷლა.

ამდღა ცოფე ჩქიმი აღსასრული,
ჩქიმი თაქიანი ღურა,
მა ხვალე დო თეზგმა კათაწკგმა
გარზება მუჟო ვარე ტყურა?

შულადირი თინწკგმა ვორდი
მუჟამს ცხენს გიმაფრთინი.
ჯოლური კოჩი სინჯა ცოფე,
კაკულია მუანთილი.

ცაზახი თინა ვაძჩქედას,
სიმარგებლეთ დემართინი.
ვარა სი სო გალინედ,

99

რადგანს ლივერი მუგართვინი.

მა სუმი ბერგი მუმოგდ,
მუჟანც დიხას დუვანთხინი.
მუკი-მუკი ცაზახეფი,
სკა ცალო მიბუძოლუანდ.

(კადკალეშა ხილც მარზენდეს,
პისგ მომიშოლუანდ). *)

ბ. კითხვა.

შენ, ცურუა, ყაჩაღი ხარ,
ქვეყანაზედ კაცთა მკვლეელი,
ველარ დაეჭირე სხვას –
ჩემზედ გარდაც გყავდა მტერი,

ოჯახებში მიმხდარი ხარ,
გზაში ხალხის გამცარცველი.
წმინდანები რისთვის დაჰგმე,
რად აწუხებ ქვეყანასა?
მითხარ, მითხარ, პასუხს ველი!

ვ. პასუხი.

მუთი ბლოლესგნი – მარგალენქ,
ვარა სრ კჭოფუნდიო?

*) ასლანი ცურუა – გასულ საუკუნის 80-იან წლებში გან-
თქმული იყო, როგორც დაუცხრომელი ყაჩაღი (აბრაგი). სამე-
გრელოსა და იმერეთში მის თავ-დავიწყებას და ვაჟ-კაცურ თავ-
გამოდებას შესტროფოდა მაშინ არა ერთი ახალგაზრდა. მარ-
ტვილის (ნაოდალევის) ბოქაულის – ამაშუყელის მიერ იგი ერთ
დროს დატყვევებული იქმნა, მაგრამ, მეგობართა დახმარებით,
ტყვეობას თავი დაახწია და კვლავ მრავალი ითარეშა. ბოლოს
ერთმა ქალმა, რომელსაც გაენდო, გასცა და მოაკვლევინა.

შემდეგი სტრიქონები მიმართულია სამეგრელოს ზელიმ-
ხანისადმი ნახსენებ ამაშუყელის მიერ. ამ სტრიქონებს მისდევს
პასუხი დატყვევებულისა, ისევ მეგრულ ენაზე. შ. ბ.

100

ქორთუ! ქომიქედგონი
დუც ვემერსოფუნდიო?

ჩქიმი ამბე სი მუთ გიჩქ:
მუთუნი ჟანც ქორსუნდიო?
დღას ვაგიძირეკედო –
შორს-შორიშე გოპუნდიო?

ნოჲდალენს დოფხვილეს,
ნაველი ვორდი კუჩხიში.
კუჩხის ბორკილი ქემიდვეს
გერიში ოჭკომალი ჯორიში.

ართი ვორდი უჭკუმური, უშუმური
ართი მარა წორიშიდო
ჭუმეშოთ ვადამიმარგ
ჯარი ორდას შონიში (ნი).

ლადირი ხორცი ქუმომიდეს,
ვამ, სქანი მახაშალს,
ღორონთქ ჭუმე გემოდგინგდა,
ქალვოსხაპანქ აბაშასი... *)

46. „დაჩნიკიში“ გაჭირება.

საჭირო ქორე მართალი აზრი
კოჩქ თაქიანი გეჭარას:

*) ასეც მოხდა. ყურუამ ტყვეობას გაქცევით თავი დაახ-
წია, როგორც ზევით შენიშვნაში იყო ნათქვამი. ეს 3 ლექსი,
ალბად ერთი პოემის ნაწყვეტია. ჩაწერილია ჩემ მიერ ს. ნო-
ლაში (ს.ს. კიწია, ალერტი და გურძემს შუა მდებარე. მეო-
რე ს. ნოლა არსებობს სამეგრელოდს სხვა კუთხეში, მდ. ნო-
ლელას პირას, ზემოთ ნახსენებ ნაგვაზულუს რაიონში) იხ. "M.
ჰტ." I ნ. გვ. V). მ. გ.–ს გადმოცემით, რომლის სახელისა
და გვარის მხოლოდ ინიციალებს („მ. გ.“ 63 წლისა) ვათა-
ვსებთ, თანახმად მისივე სურვილისა. შ. ბ.

101

ვუმარდეთ „დაჩნიკევი“
ამინდიშე თე წინას.

ღორონს ფთხუათ ჯგირი ბოლოქ
აწი კოსგ ვე ნწარას.
თაშირე საქმე, აქიანი მყოფის
ჭუაქ ოკო დეფარას. *)

ლებარდეშა მეუჩამუ
თეცალი წყარი ბუნებას.
მიქეთი გეშუ პლანითენი
ვეფრჩქილეთ ნდურებას.

კუჭის ჯგირს წიმინდანს
ქოთი ჯვეში ხურებას. **)

მა თაში ფიფქრე, კილი ვაულუ
თე წყარიში ძალასგნი.
მუგდაქ დოგდოხოდასგნი
ვაძირგნქ ზარალსგნი.

აშო ძიუთ ენოფრთით
გილაფსხაპუნთ გოლასგნი.
მუმენი ოკო ვენდურათ

ათეცალი შარასენი?

მართალი რე მუზგმათ რენი
(მ)ცირე ქორე ოჭკომალი.
ცვალი, ხორცის მიძვირენა
ბჟათ ვარე ოშუმალი.

თეთ ჯგირო დრწყუედ
მაფუდეს ოსხუნალი

*) დუუსქიდას

**) ფულირი ციებას

102

სისოქ *) მეჩირთ: ბჟაშა მეტი
წყარი აფუდ ოშუმალი. **)

კომისიეფს გეძმაბგორგენტ'
ართი აზრის დოფსხუნუნთ,
მაჟგრა დდას ვაფშენა ნდო
ჩქი, ჩქინი დუდიშო გოფქურუნთ.

კერძოთ სისოს ვოფერგთ,
შხვაში ამბეს დოფუბლუნთ.
ენა რე ჩქინი მიზეზი დო
ჰყიშენს ტყურათ ვონდურუთ.

დიო ირფელს გევალეთ
ჯიბე ვადამიმცირებუნა.
ღორონთიში შემწეობით
ბრელი ვაგაბჭირებუნა.

ჰაერი, წყარს უმარდგთ
ტყურათ ვადამგბინებუნა.
სასჯელი ბძირითგ და იშენი
ზისხირი შემეძინებუნა.

ართი ამხანაგი მართალირე.
დიდი შეწუხებული რე –
თიში შეწუხებაში გემა

ჩქინი ხათრით რკებული რე.

ბეგი, ***) ვენარლა სქანი ჭირი
ჯორი ხეშე რტებულირე.

*) მწყემსის სახელია

***) მინამინალი

***) სახელია იმ მეაგარაკისა, რომელსაც მოუკვდა ნათხოვარი
ჯორი. იხ. შენიშვნა ამ ლექსის ბოლოში

103

თიში ღურას თიცალო მიიქცი
სქანი კოჩანა ქებული რე.

მთელი კრება ვამტკიცენტ
თი ჯორი ვარდ მაფალუ,
იშენი ათეზგმა კილი
თინწყგმა *) მუქ შაყარუ.

ღურას ჯორს ალოღნი
თი დლა მინჯეს ვაჭარუ.
თენა მინჯექ ვედღთმინგდა
ხოლო უფრაში აჭარუ.

მიგდას გური ქეგლგაჭუდ
თი დდას ბეგის ძირგნდინი:
ცალი თოლი სორდ მარა
მაჟირა თოლს რწკინგნდგნი.

ღურა ირფელს ძნელი აფუ
ცოდა ცუჯენს რხინენდგნი.
ბეგიქ თიზგმა სასჯელი ძირგ
ჟირი ჯორიშა ღირგდგნი.

გარა ჯგირი, წესიშ' გება
პაპეფი განათლებულეფი
მგალობელი ჟირი „რიადო“
ნაგურეფი კრებულეფი.

საზოგადო არქო წმინდა

კათა განათლებულეფი
ბეგის პატრს ვაცენდუო
არმა ტვინიში მენდულეფი.

ხუთი წამად ი ჯორიდგნი

*) ჯორიწკმა

104

მალურუო გემონწყილი.
ხოლო დიდი გინრლ
თიზგმა შაყარელი კილი.

აქ ბეგის მუ ბრალი უღუ.
ღორონს აფუდ გემონწყილი,
სავისტავკოთ პუნდესკონი
ლეზარდეშა გემონწყილი.

დუდი ონდეთ მუულუდუ
გინოდედ ართო „პლაშჩი“.
თიში პლანი ბძირითგნი
ხათე ქიგუმქვით ტაში.

მალურუ დგნი მუ საეჭვოდ
ოღონდ ვეველგდი თაში.
ითამ ჰაერქ მურთგნი მიჩქედ
ფერი ეუჭუდუ ღვაში.

თელი კრება ვამტკიცენტ –
კაპეკი ვეგადვალუ ვალი, *)
„სუდიქ“ პასუხი მორთხუ და –
„კათეფს ქოკითხით“-შო ბრალი.

ვარა, გამვოსქიდითგდა,
გვალო მისურენა ნალი. **)
ივანიაში ***) წამალი ცოფე
ოკო იბლათგნი ძვალი!

ცალი თოლი საღი ორდ, მაჟირა ცოფე თრუმე

-
- *) მიმართვაა დაზარალებულისადმი
 - ***) ახალი ნალები, რომელიც შერჩა ბ. – ს
 - ****) ქათმების ჭირი.
 - *****) ცვერე, ბრმა, ფუჭი

კვეკვერეში *) ცვალიცალო
კუდელი მუკასიტიანდ
თურქული სათ'მოში ტარიცალო.

ბორკეფი მესისინაფილი
გინოჭელი სკამიცალი.
სუჯეფი ქოძქ ვედირიკედ
ჯა მანგარი სალიცალი.

მინჯეს ინა ღურელი აფუდ
ოკოდ ემგატყურუკონი.
ნალიში ფასი აშიდუო –
ოზემა ენულურუკონი?

ართი ვერსი ვაალინედ
გვერდი ფუთი მახუნუკონი.
ცვილგკონი მუ აშიდ,
ხორცი ვეერგედ ჭკომუკონი.

ბეგი! ფოლო ვედრპტუათ,
ხემ' სქიბ' იცი მაქუალი:
კუდელით ვედრპტუათ
პუნს ტკიბირიში მაშუალი.

ღორონთიში ოჭყვადალი,
თი ჯორიში მარდუალი.
თიში სახე გგმაშინენი,
კოჩიშ' ტანიში მახუალი.

ბეგი! ეშენი ვემრწუხა
სუჯიშათ ვეგლეფაფრთხუათ.
მინჯექ მუთუნი მიწისგ და

ბოდიშით ვაფთქუათ.

*) კაზგლა, ხომლა

106

მუთ ზომარენი თის ვემინჯათ, *)
ვარი ვამგვარჭუათ,
ღურელი ეშმანტყურესგნი
იშო დუვამარდუათ.

ვამიჩქენანო გოხვეწდგნი
ყუდეს ვადგორინუნნი.
ბეგიქ იცონასია დო
კოჩით ეთორჩქინუნნი.

იშენი ღურას ელგდგდო
თოლიშე დეეთხინუნნი.
ოშ'ნერი კილუანი ჯორი
ხემა ქეშეერჩინუნნი.

ბეგიქ სოფელს დიდი ერგ
გოწიმინდუ ხორიალე.
თი ჯორიში პლანი მიძირ,
მაჩამინჯე მორიალე.

ირო გუძინი ხათრისგ დო
ნუ რექ ჯორიში მგლოვიარე,
სორდ, ი ცალი ოხერიში,
სოფელი ჩქინს ოდიარე?

ის მუ ალე? მოცოდგთ
მუ გოხვარ შარასნი.
ირფელი გილუ ოჯახურო,
თე ბარგიში ღალაასგნი.

მარა ვედგეთხუებუთ –
ვემგართას მარასგნი.
ვაბოლენქ, საჭირო ვარე,

*) დევეპატრონათ.

107

კოჩქე ბრელი ჭარასენი. *)

47. სოროფილიში გოდება

შეწუხებას ჩქიმს ფთქუა,
შხვა საქმეს მეუტალე.
ზაფრაქ გურს შემომერყუ
დაბადებას ჩქიმს ბჰყალე. **)

გუმაშინი სოროფილი,
ჩქიმი ჭკუაში მეწამალე!
ვაპილგნს და ჯგირი მაფუ,
შხვა წამალი ვემმალე.

დღარიში ვიშო სქანი დუდი
ჩქიმოთერე დინაფილი,
სოროფაქ ჭლექო გორთუ
გური მაფუ შინაფილი.

უდაჩხირეთ იჰჭუქუ დო
რობუს ვორექ რგინაფილი.
ვართი ღურუქ მიკორინუ,
სკანდე გური წყუნაფილი.

მარა ჯაბი მისე ულუ,
დარდი ჩქიმი მისე ოჭირუ,
ჩქიმი დუდიში დასასჯელო

*) ლექსი ეკუთვნის ლიპარიტ წითლიძეს, დაწერილია 1919 წლ. ივლისში, აგარაკ ლეზარდეში ყოფნის დროს, სადაც აქ ნახსენებ პირს ბ. ა.–ს მოუკვდა სხვისგან ნათხოვნი ჯორი. პირველი ათი ხანა შეიცავს „შესავალს“ – წყლის თვისებათა აღწერილობით, დანარჩენი თვით ამზავს. მე გადმომცა ლექსი ს. ტალერში ყოფნის დროს აკ. ა. გოგოლაძემ.

**) მეუტალე, ბჰყალე (იხ. „ბატა“ – დომიტალენქო. აქვე № 21.

ღორონქ ცოდა თაში მოძირუ.

გურიში აზრი მემოცოთუ.
რინა გვალას გამიჭირუ,
ბოშალაში მოლასუა,
ათეცალო მის უძირუ? *)

48. ასეიანი ძღაბეფი

ახალი ამბეს მუგომინა,
ეგებ ქოგიჩქედანი მარა.
ასეიანი ძღაბენს
ასკვამენს პარკიში ფარა.

ბურელს გვალა წართუმუნ დო
ჩილამურით გილენგარა.
რუსული ქუდენს ციდულენა
იში ამბე მუჭო პჭარა?

გასაკვირი მუჭო ვარე
ასეიანი ახალი მოდა?
მისეთი „შლიაპა“ ვაულუნი
ახავად, იში ცოდა.

ფარათ „შლიაპა“ ქიციდით,
ჯარიშა ულა ქგოკონდა,
ვარა ღოლით კოჭოჭამი,
ვარა ხასლა მითოგორდა.

მარა თეთი ქოფთქუათ,
მი არზენა თე ქუდენს?
ბურელს ცანჭი ვაუხედგ,
ფარა სოლე ულუდეს.

*) ჩემ მიერ ჩაწერილი ს. დოშაყეში ა. პერტაიას გად-

ბურელს ლებია გაგემუჩამუ,
ქუდი ქუსიდირდეს,
ჭვიმა ქემოჭიშაფუდეს
კაბაშა ქიმთუფულუდეს.

ქუდი ცირას გიორთუნი
ოკო ორდას ნაკლწს.
კაბა ოკო მუკაქუნდას
სარჩულამი „ატლასი“.

ინენს ქუდი მუშოთ ოკო
ვაულუნა კაბაში ფასი.
იში ონჯლორე ვაუჩქენა
ურაფულეთ გილართას.

ირი-კოჩი უძიცანს
არძო თინენს უჯინენა
ქუდამეფი არძო ართო გერე,
ითამ ღორონს ურჩქილენა.

წირვა მუჭო გეთებუნი,
ხათე ცუდშა მირულენა.
რუსულს ჯვარი დუწერი
ქორთული ვეკაბუცინენა.

ქუდეკ ვეგენომიოლასია
კისერი გოსქილადირი აფუ.
სავალოთ ეჭოფეს
გვერდის დიო ვაუგაფუ.

ცანჭიში ფარას მერჩანთია,
მარა ცანჭის ვაუპარკ.
ბარიშნენს მუ ოხვარ –
ჭირსუფალს ვაუგაფუ.

მშობელენს გუღახ

ცუდშა მულევარინენა.
წირვაშა წემორთან
წოხოლე ვეგარინენა.

ვაჭარეფიში ფარა გემ
ქალაქიშა ვაალინენა.
ახალ-ქუდამი ბარიშნეფი
თაში გილახანდილენა. *)

დუსე ქუდი გიორთუნა,
ჟი თუმას იკირგნა,
კაბა მუჭომი მიკააქუნანი
ენა ირკოს მიძირგნა.

ბურელს კურთა ვამნძ,
ეფას მუდოს იშირგნა.
ჩაფლა სოფილი მაძგნანი
ლეტა მითაჭყირჭყინგნა.

ჰე, ქუდამეფი! აწი რთხულენტ
ქუდი ქიმოტუათენი.
საზოგადო გიძრახგნა
დუდი ვეგლელუათენი.

ქუდი ვაჭარს მიათვით,
ეგებ დრთინუასგნი.
უკული მის უჩქე –
შორიშ' კოჩქ, ეგებ ქოგითხუასგნი.

მუმა მუშე ვაგოცოდ
ქუდიშ' ფარას თხულენქენი,
ინა დუსე ქიგგორთუნდა –
კოს ვაშქიდულენქენი.

დიო სქანი ვარენი თეში,

*) გილეცოდებულა

სოფელს გილაგულენქენი.
 მუმაშა ჩაფლა ვამოგიძ
 თის ვაწკიწკულენქენი.

ენა წორეთ რიგი ვარე,
 სოფელი დო რუსული ქუდი,
 ფარა ტყურათ მეგიცოთამ
 გვალას გილაგილუაფუ დუდი.

„აკადემისტი“ სი ვარექ,
 მუასკანი ვარე სუდი.
 ქუდით კანდიორენქ ვარა
 ფურჩათ გილუ ეფშა დუდი.

ქუდი ხოლო ქუსუ ვაგგ,
 თქვა მუჭოთ ცირასენი.
 ქუსგ მუჭომი კაბა ოსქუნი
 ნიტე ქუგორჩქინასენი.

მუჭო ენა ვაგოსქუნი
 ეგებ დაგარწმუნასენი.
 გიჩქედანი, პატონეფი,
 მა ვაპჟარ ტყურასენი.

მანათიანი ქუდი გილუ,
 ჯვეშიჯგუა გინგოლირი, *)
 კაბათე იფორენტ ვარა
 „იუპკა“ ეკოპუტორილი.

ქორთული ჩაფლა მუგომძენა
 ნაჩა გითოპუტორილი,
 თვითონ საწკიწკარი რეთ,

*) მოწიკვილი

კისერი ელახინდოლირი. *)

49. ბოში დო ცირაში ლექსი.

ა. ბოში: მუ დღა ცოფე ჩქიმო თი დღა,
მა სი პრიველს შერხვადინი.
ჩქიმი ბოშალა სი გოგირთ
ბოლოსგრე მეფხვადინი.

არძოს კაბა სოფილი ცოფუ,
მისგთი დინვოძიცანდინი.
არძოქ ზღვაშა გემციოუ,
კინოხ მუზგმა იფხანდინი.

დამერმუნი, დამიჯერი,
სქანი ცოროფაქ თემ ოპჭოფუ
დოხვარხვალი მემიჭყვიდ,
გური თეში ომოჭოფუ.

ათენარე მუნობძენი,
ტანი გინაფილი პოფუ.
სქანი ძირაფას მნატრენდი დო
თურმე დუდი მემისოფუ .

იპჭუქ ცოროფათ
გორჩქინელი მაფუ ალი,
სი ცოფექ ჩქიმ სიცოცხლეში გემართალი,
ხეს დუს გოგილუა შესაწირეთ, მა საწყალო.

ჩქიმი რინა მუშა ოკო ღირგდას,
სქანი ტკბილი ხონარს ცუჯით ვეფერჩქილექენი.

*) ჩაწერილია ჩემ მიერ ს. გურბემში. ლექსი ეკუთვნის ა. გოგიას,
40 წლ., დაწერილია 1909 წ. ჩაწერილია მისივე გადმოცემის მიხედვით.

ჩქიმ რინა მუშა ოკო ღირგდას,
ნამდვილი თიში მანწარარე,
ჯიხას კოჩი ხვილგდას,

.

აკა რჩევა ქუმობჭარი:
მუ აზრის გევანწყუე?
ათე გოფაჩილი ჭკუა
ართ დიხას ქუდგვონწყუე.

ვარა ბარათი ქუმობჭარე,
ვარა სიტყვათ ქომიწუე.
მხოლოდ რთხულენქ, ათე თხოვნა
უნუგეშოთ ვადომტუე.

ცირა: ფუე, ღორონთქ დოჭყუას,
ეშმაკი დო მუში სუა.
ჩქიმი ტვინი გეიორღვი დო
აწი სო მიღუდუ ჭკუა.

ხოლო რჩევას ფთხულენქენი,
მუ მიჩქენ დო მუ გიწუა?
მეტი ვაგანცხადა ვარა,
დოპილგენს გურიშ' ჭუა.

მუ ბლოლინი ვაგიჩქენო,
სი უპიჯო ჟინოსკუა.
ირიფელი გუმოჯოგე
ოჯახი, ქომონჯი დო სკუა.

სალაყაფოთ ქობძირი დო
აბა შურო მუს თქუა.
მუდგა-მუდგას პჭარენქ დო

ვიშო-ვიშო ამირთუა.

ჯგირო რდუო? ფურო რდუო?
ჩქიმი ბედს მა უჯერდი.

მარა სკანი თილისმოზით
აკომიჭვი ჩქიმი ბედი. *)

50. ბჟე წყარი **)

„მჟავე წყარს“ თქუნანნი
ირიკოს გერგებუნა.
თაქე მოგიზოჯენანი
საქმე გაგიკეთებუნა.

ლეხიანი ვაზოჯენტო,
ჯგირო მოგიფიქრებუნა.
ტანიდ ჭუა დო სისუსტეშა
ემმაკი დაბიფარებუნა.

მხოლოდ ზომა ექ ვამ
კოჩი ვაპუნა წინამძღვარი.
ახალენქ გეეფჩინებუათ –
ზომათ იფხვარათ წყარი.

გამოცდილეფი მეხვად, ვარა
მუთას ჩინებულენს ტყარი. ***)
მოკლე სიტყვათ მუგომინით
მა მეგოლექ თენა ბჭარი. ****)

*) იმავე ავტორისა.

**) მჟავე წყალი, რომელიც უხვად ამოსჩქევს ე. წ. „ჩე-გოლაზე“,
სამეგრ.-სვანეთ. საზღვარზე.

***) გამოუცდელი

****) იმავე ავტორისა. დაწერილია „ჩე-გოლაზე“ ყოფნის დროს
1915 წ; ჩაწერილია ჩემ მიერ, ავტორის გადმოცემით.

51. აფხაზეფი

აფხაზეფის მუ ამბე რენო
მორთით დო მარჩქილით.
ინენს ხირუა ვემიატენე –
ათასი ქესა მარჩილით. *)

სოფდა, სოფდა გილეფაფუ(ნა)
კაბა-ღართი ხარცქილით.
ჭახანს ცხენი ქოცუნდეს
მენაზგმა არდგილით,

ცუდშა ქიგესურებუნა,
შქა-სერს გეკლერანტალგნა.
თითო ხორა მასალეფი –
უკახალე ეკამარგალგნა.

დოზოჯიე უწუენი
ციტუცალო გამწაალგნა.
ხათე ლური ქუმნლენა,
ბუხარს ეკიჩანგალგნა.

ინეფიში რინა მუ რინა რე,
ხვარცა ოზლოდუანსგნი,
კითის ბირცხა ვეგიაპალუ,
ტანიშა იხვატუანსგნი.

ლუბაშა ხე მილუძი,
გიჩქ მუთუნს ჩუანსგნი.
მუ გვერშაპი მულუხე
ლუბას უბურჯუანსგნი.

ცუდეშა მერთე, დღას ვაძირ
ირო შხვადო გილულა.

*) მარდიშენი.

ჩილს კითხე გიწინა –
„მუთა დუუჩინუნა“.

კაპეკიში საქმეშენი
ხათე ქემკვაბინუნა.
ირო ტყას მითორენა
შხვადო ვეგნუჯინუნა,

„მუშუბზიას“ *) გიწოლენა, **)
კითის ოციკინუნა,
ოვზიოპეტი ***) უწუე
ცუჯიშათ ვამირჩქილუნა.

ხვანთქარიშო იხვამანა,
მაფას ვამიშინუნა.
მელე ვარექ ტარიელი
მოლე მილექანჩქენი.

საწმოხონოთ ვეეჯინეთ,
დღას მუთუნს ვაჩუნთ.
გორცვილი ტაბაჩა მუკგოჩან
ჩხეშას გილუკვანწუნქ.

ცუდეს მუთა გაპალუ,
ნინას გილუტკაჩუნქ.
არშიყობათ მიოჩქენა...
ცხენს ორულუნანანი.

პატონი-ოსურქ ქორკითხანი,
პის უმუნჭუნთენი;
„ცუდეს მუჭო რეთიე?“ –
„ვამიჩქნა“ – თქუნთენი.

*) აბხ. „გამარჯობა“

**) ზუგდიდიზმია

***) აბხ. „გაგიმარჯოს“

მაზაკვალი ხოლო ვარეთ,
ბირცხას გილაჩუნთენი. *)
ირი დღარხუ-დღეობას
აფხაზეფი მოლე რენა...

ეჩი ქიგესურებუნა
მოკითხუ ხოლო რენა.
ინეფიში მოჯგირალა,
ნამალი დო კოლო რენა.

ღორონს დუუჟყუდას
არმა ართო აფხაზეფი!
ირო მოლე გილეფაფუ
ი მახინჯი ხვარცამეფი!

ჰკოლა ცხენს გეძარგენა,
რუსიში ეკანჩალეფი **)

52. საცოროფო

აბა ჩიტე ქოფურინი
თენა ქემეული თის,
დიორდე ლუბას ქუმლუდვი,
უკული ქაჯული პის.

აბა, ჩიტე, სქანი ჭირი
მუს მომილა დენართის,
ჭიჭე მუკართინუანს
ჩქიმი გური წყუნაფირს. ***)

ხალხური.

*) აქ აღნიშნულია აზხაზთა ერთი წესი. თითის ბრჩხილებს
რომ მოიჭრიან – ყველას შეინახავენ და არავის გამოუჩენენ. (ეთნოგრ.)

**) ეს ლექსი დაწერილია 1910 წ. ქ. სოხუმში ს. ნორაკიას მიერ,
ა. გოგიას გადმოცემით ჩავწერე ს. გურძემში.

***) ს. გურძემში ჩემ მიერ ჩაწერილი ერ. ჩაჩიბაიას თქმით.

53. საცოროფო

პირველს თის ვოხვეწექ,
მიქით მუჩუ თოლიში ჯინა,
ხესგ კითი დო კალამი,
დუს ტვინი დო სუჯიში რჩილა.

შური ძორიში *) მათხუალო,

გური დო სარაგადოთ ნინა,
თიში მენდით გილურქ,
სოთინი ვეშემილეზუ რტინა.

მიდგას პირველს ვოხვეწგდინი
თის ოკო მივენდვე.
მუდღა გლახა მუჩასგნი.
იშენი ოკო გეზჯერდე.

მეტი ფარა მა სო მილუ,
თიში ზოჯუას ვევენდვე?
ანწი ჩქიმოთ თინა უჯგუ
კალამს ვაგვაჩემენდე.

ბრელი შრომა მიძირ, მარა
ჩქიმოთ მუთა შემ'ძინებუ.
ირო შხვაშოთ მიხანდებუ **)
შხვაში მუშათ დომირინუ.

ანწი ჩქიმოთ ვაბთქუე,
ქუვორწყექ დროქ მემდინუ.
ბოლოს დუდი იჩინია,
მუმაქ თეში დომიჩინუ.

ჭკვერი მუმაში დენაჩინაქ
ბოლოშახ ვაგმაშინუ...

*) ლეში

**) მიცოდილუ

ბაღჩას ჯგირი ვარდი ბძირი;
წილუა მოკოდ – ვამასოფუ.
მუჭოთ მაფშალიან –
ვარდიში ცოროფაქ თეში ოპჭოფუ.

ჯვეში ვარდიქ გგმაჯოგ,
ახალი ყვავილქ მეცოროფუ,
ვარდიში გეშა დობლურენი –
ღორონთქ თინა მიჭყოლოფუ.

სი ხომ ვარდიში უჯგუში რექ,
თიშენი გოცქვა ვარდიშორო.
მუჟათს სახე ქობძირინი,
ეებობრჯი ოშინერო.

რაგადი წყნარი, მოსაწონი,
ულა ნოჩქვე მშვენიერო,
კიბირი ბროლი, თოლი გვირალი *)
ტანი ზღვინდალი კონიერო **)

აშახ დუდი ვაბჯოგდ,
აწი რინა ვამოხუჯუ.
სქან უმუშოთ ვეებრქ
ქომიწი – მუჭო უჯგუ.

შური! სქანი ცოროფაქ
დამაცუნგუ, დამამუნჯუ,
ვოჯანგდი ჩქიმი ჯარგვალს
კარ' კილერო, უმინჯურო.

ლოგინს თეში გილებგარდი –
მუჭო ჩქიჩქ უძუძური....

*) ფართე, მხიარული

**) ზომიერი

120

სქანი ცოროფა გგმაშინუნი,
გურქ წამირთუ უგემურო.
ჩქიმი თეზგმა გილანგარა
ღორონთგმე ჯგირი ვარე.

ადამიში სქუას –
მუშენი თაში გამაწვალე.
ეჩ' დო ხუთი დოხთურენს
ჩქიმდა მუთა მახვარე.

ანთება დო გუროში ჭუაში
სი რექ ჩქიმი მეწამალე...

ცოროფა რე კოს ცვილენსენი
უჩქ შურიში გაძვირება.
ფერი დო ხორციში მიდაღალა
დო სიცოცხლეში დამცირება.

სი დოზოჯი მა გალინა
მუთას გოქიმიწაფუა,
ხემა წყარს გედბუნქ დო
სტოლსგთი ვაგგონწყუაფუა.

ჭკომუაში მეტის მუთას რშქიდა
ღვინსგთი ვეგობუნაფუა.
მუჟანს გოკონი დოზოჯი დო
ვარდა გოგულეზაფუა.

ვეკომირღვა ათე აზრი
სერო ვეგნომიჩქვა დღაში.
ქრნებენქ დო ქომიწინქ და
ოკო იყუას თაში. *)

54. „ჭირი ცოროფილი“ ანუ „ასეიანი ცოროფა“

ღორონთქ თოშენი დგმაზადეს,

*) 1908 წ. წ. მ., აბაშა. გადმომცა ავტორმა

121

ჩქი ართიანს უბირდათ:
მაშვალა დო ვარდის –
ართინერო ფთხოზგდათ.

ჩქინი ჭუა – ართი ჭუა რე,
ვეშილეზე იში სქიდა.
ჩქი მიცორა ართიანი
დო ვაფშენა „მუმა-დიდა“.

ჩქინოთ დიხა – ჩაფლა ვარე,

ჩქი მოღუნა ართო კარე.
ჩქინოთ ჟი ცა ქუდი ვარე,
თენა „ჯგირი“ მუჭო ვარე. *)

55. ჩქიმი გურიში მინჯეს

სქანი ცოროფა თეში პჭოფუნს,
მუჭო რკინას მაგნიტინი.
შხვა ცირენს თეში გიმაჩქექ,
მუჭოთ ძიას ბრილიანტინი.

სკანი მასკვამა ვეცუაფუ
მუთუნი ქიანაში ხატი,
ხე გვანილი, ფუხურუა
გალიაში მითნარდი.

მიმინოში გიოდინაფალი,
ოჭოფალი ჭყორიდე,
თინა ვაგახიოლუნო
ხურხის გოხუტოლგდე.

სქვამი პლატოვი ქოპუას,
ლუბა! მულგაძვეწუქო
მუჟანს მომგორუანქენი –

*) 1903 – 4 ibid

122

წოხოლე აწგაძვენუდე. *)

56. სიზმარი

ართიშახე ქედმარულუ
დო ქობძირი თე სიზმარი.

წყარი მიიშ უკვტებაში

ჟი მაღალს გუმვორდი.
ვარკვდ მეფეში სკუა,
ვართი მდიდარი დო ობლოდი, **)

დევეკვირი თე ადგილსგ,
ქიბჩინი ბაღდდენი.
შხვადო ყვავილს ვაძირენდი
მუთ თექ ვარგდენი.

გური მხიარულო ვორდი,
ტორონჯი დინობარგდენი,
მარა თინა მაწუხენდ –
ყორანი დინიძახდენი.

თე ბაღს გალე-გაღე,
უკტეზა ულუანს,
დროთ ფიქრიში ჩილამურს
თოლს გომიყუნუანს.

ხან ფიქრი დო ხან ცოროფა,
სერით ვამორულუანს. ***)

57. წირი წანა.

წირი წანა – უჩა წანა:

*) *ibid.*

**) ომბოლი

***) ს. შხეფში ჩაწერილი ჩემ მიერ „გ. ხ.“ გამოთქმით (40 წ.),
რომლის სახელისა და გვარის მხოლოდ ინიციალებს ვათავსებთ, მისივე
სურვილის თანახმად.

ირო ჭვინს, ირო ობუნს,
წყარი ძინულენს, ბორია ბანსე ურაგად.
წი ვაცოფე ჩქინი სამველი: ირო ჭვინს ირო
ობუნს.

ზარხულს: ჭვიმა, წყარი, ქარი,

დამორჩილს: თირი-ბუქი.
მუ ოხვარ ჩქინ ქივანას,
მის უძირ ირო უქი?

ქივანაქეთი ვადეწყნარგ და
ჩქი მეფცენტ არმა ართო.
ჩქინი მაცოდა ჩიტი ვარე:
მეზდინგთ არმა ართი!

მითინს მუთუნი ვამკუქუნს,
ვამააძენდო ვეგიორთუ.
ვემმორღვათ, ვემმოცოთათ, ქომბელადით *),
ქომწმაცუნია.
ღორონთი! სი ჩქი ქომიცორთუ.

ხან მარგალი, ხან ურია –
პტყაბარანა, მინი ქორთუ.
მუთუნი ქომენგდა – ირფელს ონტუ,
ირფელქ ორქოთ გინირთუ.

ირკოჩი ვარჭენს: ჭიჭე-დიდი,
ერი – ბერი, პაპათი დო დიაკონი (მისგთი ქულუ
გური მანგარი)
შურო სვინდისიქ წურთგდა,
იკეთებუ ირი ვაჭარი,

ვოუ, ჩქინი ცოდა, ჩქი საწყალი,
მახაჩქალი დინაფილი,

*) სიტყვიდან "ბელადი" вожак

124

ვაჭარეფი კეთებული,
ქუმურთუმუ ჩქინი დროს: გილგვორეთ მაფიში
ხინსგ. *)

58. აფხაზა დო მარგალი.
(დიალოგი)

აფხაზა. გამარჯობა, მარგალეფი!
„გემორბეუს“ ვათქუანთო?
მაზარგალეფი ზოჯენტედო
კოსგ ვეკათუანთო.

გეჭკადილი ხოლო ვარეთ:
ტანს ვეუზარუანთო?
ქლარდი ქიმეგილათენი
ლექსის ვეგუჭარუანთო?

მარგალი. სი აფხაზა ზოჯენტე დო,
ნიტე გგამარგალენი!
კოჩი ეგირთანდასენი
თემი აგამალაღენი.

გედირთითიე რაგადანქო,
მუჭო მიიგანგალქენი?
არმაშენი ებდირთათო,
მუდა გემკიძარგალენი?

აფხაზა. „ვარა სოლე ედირთეთ: ნაზადია მუგომენა,
გვერდი დიხას ქედოცენს;
ფერი კაბა მუკვგოქუნა –
ფერდის ოკო მუკობუნა,

ფერი ორთაფუ მუგორტყენა –
ბაწარიას გემანგარს;

*) ს. ჟინოთაში ჩემ მიერ ჩაწერილი ვახა ცუფუნის (25 წ.)
გამოთქმით.

ათეცალი მონწყილი კათას
გედირთათენი ვაგოსკუნა“.

მაგრალი. მუკოქუნას მიწონენთო?
ვართ ვარჩხილი თქმა გორძენა.
უფარო ბა გაწუხენა –
ნისიათ ვაგონდუნა.

კურთა! – ჯვარიაქურობას *)
ძიქვა ხვალე მუგოდენა,
უკახალე ეკანდარგალეთ
მორდილი დო მორდიას.

ღორონს თიშენი დუბადებუთ,
თაში გილეცოდითათ.

.
.

აფხაზა. ჟირი წანას ვეკოროცხე,
ოდიშური ჟინოსქუა.
საბუთენს გორგნა დო
გაგმოჩეს ჩილ' დო სკუა.

მინ ხაჩქენს, მინ ვაჭრენს,
მინ შორიშა უღირიე.
მინს დუდი ვაურსხებუ,
უბანძლუანს პატონისკუა.

მარგალი. „აფხაზას თინა ოსკუ,
ტყას მიშადირთასენი.
ხუს ბურჭული კინდვას
ჩხულენს ეკარშვინასენი.

სერით ცუდეშა ქემორთედა –

*) ქ. სიტყვები ჯვარი + აქაურობას, ე. ი. მშვიდობა.

კებურს ეკინჯირასენი,
ხათე ღორონთი გაანჭყორუ
შქართუნი ქიმნიქუნასენი.“

აფხაზა.„მარგალენს თინა ოსკუ,
შხვას ირფელი მიდეულანი.
მუშის ხე ვეგეუცაცუანი –
ირო შხვამ' კარს უჯინანი.

(იშ' კარს მუთუნს ვაძირგნთ,
აკა თხა დო ჭაკიში მეს. *)
თქვა ჯგირი დღაზე გაჭარესგდა,
ვამ, ნიტე თქვანი ბეს. **)

მარგალი. აფხაზეფი! – თქვა ვარეთ ტარიელი ***)
ირო ბიწკრთ გილურთ,
ჯიბე გილუნა ცარიელი,
სოთინი „ხარჯიქ“ მოხვადას – არმა იშო
მიდურთ.

ირიკოს თქვა იფუჩუნთ,
„უჩა დღაშო“ მუთას ჩუნთ,
მუდღგა დიდიქ გიჭირდას –
აკა მართალს ვათქუნთ! ****)

*) რითმისათვის შემოკლებული – „მეტის“ > „მეტს“ >
მეს, აგრეთვე:

**) „ბედის“ > „ბედს“ > „ბეს“

***) „ტარიელი“ მეგრ. ენაში ნიშნავს „გმირს“, რა თქმა უნდა,
„ვ-ტყ.“ გავლებით. ზოგჯერ ამ სიტყვის აღსანიშნავად ხმარობენ სი-
ტყვებს „ქომოლი“, ვაჟ-კაცი.

****) ლექსს მიაწერენ ბ. ფალავას (ს. ბანძიდან), ნამყოფია სა-
მურზაყანო-აფხაზეთში 1902-7 წ.წ., ლექსი ჩაწერილია ჩემ მიერ
ს. ალავერტში (მ. „ალერტი“ – აკ. ბოკუჩავას გადმოცემით.

59. ტაროზ-უბადოშ' ჭყიში *)

ბორია ირქენს, შერენც, **)
ზღვა ილუნს, პოპორს ორთუ,
სინთუანი ტიბუ დღაქ,
ჯოჯოხეთიცალო გორთუ,

ჭვენს, ვალუნც დო მგრეხანს,
მეხი ჭკონს ბელეკანს,
ათეჯგუა უჩა დღას
ჭყიში გორუნს ცევე ***) თხას;

საწყალი მინჯეში გოჯოგელს,
ვალი თოლენს უბარჯდუნს,
თხაში პეტელც ვერჩილე,
გურგინი რჩილას ულასუნს.

წმინდა გიორგიში რაში
სარკოთ დიხას გილანწყუნც.
ნარაგადუ ჯვეშეფიში,
ტვინს შიში უხატუნს. ****)

ბართვი ****) დო ჯაში ჯინჯი,
ის ოშკურინუნს,
გაჩენდ დო გრჯინე,-
უკული ათრლინუნს!..

*) „მწყემსი უამინდობისა“ (Пастухъ непогоды.).

***) ამ ლექსში ზოგან დაცულია ზუგდიდიზმი (სუფფ...ს“
> „ც“), ვათავსებთ როგორც ჩაწერილს ფოთში და გადმო-
ცემულს სენაკში.

****) მამალი თხა.

*****) ულასნგს = უშლის, შეუშლის, გადარევს, ურევს.

*****) ქუცი – ბუჩქი.

128

ირ გურგინი, ვალიშ' დროს,
ბირგულც ამკვანს, ხვამულენს
დო შურქ ქალასქიდასგნი
ჭვიშ' ართ-გურო ხვამულენს!.. *)

60 . ახაგამ სიღარიბე.

მუ გლახარე ი ოხერი,
ძვალი, ძელი სუსტი აფუ
დო გინოძუ გლახა ფერი.

ის ვაულუ დღას მოსვანჯა
ართო აფუ დღა დო სერი.
მოჯგირე განიშე უჯინე დო,

შორშე უძიცანს მტერი.

მუთუნი ვარე გასაკვირი
ასეიანი დროებას.
კოჩანას ვაგორუნა
პატის ცენა ქონებას.

კოჩი დეღარიბებუნი
დოუჭყანა წონებას.
მდიდარი ირო ხიოლსგ რე
ღარიბი ღურუ გუნებას. **)

*) ჩაწერილია სტუდ. მ. კ-კავას მიერ, ავტორის გამოთქმით (გრ. მეუნარგია). ლექსი ფგ. პოპულარულია დღეს და რითმათა შეწყობით, ბუნების დასურათებით და სხ. მხრ. უნდა ჩაითვალოს unicum -ად დღემდე ჩაწერილ მეგრულ ლექსთა შორის

**) ეს და შემდეგი ლექსები (რიცხვ. სულ 10) ჩაწერილია პროფ. აკ. შანიძის მიერ, 1916 წ. სამეგრელოში სამეცნიერო მიზნით მოგზაურობის დროს. ლექსთა ქვევით აღნიშნულია მთქმელთა სახელები და ადგილი ჩაწერისა (უმთავრესად ს. ეკი – აღმართი)... იბეჭდება პირველად. შ. ბ.

129

61. ***

ვარწყეთო, ჯიმალეფი,
მუჭო ქიანა ირთუნი?
მუშა კათაშ' ნაშრომუთი
ლალა კათა ირძლუნი. *)

62. ***

წმიდა გიორგი დიდებული
ხესი მურე გიკებუნი?
ძღაბი, თინა მოთი გოდო,
ფუთქური ქომორკიდებუნი?
ინა ჩქიმოთ ქუგოკონდა,
ბედნიერი რყოფუდას;
ინა ჩქიმოთ ვაგოკო(ნ)და,

ჯოლოს აკუსოფუდას.

ნაპალიონ ხახუბია. ს. ეკი

63. ***

ირ ქიანა დომილებუ
ვეგემხუწუ სანდალიშა,
დღას მუთუნი ვა მისხუნუ
ძღაბიშ' ეკოცხვანტალიშა.

ნ. ადამია, ს. ეკი

64. ***

შანქარს წყარი ქათუბენი
თეში გაფუქ დღულაფირი
ჩქიმი ყოროფილი აქ ვარე
სადღათ ორე სონაფილი.
ის რუსი აწვალენს,
ჩქიმოთ ორე დინაფილი.

მ. შურღაია, ს. ეკი.

*) ჭუა ხუნდაძე, ს. ეკი

130

65. ***

ბჟა დო თუთა ალიმურს
ქიქანაში გემანათლებლო,
მუ ღორონთქ დგაბადგ
ჩქიმი გემახარებლო.

ელ. ჟვანია, (ს. უფალიკ-რი).

66. ***

ო, ჯიმა ჩქიმი ბაძუ
ბანძას სამართალი ვაძუ
ტოტია დო მუშ' მაყარე
თემ-შარას გილეზანძლუ.

ლადი ხეცია, ძვ.-სენაკი.

67. ***

სი მიცორქი, მა რჯოგუქი,
ეს მი მოგიწონუანს?
ქირსიანს აწვალენქ დო
შურსი მუ გიჩხონუანს?

ვ. გუნია, ს. ეკი

68. ***

იას ვარდი ირო უჯგუ
ჟღირაფილი ორდასი ნი.
ქორთუს მარგალ' ირო უჯგუ
დინაფილი ორდასი ნი.

მ. შურღაია, ს. ეკი.

69. ***

ართი ვარდი ქომიჩანსგ,
ზოთონჯიში მაფალუუ,
ჟინოსკუას ველუდი, მარა
მარგალქ მიდმოსარგალუუ.

ს. გუნია, ს. ეკი.

70. რიონი

რიონიშ'პის ცაცხვიშ ოროს,
სუფთა დელოქ მიმიწუუ.
ონჯუაში ნაზი ბინდიქ
საიდუმლო თაშ-მიწუუ.

ცა დო დიხაშ' გორჩქინად დროს,
თე რიონი გორჩქინელე.
თიში უკულ უგუწყნარო,
ირო თაში მუნოველე.

უგმუთუთქუ წანერიე
ვაგრკვენო ვარჩინელე,
ირო ახალ ყმაწვილურო
მოლიდინუნს ვასქირელე!

ფიქრიქ ეშე გეექარუ,
აზრი მეთხოზ ფურინელი.
სორე თეში ჯინჯი წყარი,
უსქირაფო გორჩქინელი!

ქუთეშიშე ფაიტონით
უწერაშა გავემგზავროთ
ქოდოფსქიდიჟირი მარას,
ვისარგებლი მჟავე წყარით;

თაქი სოსეს ხალხი ბლომათ,
გოლლულა ურემ-ცხენით.
ვლადე-კავკავს მიმალ კათა
ვიშო-აშო დღა დო სერით.

მათი თენენს ქუვაცუნი,
„ადინაჩკა“ ვიქირეე.
აბა რიონ სოლე მოურს,
თენა მოკო ქობძირეე.

იბდით ეკი ნუზუმ გოლენს,
ძვირფას ჰაერ გარძენს ღონეს,
დიდი გოლეფ დუს გაწონენს,
ბრელი მუთუნს მოგაგონენს.

ვლადი-კავკავს მივეხოლით,
თაქ რიონიმ' ჯინჯი ცოფე.
კალაპოტიქ თეფ დეჭიჭარ
მუჭოთ წისქვილს დარი როფე.

ადამიმ' დროს გენათუა,
თაქი თირი ვანდლულაფე,
ჩქინ რიონიმ' ჯინჯი წყარი,
თემ ნაწირა ღელე ცოფე!

მუჟანს თენა ქობძირინი,
ახსნა მეფჩი საბუნებო...
დიდი სიბრძნემ' განგებული –
სალორონთო სადიდებო...

ზღვა ჟირწილი დიხამ' მეტი,
ლორონთს ბრძნულო განუგებუ;
სოფელეფიმ' მარწყალო,
მუნაფაშა მეუნდვებუ.

ღრუბელ ზღვაშე მიიზიდენს...
მეურს ჰაერს დოყვავვირო.
მთელ ქიყანას დაურიგენს
ჭვინს ზეცაშე – მოსვანჯირო.

მარა რადგან ჭვიმა გოლას
ბრელ ვასქიდუ მდინარეშოთ.
შხვა განგება უნებებუ,
გეგმუნწყუუ სიბრძნეთ ეშოთ:

ზოთონს ჭვიმას ჩხურუ ცინუნს,
თირო მოცენს გოცინილი.
დიდი გოლენს თისხის დოთუნს,

ხრამებს ძირუნქ ეფშაფილი.

ათენერო თირი გოლას,
ჩქინოთ ღორონს გუუნწყუ!
თოფ-ნაწირა უდუღუო,
წყარეფიშოთ დუუნწყუ!..

ინგირ, ტეხირ, რიონ, ტკვარი,
გოლას თირიმ ნაწირარე!
ჯინჯი თევრე იჭყაფუ დო
აშო აშო ნაზირარე.

დიდება დო ქება ღორონთს,
სიბრძნე მუში უწდომირე.
ირიფელი დიდ სიბრძნე რე,
საცვიფრო დო საკვირვო რე.

ბრელი ბჟა დო მურიცხ თუთენს,
საზღვარ ვაულ ბოლო ვარე!
ვართ მითინი მიანჭუუ
ტყურათ ტანჯენს ფიქრი მწარე...

ცაში კიდეს მუ ძალარე,
თიმ გარშემო მურე სუფენს.
თიშა მითინქ ვენიანჭუ,
დუს ილორენს, შხვას აცდუნენს.

კითხე აზრი მუ გიწუას,
სიტყვა არძას ართი უღუ:
„ვარე მუთუნ“ თეს გიწინა,
რადგან ჭკუათ მეტ ვაულუ.

უსაზღვროში მუთა უჩქუ,

134

მუშობურად საზრულენა.
მუნეფიში საპირუტყოთ
ხორციშ' ნებას ასრულენა.

ჰსჯული მუთუნს ვეგეძუდას,

მცნებას აკა ვასრულენა,
სინიდისიქ ვაამხილას,
ბოროტ გემოს აუფლენა.

ბნელიშ' მტერი სინათლე რე,
საღმრთო კანონ ვააკონა.
ჰსჯული – აზრიშ ნათელი რე,
ცხოვრებაშოთ გიმნაწონა.

„სწავლა“ მუშით მუთას გორგუ,
სიკეთეშოთ ვეხვარიდა.
გაგანათლენს შურ დო ხორციით.
ღორონთულო იხვარიდა.

აწი ღორონთქ გაკურთხანი,
თემ წამკითხე დო გამგონე.
ჯგირ კოჩანა, ჯგირ ცხოვრება,
მერჩამუდან მოსაწონე. *)

71. ბუნება

მურე ნეტარ თე ბუნება,
ცა დო დიხას ორთინუანს.
გორჩქინელი მუთი რენი
გუმარჩქინეს ოძირუანს?

დიახ, მუთი ძირაფილი
უძირაფუს ოწურუანს.

*) ალექსი ბერი (შუშანია). 1889 წ. ახ.-სენაკი, თეკლათის
მამათა მონასტერი და ს. ნაქალაქევი.

თიში ძალა წეს-კანონენს
ჩქინი ჭკუას ოგურუანს.

ცა დო დიხა, ბჟა დო თუთა,
მურიცხეფით მოქარგული!

ბუნებაში სიმდიდრე რე
ცა – სამყაროს დორაზმული.

თუთარჩელა მყუდრო სერი,
გურიშ ჯადო, – მანანა რე;
შურს ასუფენს – შორს იტაცენს,
თუთა უფსკრულს მონარნარე!

დღამით ბჟა დო სერით თუთა,
სიცოცხლეშო გორჩქინელი.
აზრებული ჭკუას ირძენს: –
მუშით ვარე ერჩქინელი.

ცა დო დიხა ართ-მაჟირას,
ხეს უნწყონა გასაკვირო:
დაჩხირ, წყარო, დიხა, ჰაერ
ცაშ სხეულო საკავშირო!...

ირიფელი გონიერო
წეს-რიგობით დონწყილი რე.
თი *ართიში* საქებარო
სადიდებოთ მონწყირი რე.

სქან შინაგანს დეეკვირი,
კითხი მუთუნ აზრიანი.
პასუხს ირძენს გაგებულო,
შურიშ სხეულ სახიანი.

უგონებუს გოგონუანს,
ღორონთიშე მოცხადებულს –

136

აზრი სხეულს გეგონოჩანს,
ნინა იტყუ დამზადებულს.

ათაქირე საიდუმლო
ათე ცნებას მი მარძენა!
ჩქინი ჟი რე ჭკუაშ *მუშა*, –
სკუას აზრის მიცხადენა.

მუსუთ ჩქინი აზრიშ ძალა
ვანჭუნი გევეკვირუათ.
თი ძალეფი მუთ ჩქინ ჟირე,
თიშ ვარია ვეფშქიდუათ.

სინამდვილით ვამიჩქუნა,
სოლე მორთუ სინათლექ?!
მურე თეში მიზეზ-ძალა
ვეგმიტქვინუ სიმართლექ.

ართო თენა ქომიჩქუნა.
არძა სინთეშ ნარაგადუ...
– თინა ნამდა ვემუანჭით,
მითი თენა დააზადუ!

დიახ, სწორედ ვემუანჭით,
ვარა ორე *ძალი ართი*,
სიცოცხლე დო *სიბრძნეშ მუმა*
ნათელ სინთეშ გამანათი.

ათენარე დიდ-*ბუნება*
დიდ-*ნათელი* გომარჩქინე,
გორჩქინელენს გიბხაბაკუთ,
უგურჩქინუ მის გარჩქინე!

იკიკათით დიდი ბრძენენქ,
ჩქინ ტანს სუა გუუკეთით.

137

ცხენ-ურემით გილასერგელს
გიოსქიდუთ გააკეთით.

ჰაერ-პლანენს ცოდვილენთი,
ვაუჯგუნო ტანიშ სუა,
გეგმიგონით ბრძენი კათაქ.
ქოდაზადით თენერ *სქუა*.

მარა მიჩქუ თქვანი ღონე:

თქვა მუთუნი ვაგვარჩინე.
აბა არმაქ დუს დუკონით,
ლორონთი რე გომარჩინე! *)

72. ტყვე გუთუ აფაქიაში სიტყვა

ლორონთი ხეს ნუ ემოლა,
კოჩით ვორექ განაწირი.
მიშათ იმედი მილუდუნი,
ჭირ-სუფალო მა ვაბძირი.

მილალატეს, დამიმზადეს:
საქმე ხერხით გასაწირი.
თე დლა თაში მობძუდუ და,
ასშახ მუშენ ვაგაპწირი.

ტან-ხასილას კან ვეგებძუ.
ფიცარიში გიხაჯირა.
კუჩხის ბორკილ ემიძუნ დო,
თოლის ვამდუ გალე ჯინა.

ვართ ჭკომუა, ვართი შუმა.
ომანე რე ჩქიმი ბინა!
გაჭირვება თაში ოკო
ასე მუმეხვარი ჯიმა. **)

*) ალექსი ბერი (შუმანია). (კურსივები ავტორისაა).

**) ეს ლექსები ეკუთვნის ალექსი ბერს (შუმანიას) და გამოვიგ-
ზავნა (1919 წ.) დასაბეჭდად ს. გურძემში ყოფნის დროს.

73. აფხაზეფი *)

აფხაზეფი მოზოჯითი,
მორთითი დო მარჩქილითი.
ინენს ხირუა ვემიატენე
მუთუნ' ქესა მარჩილითი.

სოგიდა, სოგიდა გილულანი,
ღართი-კაბა ხარცბილითი...

ინეფიშ რინა მუ რინა რე,
ხვარცა ოზოდუანსინი,
ხე ლუბაშა მილუჩანუ,
გიჩქუ მუთუნს ჩუანსინი.

ბირცხაშ ნოლი ვაპალუნა,
ტან'შა იხოტუანსინი.
უმუბზია – ზიოპეტი
აბხაზეფიშ სალამიე.

ხე უბონუ, პიჯ' უბონუ,
არმა დუდი წოლამიე,
ინენს ყალიონი უღუნანი,
ლეკუხაში ტარამიე.

ჩოხაშ' მიქვა მამუნადო...

.
.
.

74. ***

სქანდა ვორექ მენდვებული,
აბა კალამ' ჯგირო ჭარი;
გურიშ სურვილ' შემისრული,

*) ჩაწერილია ს. გეჯეთში სტუდ. გრ. თუთბერიძის მიერ.

სი გომინჯი ცაში კარი,
სანუგემოთ ქუმოძირი
ეთი ჩქიმი მაყვილარი.

ჩქიმს მითინი ნუ მიძრახუ,
შხვაშა მათი ვამანტინე,
ათე ჩქიმი გაჭირება

მითინიშა ვამანდინე.
ფულირი ჭირი კოს ცვილუნს
ქობთქუენი მაშქურინე.

ბედიშერე მუთ მოჭენი,
შხვაშა მუჭო მანდურინე!
ეთი ჩქიმი ცოროფილი
წანერი რე ვითაამშვი,
ქოგძირინი გურქ წამირთუ,
მესუსტუ დო ქიდუანთხი.
ხე ქემებთხუ, გეემჭოფუ;
მიწუ „შურო მუშენ დანთხი?“
თოლს ჩილამურ' მრკვართხი.

ჩქიმოთ ღურა თექ უჯგუდუ
მარა შურქუ ვეშამირთუ,
წყარით თოლი დომიშოლუ,
კონი გრძნობაქ ქომომირთუ.
„ბოში მუქი გალოლუა?“
ნაზი სიტყვებითუ ვკითხუ,
დინვოჯინინ, კონი დობლური,
ბოშალქუ თექ წამირთუ.

ასე ვორექ, შური მიდგუ,
მარა მუშა ღრუ რინა.
მუში დროში მულაშახუ
შურსუ ვანოჩქვენო რგინა?

140

ცოდა ვორექ დობლურენი:
რადგან მოსქოდუნი თინა,
თელი ქიანაში ფასი
აკა ორე მუში ნინა.

სქანი გეშა დობდურენი,
ჭიჭეს მათი გოცოდუდა
სქანი კუჩხიშ მაბონალო,
მოინალეთ ხეს ქორსუნდა;
ჩქიმ' ცხენი დო უნაგირით

კავალერო ეკორცუნდა,
სქანი ერთგულებაშენი,
დუს დიპილუ გონებუდა. *)

75. N-ს

ჩქიმი ანბეს მოგოშინა,
ჩქიმი კატო, ჩქიმი დადა,
ლახალადუ თი მიზეზი,
ვემემქარუ მუთუნ თქვანდა.

ვარა გომოჰყორდითინი
ათე ეჰვის შურო ვარდა.
მუ ვქიმინა ვა დამიწდეს,
სოფელქ დომიყოთუ გარდა;

დუდიშ იმენდი აწ ქიდობდვი,
რადგან ვა გითმაეე ცადა,
ბოშალასუ ვეგუორექ,
დინაფილი მაფუ მადა,
თე ქიანაშ ცხოვრებაში,
ვითამ გავათევო ვადა?
ნინას მუჰო არაგადე,
გინობჰყვადუ თიზმა ჭირი,

*) მიხა გეგენავა, იქვე.

141

გეგლაბჰღირი, გეგლაბხომი,
მუჰოთ ონდდეს, სინჩხეთ პირი,
გურსუ დომიჰუანსინი
გვალო ვარე აქი ჟირი:

ირი კოსუ გუვაჯოგი,
ღორონთ თე დლა მოთ მოძირი?

გურიშ ფიქრი გავანდვენი

ფერი მითინი აქ ვა რძირი
დღას მუთუნი ვაახვარუ
მისით ბედი აფუ ჭვირი.
უსარგებლო ვორექინი,
ათექ დომიცილიუ გური;
დუდშა ვამმახვარინე და
მუშა მიდგუდასი შური,
ჯოჯოხეთი მაძირუაფუ
თე სოფელი უგემური.

გურქუ დარდით დომიშინდუ,
ვამოხვარუ აწ დოხტური:
დღა მემილუ წვალებათი,
ვართი ფსქიდი, ვართი ვღური,
შურო ქორწანს დალობადა
გურს ქორჭუნდა უბედური. *)

76. ***

ლუხი ვორექ სევდაშე
ბალნიცას მოკო ბინა,
სინჩხეს ოკო მიზიმუნდას,
ვარა ცუცქი, ვარა თინა
დუს ხეს გინმომისვანდას
ჟირიხოლო კოკობინა,

*) მიხა გეგენავა, ს. გეჯეთი.

142

სწორეთ დიმოსკილიდუანს
მა თინეფიშ დინოჯინა. *ibid.*

77. ***

ბრელიშახ მრვნდომი

სკანი ამაჰყოლიდაფა,
მარა მუთუნქ ვა გომირთუ,
დუს ვოძირი ტყურათ ჯაფა.

სკანდე თურმე გოჰოგერი,
ვიშო-აშო გილუოფაფა,
გვალას ქიშარჰყოლაღუქო
გოვჰყორუ შურიშ მაფა. *ibid.*

78. ანზანთ-ქება *)

- ა. მითი რექ ბრძენი(ნი) მუშე მომდინარენს წარე
 ცოროფა?
- ბ. ბორკილი ვორექ უსაშველეთ ბაწარ გიმობუ ვითო-
 ჩხორო ფა.
- გ. გომინწყი-მიშველი-ქემმეხვარი გურს მიდხენს თე-
 ცალი ცოროფა.
- დ. დაბადებაშე ვამოჭირუდუ ასე მუორე ეცალი
 ცოროფა?

*) ანზ.-ქება – უძველესი ფორმა ქართული მწერლობისა. „ანზ.-ქებას“ იპოვიტ თეიმ. I, არჩილ მეფის, ვახტ. VII (სამღვთო ისტორიის გალექსვა), ბესიკისა (+1791) და მრ. სხ. ნაწერებში. შეად. აქ მოთავსებული „ა. ქებანი“ ბ. თ. სახოკიას მიერ ჩაწერილ „აჭარრელ ქალის ა. ქებას“, მოამბე, № 10, 1901, გვ. 7-8, ა-ბ-გ-დ). ამ ფორმამ ჩაუსახა უკვდავ აკაკის ერთი ლექსი (იხ. „ქ. ანზანი“, „ჩემი ნაწერები“, 11, 1913, გვ. 90-96). აქვე კი №№ 6, 102.

- ე. ეცალი ცოროფა მიგოდინუანს ვეშერძინეს ვართი
 მუთუნს.
- ვ. ვიშ მიოცოთი თე მინუტის; მა სი გირჩენქ, ვედ-
 გეზარას,
- ზ. ზესხირი ქოდლუნდა ე ცალი ცოროფაქ მითინიშე
 ვედგენჯარას,
- წ. წავა გირქენს დიო ბოში რექ უკული დოიჰყანს
 თ. თითო-თითოს არძო თქუანს, მარა ვავარზე და-
 ჯერებას,
- ი. ითამ ბოშადა ვაილუნია გარზენა თიში თაკილებას.

- კ. კილე მანგარი ასე გაფუ დუსუ ვარზე მოთმინებას,
 ლ. ლეხი ვორექ ცოროფათ, აწი ველუქ საშვალეებას.
 მ. მუდღა ვორდე ოკო გიგორდე, ოკო მარზენდე
 ყურადღებას,
 ნ. მწარე ვაიჩქუ ჰამოში მეტი დიო ბოში რექ, ვაგა-
 ისინჯებუ,
 ო. ნანდულს გიგორს, ოქროთ მიგოჩქუ პატრ ვაგამინ
 ვაგემინჯებუ.
 პ. ოდევახტას ქედრჰყანს ხეს ეგოდანს ვაგემინჯებუ.
 უ. უსამართლობა თენა ვარენო ჩეთ დობრჩინი დო
 ვაპუნს სკუანი?
 ფ. ფათარაკიქ გემირჩქინდას ხეს მი მოფთხუნს მის
 მუ უწუა?
 ქ. ქიმინი კოჩანა დუდი დამანები აწი ბრელს სითი
 ნუ თქუა?
 ლ. ლუმა მილუდუ ართი სიზმარი, ღორონთქ ქუას
 ჯგირობუაში.
 ყ. ყორანქ ქემორთუ, უჩათ ნწერილქ, წამალი ქო-
 მუჩუ გურიში.
 შ. შიში ქობძირი ღურუში მიჩქუდუ ვავორდი ნაჩ-
 ვევი მა თიჯგურაში

144

- ჩ. ჩილი რეუსისა მუმახვამეს დაბადება შკვითი სქუაში,
 ც. ცა დო ქიანა ჩქიმი მიჩქუდუ წორეთ ეფერქ
 ქემახიოლუ,
 ძ. ძვირფასი ვარდი ხეს ქომუჩუ, ძგერაქ გემიოლ,
 მუმარსიოლუ.
 წ. წისქვილი ორდუკო, ითამ მონწყილი, ვარდიქ
 ეთექ ქეგემიოლუ,
 ჭ. ჭეხანქ გიმელუ, ეზმა ხიოლქ არძოქ წყარიშა
 ქიგემიოლუ.
 ხ. ხეთე გებდირთი, გიფქოსი ნანგარა ჩილამურიში.
 ჯ. ჯგირო გოთანე, მეურქ მინდორს გრილი შუ-
 რენს.
 ჰ. ჰავაქ დორქუ, კიდირს მუმაგუ დარდიში ენაფუ-
 რენს.

ჰაიე, ზდეს თაქ ვათე
 სქანობურათ გემხიარული.

ა ჯგირი ჩონგური, ა ჯგირი ძაფი,
ა ჯგირი ბოში დო ა ჯგირი ძღაბი. *)

79. ანზ. ქება.

ა. ართი სიტყვათ ანდამატი რექ
ვეგეჭირებუ სი ბრელი ცქვაფა.

ბ. ბროლიში კისერი, ღვა იაგუნდიში
თოლიშოთ რექ სი მოძირაფა.

გ. გურიში მალამა შურიში ჩხონაფა
სი რექენი ექი, სორე მუნაფა?

*) მ. გერსამია მ(40 წ.), ს. ალერტი; ჩაწერილია აკ. ბოკუჩავას
მიერ ავტორის გამოთქმით.

145

დ. დიდი ნივთი რექ სი ე სოფელს
მუჭო დარსკვანდ კოჩიში დურაფა.

ე. ეფერი დღა მობმედასიო
ჰამო ნინათ დემერაგადე?

ვ. ვარიში გაამათ „ოქოს“ თქუნდე
დუმოგურუე მა ვემეფხვადე.

ზ. ზაფრაში *) წამალს მიზადენდე
სკვამი ხეს კილეს კილამირღვანდე.

წ. წე ბოშია დო სი მიზოჯნდე
შიოსრულებელო მა მინჭუნდე.

თ. თურქი დო ურიას ქემეწყნარებუ
ადამიანიში ეზგმა წვალება.

ი. ორფელი ჭუა თიწკმა მოჭყორდ
მუჟანს მაშინი სკანდე ალება.

კ. კისერი მეზკვათე ზისხირი ვაურსუ,
მიზეზი ეშიე სკანდე წვალეზა.

ლ. ლური ვამილუ სერი დო დღაშით
უსკანეთ შხამირე დროში ტარეზა.

მ. მუზმას მიცორქ ნინათ ვეთქუე –
ვართი აჭარე ინა კალამს.

ნ. ნოტე მითინი დოპილუნდას
დოუმარდე გვალო ძალამს.

ო. ოკონდა ღურელი გითელებუდა
მოჭარუანდე ჰამო სალამს.

*) ზაფრა – გურიშ მოკათაფა. ძ. ბ-ვა

146

პ. პიჯი მისკირ, გური სუსტიე
ქომშუიოლი ხართაზალას. *)

ჟ. ჟინი ჰავას ლამპარო დგექ
თუდონი ჰავაში მასინთებელო.

რ. რისხვას ირზენქ ითი ჰამო რე
ტიბინი გვალას მაკეთებელი.

ს. სუსტი გურიში ომენდი რექ,
მანგარი გურიში მალენებელი. **)

ტ. ტორონჯი რექ სიმართლეშე
შორიშე თოლიში მადორებელი.

უ. უღურუში წამალო
წარმოდგენილი რექ სი ბუნებაშე.

ფ. ფრინველეფიშე მითა ბძირი
გეტოლებუნი პირადობაშე.

ქ. ქიანას აკა სი რექ
მუთუნს გექ დო სახტე რექენი.

ღ. ღურელი შრტყუ სქანი სიახლეს
თელი გიშმორცუნს გვალო გრძნობაშე.

ყ. ყოროფა გიღუ პატიოსნური
სიტყვა მტკიცე დო ირ'(ო) უტყუარი.

შ. შურიში ბინა რექ თვისებიანი
ვარექ შხვაშორო შეუპოვარი.

*) „ხათაბალა“-ს მოყვანილი ფორმა წარმოებულია „ხართა“-ს ანალოგიით (კურტანს), ზმ. დო + ხართ + უა = დატვირთვა, შებოჭვა-ს.

**) შეად. გადაჯგუფების მაგალითები (გვ. 23 და შემდ.)

147

ჩ. ჩილამური გიღუ ბრილიანტიში
ძიცა, კიბირი ჩე უმტუარი *)

ც. ცოდა მარდი სკანი ხეს რე
სკანოთ ხარენს ზღვა, ცა დო ბარი.

ძ. ძიცას დრჭყანქ ცა სარკილირე
მოწყინდექენი დრმუნუაფუ.

წ. წირუა დო ხვამა სკანი ხეს რე
შხვა ჯოჯოხეთიშა მიწურუაფუ.

ჭ. ჭკუიანი რექ, ნიჭიერი რექ,
სწავლა უმოძღვროთ გიგურუაფუ.

ხ. ხატო დო ჯვარო სი მიმოჩქექ,
ეშენი სკანნ დუდი მიფურუაფუ

ჰ. ჰაიე, ზოიე ათაქ ვათენქ .

.

80. ანზანთ - ქეზა. (დაუმთავრებელი).

აქ, ექიანას სი რექ სამოთხე, სი რექ სიცოცხლე,
სი რექ ღორონთი.
ბრილიანტი რექ ბეჭეტიმ' თოლი, კოჩი სო იცი სი
ვაუჟორდე?!
გოგილუანა დუს შერწირენა, ბედნიერ თინა, თქვა
რეთ მიშოთი!!!
დიდაში ნახა მითინ ვარგუნი, მიჩქუდას ნიტე სი
სოლე მორთი?!

*) სპეტაკი, თეთრი

**) სამსონი ჯოხტაბერიძის ლექსი (60 წლ.), ჩაწერილია ს. კურზუში, დ. ბერულავას ასულის მიერ, 1919 წ. აგვისტო. სიამოვნებით აღვნიშნავთ მეგრ. ენისთვის აუცილებელ სადიაკრიტო ნიშანთა სწორ ხმარებას ჩამწერის მიერ.

148

ედემიშ ბაღის უმახუნანი, ვფიქრენქ თინარე სქან'
საუჩაშო,
ვარდეფი დუს' დითმაგიკრენა, იცქვირინანა ვიშო
დო აშო,
ზომა ვაულუ სქანი სისქვამას, ერჩქინელი რექ მუგ-
დენი რაშო,
ჰამო სიტყვეფი, ჩხე ჩილამური, სქან მის ვანატრუ
მუშნ ღურა დღაშო?!
თოლი დო წარი, ნოშქვერი ცალი, თუმა ქვეჩერე,
ჭუბურიშ' ფერი,
იადონეფი იკვირებუნა, რექ რახან თე ცალნ სი მშვე-
ნიერი.
კოს მა ვაფივქრე ფასიქ გიადვას, მუშა ღირუნი
სქან' ჩე კისერი.
.
მიმინოცალი, ნაზი, სვერელე, ოშ შხვაშა ღირუ
სქან ტანადობა,
ნამდვილ ვარდი რე სქანი ღვალეფი, ბრელ კოს ონ-

ჯარუ სქანი ცირობა,
ოქრო, ვარჩხილი სი მუშოთ გოკო, მუ სქან სა-
ქმე რე ამპარტოვნობა.
პიჯვარს მოგაწერ, ხატო მიმოჩქუქ, მსურა სი მერჩათ
აქი მეფობა.
ჟი ცას, ბჟა დო თუთა, მურიცხი, უსინათერენა
სკან სინთეწველა,
რექ სი ნამ ადგილს სანთელი ვაკო, ექ დიახ ვა
რე დღას' უკუმელა,
სირმაცალო გილაშიბირი, ტოლი ვარცუნსი სი სქა-
ნი ხელა,
ტორონჯიცალი, ნაზი გვერელე, არძას სი უჯგუქ, მუ
გავაგრძელა! *)

*) ს. გეჯეთი და და ქ. ფოთი., სტუდ. გრ. თუთბერიძე.

149

81. ვარდიში აზრი

ვარდიქე თქუ ჩქიმნ თინარე,
მითი მურსუ დო შურს მინთხუანს.
ხეს ვაბჯღვაბუნს, ვამკობწილუნს –
შორ' შორიშე დუს ირთუანს! *)

82. ***

ადამიანი კოჩიშ' სქუას
ნატრი მუთუნს ვაახვარუნო?
ნატრიქ კოსუ გეურთუნი
მუთუნ' წიგნის ვაჭარუნო?

ეფერი მითინი ქრისტიანეს
თე ცალ(ი) ვააბარუნო?
ქომუჩანი შემწეობა
გაჭირებულს ვაახვარუნო?

ეფერი სნეულობა მოჭე
ჩქიმი სკილადა ვეშილებე

წამალი მუთუნს ვამოხვარუ
ექიმს დუდი დავანებ(ნ);

ჩქიმი მაყვილარი სახე
ათე ცალი დაბადებე
ვიცოცხლენ მუშოთ მოკო
წვალეზამი თუდო ვორდე. **)

83. ***

ღორონთქ თაში უბედურო
მუშენ პუ დო დუმბადუ.
ბადე მუშენი ქიდომიდგუ
წუხარებას მოთ მიშავდგუ.

*) სტეფ. გაგუა, ჩაწერილია გრ. ხუროძის მიერ 1915 წ.
(ახ. სენაკი), Var. იხ. № 38, აქვე.

**) გრ. თუთბერიძის (სტუდ.) მიერ ჩაწერ. ს. გეჯეთში.

148

თეში გური წამიყუ
მუ ვქიმინენ ვემეცხვადი.
ოძირაფალი მომიშორიო
ჩქიმი გურიში ფულირი ვარდი.

ნიტე ქიყინო ქიანას
ჩქიმი ცალი უბედური,
გური ირო მაგარსი დო
ცხოვრება მიღუ უგემური.

მითინიშე მა ვა მორკუ
გეძიცა დო გლახა გური.
უჩა ბედი სი გონდურუქ,
სკანდა მიღუ დასანდური.

მით მა ვა მიყორსი დო მჯოგუნ
თის ურიჟანს ჩქიმდე თოლი

მით მა მიცორს მწარე გურით
იშენი თაში დეევლონი.

მა ვკუნსი დო შხვას ახარენს
თაში შრვტყვი გეგვლონი.

.
.

84. მარჭიხოლი

უბედური ჩქიმი დუდი,
ვაარწყეკო დორღურუნი,
ჩქიმშ შოშია მარჭიხოლი
მუ ცოდა-რე მონდურუნი?
ჰემევერთინი, ქიიბჩინი,
ჩქიმოთ გური ორკუდუნი,
სი შოშია მარჭიხოლი

*) იქვე, იმავე ჩამწერისა

მუშენი-რე ჰყორუქე ნი??
ვარა თისგ ფრქრენქო,
ოჭოფალო თხორზუნქინი,
სქანწ მაჭოფალი კაჩაღენს,
ვარა სოთინი ვგორუნქინი?
ადამიანი დღას ვაღურუ
ანთებათ ვეჭუდას,
კოს უფერი ვაუწუა,
საფულემა მეცუნდას!!..
ცხადი ჯაბის ორდასგ-დო
სიზმარო გემუდას,
კოჩი თეში ვადოჩალა,
მუ უფერი ვერგუდას!... *)

85. „ია-ია“-ს

გვერდი წანაქ გეეთუ, მუთ სიზმარი მა ბჭკუნს დო
ეშმაკურო ეთოპუნს, თეში გითმომიდანს გურს,
ბოლოს თაში გიმაძირუ, ვითომ თქვანიწკმა ბლურს,
ჩქიმბ დუდიში ოსხუნალო წორეთ სქანი დუდი პუნს!...

ირბ სიკეთე-სიცოცხლეს პრიველ' ღორონს მა თის ფთხულე,
აშას შორიშე გიჯინედი, აწი ხოლოშა დგგეხოლე,
გურიში მარდუაფალი სიტყვა მუთუნნერო ქემა-
ცოცხლე!...

ღურა დღაშა ვაპილედო, შურბ ქომიდგე-ქემა-
ცოცხლე!...

არმა ხოლე მარაგადე ჩქიმბ დუდიში გაჭირება,
ირო წვალეზური ვორდი ვამიძირუ დარხინება,
ცოროფაქ დგმაჭყოლუ, ქეგომირჩქინუ მა ანთება
მილიონიშა დუაფასი ართი თქვანი დაახლება!...

ბგრელი ქიანა გილაგრთიდო, შურო ბრელი გიიბჯინი,

*) მ. კანკავა, ახ. სენაკი, საკ. ლექსი

152

მარა თქვანი უსქვამაში მა სოთინი მითა ვძირი,
ჭითა-ფერი ვასაჭირენს, ვართი ჩელაია ქვირი, *)
თექე მიდგას გელირსას, მუში წონა დეეპირი!...

ხანიშე რექ ახალგაზდა, მუთა გაფე გვიალი,
ტკვილი ნინაში მენდული, ხუმა ფორთოფიანი.
კისერი ჯგირი, თოლი ფართო, სახე აღმასიანი.
მიდგა კოს განარენს თქვანი თოლი გვირალი!...

მუდგა უკუმელას ორდენი, ვასაჭირენს სანთელი,
სქანი ძირაფა დო გორუას მა ვამოკო ნათელი.
მა ვორექ უბედური, სქანი ცოროფაში ხართელი,
ქეშემიწყნარი ანწი ვარა, სი ჩქიმი ცოდაში ხარგელი!...

თქვანი სახევე მუმეწონუ, პრიველი თქვანი ძირაფას,
ირო თქვანდა მაჯინუაფ ოჭუმა რე დო გილართას
აფშახ თქვანდე მველუდი ხეში მოპოტინაფას,
მარა ვორწყეე ნოცადუეე ჩქიმნ ეკოდინაფას!..

მისივე.

86. გოსაშინეთ უშუჭყოლადე.

(შ. ბ.-ს.)

ოლეტკანდარს **) გევოხედი დო
მევლუფუნდი მა შქა ზღვას
ბალანგარი ქარქ ელელუ დო
ქემემოყოთუ კინ ძგა ზღვას.

მერეველა ***) სერგ გოხოლუდე
მალოლუნი მა თექ თაში.
მარა სინთე მუს მოხვარუდე

*) = კარგი თვალეზიანი.

**) ოლეტკანდარი – მეკობრეთა გემი, – военное судно, судно
пиратов

***) მთვარ. ღამე

153

გიკმაჭუნი მა ბედქ თაში.

მა დო ჩქიმი ოლეტკანდარ
ვუკეკუდით ოლე ზღვას
დო ჩქინ ხოლოს ართ ჭანდარ
გბეკეველუდე თექ ძგა ზღვას.

ეკრვლი დო ოლეტკანდარ
ქემუანდვი თი ჭანდარს
დო გურს ირფელ ქენიჭარი
მუთქ მალოლუნ მა თი წყარს.

ჭეხანს გივცადი დო მორღიას *)
ქენვოსხაპი ოლეტკანდარს

ქუს გინმუნწყუნქ მა მორლიას
დო უჩინანქ დიდ მადლობას თი ჭანდარს.

ოლეტკანდარს გევოხეკე დო
მევლუფუნქ შქაბან' ზრღვას,
ზრღვამ ბორიაქ ელელუ დო
ქემკმოყოთუ კინ ჩქიმ' კარს. **)

87. ***

ცოროფილქე მემიდინუ,
გოთანაშა ვემიდგინუ,
ევდირთინი მუ ვაკეთა
გვალო გურქუ მემიდინუ.

ყოროფილი მისნ ცუნსე,
თისი უხარენს გურს
ცოროფილი მა ვაკუნს?
მა მუ მოხარენგ შურს?

*) = იალონი; განთიადი.

**) ალ. კანკავა (21 წ.), სტუდ., 1919. ახ.-სენაკი, ავტორის
ჩანაწერი.

154

ხესე ბეჭეტი მომოგუ დო
კისერსე მინდალიონია,
ბოში გური ქოგილუნდა
ამსერნ მიდამიციონია. *)

88. ***

მითინიშე მა ვამორკუ
გემიცა დო გლახა გური,
მით მა მიცორს წმიდა გურით
მიშენი თაში დეევლონი.

მა ვჭუნს დო შხვას ახარენს,
თაში შრვტყვი გეევგონი.

ნიტე ქორენო ქიანასგ
ჩქიმიცალი უბედური,
გური ირო მანგარსგ დო
ცხოვრება მიღუ უგემური.

ღორონთი თაში უბედური
მუშენი პრ დო დომაზადი
ოჯიჯე *) მუშენი ქუდომიდგი
მწუხარებას მოთ მიშავდვი. ***)

89. ***

მაზაკვალი ჯოხო თის –
მეხვამილაფირი კოს,
მა გოხოლუქ ეთი კოჩი
ჯგრო დემეკვირი თოლს.

ცოროფა რე მუ ვლოლათე,
საქმე გიღუ ჭიჭე შორსგ,

*) ibid. იმავე ავტორის ჩანაწერით, ბ. გ-ვას გამოთქმით.

**) ბადე

***) იქვე, იმავე მთქმელის გადმოცემით.

155

გუტირხე მაზაკვალსგ
მოგიწყუნსგ ჯგრო ხესგ.

მაკითხე დო მაზაკვალი
მიჩქუ სო რე იფაფუნი,
თით ქომიჩქუ მუჭო რენი
მინგ მის დო მუ აფუნი?

გერსი იმა ვაშკურინე
ლაკვი ეზოსგ იწკაფუნი,

ტურასგ შხური ვააღინე,
რახანსგ გერსი გურწ აფუნი. *)

90. ***

ბოში რეჟი მარგრალიტი,
ოქროშ' მარშალიში ქუა,
ართ' მითინი ვაუძირუ
ჩქიმი თოლსი სქანიჯგუა.

ვფიქრენქე თაში სი ორდენი
ჩქიმი ღორონთიში სქუა,
ჩქიმი გურსგ მორდუნქიდა
სი ვარია ვამიწუა.

ართშე გური ალაჭვირსი
საორჩიოთ ვაგომიჩქვა,
ჩქიმი გურიშ' მაყვილარო
გლახა ბარათე ვამომიჩქვა. **)

*) იქვე, იმავე მთქმელის გადმოცემით. ამ ლექსის წარმოშობის შესახებ გვექნება ლაპარაკი ზუგდიდის ტექსტებში (წ. II), – თ. გვანჯი ჩიქოვანის ტქმით (ს. ჭკადუაში)

**) ს. ჯოლოში ჩაწერ. აგრ. ხარბედიას გამოთქმით.

156

91. საცოროფო ლერსეფიში ნოჭყვედი

(მეგრული შაირის ნიმუში).

ბჟა-იოლს სი რექ დო ბჟა-დაალს *) მა საწყალი.
სი ქიმგეხოლუენი ქომუჩას თიში ძალი,
მარა ხურგი დიშაპუნა მეხუმინნს დიდი წყარი,
დო სქანი უძირაფუობათ გიჩქდას გეებწვალი.

შური დო გური მეწუხებუ ვაგორწყექ ირი დდას,
თოლს სინთექ მიდამირთ, თუთას ვაგორწყექ დო ბჟას,
მა შხვა სინთე მუშო მოკო სქანი ქომიტიბუდას
დო სქანი ძირაფას ნუმ მარკე უკული ვაბღურუქ დდას.

სი რეჟ ჩქიმი შურიში კილა მარგალიტიში კოლოფი
მა სი ვაგიორდიკონი აბა მუშე მეცოროფი,
სქანი თოლიში მეჯინათ გური გაგმომიჭოროფი;
გობვეწქ: ოჯუნალო **) ხე ვარა ქომიჭყოლოფი.

ჩქიმი შური, ჩქიმი გური, ჩქიმი ჩხონაფაში კილა
ირო თეს გობვეწქ უსქანეთ ვადოპილა,
მა მუთუნი მეძირთადა მე მიტე ვეთაკილა,
დო ჩქიმი ზისახირქ ღვარო იდას ოლონდ სქანო ვარდი
ბწილა. ***)

92. მა თინა იპრფქ...

მა თინა იპრფქ ირო დო ირო, მა ვავუჯინექ დროშ'
მუნორთინას...
მუთი ვორექინ, თინა იპრფქი, დიხაშ' რსიოლი მა
ვაგმობთირანს...
სით თინა ორდა, მუთი ზოჯუნქი, ცხოვრებაშ' ფოკვაქ
ვაგიგორჯგინას!

*) ანალ. წარმოშ. სომხ. სახელწოდებათა (აღმოს.-დასავლ.)

იხ. ი. ყ.-ძის „ლექსიკ.“ ან ნ. მარრის რეც., Зап. В. О. ტ. 23

**) ზუგდიდიზმი, „ოჯუნალო“-ს წილ

***) დიმიტრი ფალავა, ს. ბანძა

157

წუთიშ' პორპოცის კიდირ' ოძირ, – ოშქვიდაფალო
ვემიგოთინანს!!! *)

93. ჭიჭე ვორდინ'

ჭიჭე ვორდინ' მუს მიცორდუ თე ქიყანა, თე ოხერი...
სამუთხეთი მიმოჩქედუ, ფიფქრენდ' ვორდი ბედინერი!
მარა მუჟამს მიბზრდინი, მარა მუჟამს დეებჭკვერინი
ქიყანა თეში მაძირე, მუჭოთ შხამიანი გვერინი!

ქვეორწყევი მუ ამზე რე, მიჩქე ქიქანა ვარე ჯგირი:
ვაზოჯუნსი ვარდიშ' ბახჩა, კაკლარ' ჩანს დო ძიგირი!
ჯიმას ვაწანს ჯიმალობა, ღალატ' აფუ გუმონწყირი...
ორე თხირიში დო ბანძლი, ორე ართი ჯინიშ' ნჭირი!!

94. სი ორდი ვარდი...

სი ორდი ვარდი უგუუფაჩუ, ვორდი მაბირე მა მაფშალია...
გუგანურჭულუ, გუგოპუაფე, შურით ქოგინთხე მახარია,
ქოგიშინი თი თუთარჩელა ვარდიში ხოლოს ცუდეშ'
კარია...
მაფშალიაშოთ გოფაჩილიში ვარდიში მინჯე რდასო
კვარია?! **)

95. არკვანიში ობირეში

ნანაია, ნანა სქუა, ნანაშ' ჭირი მა!
არკვანიშა დიშამჯანუქ ვარდიშ' პირი მა!..
პის ცახორცი გამნგონწყი, – დიშგოჯინი მა:
ხენწიფეშ' სქუას ქოგურაფუქ, ვაგირინი მა!

ცაზახიში სქუა რექი, მარა, კუჭუჭი,
თელ ქიქანას ვეპალუ სქანი უჯგუში!..
ოში შხვაშა თომა ღირუ სქანი ხუჭუჭი,

*) ლადი გაგუა (55 წ.), ს. კოტიანეთის მკვიდრი,
პროფესიით პედაგოგი. ლექ. დაწერ. 1886 წ. ხონში

**) იმავე ავტორისა. 1886

ანწი გიიკუცხინე დო ქუმაჭუჭი!..
კედირს ქოგიხუტოლუა, რჩანქი „ძუძუსი“...
ბჟათი მუჟამს დ'გორძღანქი, გიბირქ „დბრე-დბრუსი“...
გვეძე, ჯვარი გიწერსი დო ჰამოთი გლურსი.
ვორწყექ, – ფიქრეფ' ვაგიმონკენს თე ჭიჭე დუსი.

ვარა მუ სქანი საქმე რე დიო ფიქრეფი?

სი მუთუნს ვამუგარვენა სქან' ძუძუეფი...
მიირღუქ, ქაწორხვადუ ტერ-მოჯგირეფი...
ჯგირო ძირუნქ, ქიყანასი მურე ამბუნეფი!...

ქოჩო, თი დროს გაღვენუ ოფიქრებელი:
გურს გიყვილუნდას იგი წუთიმ' სოფელი:
სითინუე ჭიჭე ჩქე, სიღულე ბრელი უღუ...
ენეფს დიო ვეჩინენქ, რექ ბედინერი!...

ირფელიშნი იძიცი, ნანა, დიო სი...
დიდე იყუე, გუმანგარე ქიყანაშ რხიოლსი!
დუდ' ცალიერ ვადეკინა, ჭკუათ იოფში...
ხვალე' სქან გურიშენირე ქიყანა მიცორსი!!

სქუაგეე, გიგორდასი სით სქან' ქიყანა:
თექი დაბადებულენა სქან ბაბა-ნანა!
ირი ჩქინ' გასაჭირს თინა ბთხილანა.
ირ სიკეთეს სქანდე ველუთ, თოლი-მიცირზანა!..

ხეხუ ოლე ქალეჭყვართი
მა ირიართო გიბიტქე დო სი თოლ' დოჭუტი...
ესხი ხანიშ' ჩქიმი რჩქილათ მემიჩქ, დოშურდი...
ნანაია, ნანა სქუა, მუთ ვორდი ვაპუნდი (ნი)?

96. მოჯგირალა.

1. მოჯგირალა მის გოკონან, მუგომინანთ, მარჩქილითი:
მოჯგირალა ირო ცოფე კოჩიშოთი დიდი ნიბთი!...

*) იმავე ავტორისა, ს. ნოსირი, 1887

სამოჯგიროთ მით გოკონან, ირ ნერო გასინჯითი, –
ვარა ანთას რეუნან გიჩქუნ, მოჯგირელე ხვალე
ვითი...

2. მუჭორე ურაცუნთი, მიკვე მა, მოჯგირალასი!...

მოჯგირეს ცოროფილიშო ხურგ' ვაულუ ნინალასი...
მოჯგირეში ოსხუნული მუთუნ' ვარე ქიყანასი...
ფუ მოჯგირეს, – მოჯგირეშენ' მიქ ტყვიას ვეწაზადასი! *)

3. მოჯგირე დო ჯგირი ჯიმა ჟირი ხოლო მანგი რე...
ჟირხოლოქვით' დუდ' იცვილე, არი'ანშ ვაგითირე –
მოჯგირეში მოსახვარეთ დუდითი ქუდიგირე –
მოჯგირეთით თინა ირგუ, ათეცალი მითირე!

4. მოჯგირალა ის ვაჯოხო, ნინათ უხურთქოლუე...
ღვას, თოლეფს დო პის აჯუდე, დუს ხე უფუჩონუე...
მოჯგირეს, მოჯგირექი დუდ' ოკო ქუგულუე:
სი ჯოჯოხეთის ქენოლე დო ინა ოჩხონუე!!

5. მოჯგირალა თაში ოკონ, ფიფქრენქ, თქვათ ვათქუათ ვარი...
მარა ესი შურო ვაგუ მოჯგირალა ამუდღარი...
ასეიან მოჯგირალა ირი ნერო სამანცარი:
ვართ ხორცი, ვართი ჩხომი, ვართ ღვინი რე, ვართი
წყარი!

6. მოჯგირეს ვახვიდ ღალატი, განი, ფერდი მოჯგირეშე...
მოჯგირალა დო ცოროფა დოჩინელი რე ქრისტეშე!
გარზე მოჯგირეშ' მენდულქი დუდი ოკო ინუგეშე...
მოჯგირექი მოჯგირალა დღასით ოკო ვადაჯვეშე.

7. ბოლოს ბთქუათ, გინოფთარგმათ რუსთაველიში
დ'ნაჩინა:

*) შუად. იდეა ლექს. „მაყალე“, ი. ყ-ძე, გვ. 148, № 2

სუმ ნერი ლე მოჯგირეშე მოჯგირალაშ გ'მორჩინა:
სიშორაში სიმონკა დო ირო ხოლოს თოლსი ჯინა...
მეჩამა დო ვარ სიხარბე, ირო ჩუქებაშ' გომინა...
თიშო ლურა დო დინაფა, თიშოთ შარას გილარინა! *)

97. სიღარიბე

ჟირნერი რე სიღარიბე გიფუჩუნთი, პატონეფი...
ჟირნერი ლე, ჟირ-ნერილე, ადრე მაფ' ნაჩინეფი!
თეთ ქომიჩქ' – აკა ვარე ოშინალო ინეფ' ეფი!
ნამ-ნამუ რე, ნამ უმონკანს. გინოჭყვიდით, მარჩქი-
ლეფი.

ართი ჯიბეშ' სილექინე, მუჟამს მუთუნ' ვაგიღუნი:
მუჟამს ჯგირო ვაახორანქ, ჯგირი ცუდე ვაგიდგუნი:
ჩილი-სქუა ვაგლგაკვანწ, ოშვათ სანთელი ვაგირზუნნი!
ცხენ-უნაგირი ვარცუნსი, ლეკური ვაგინგობუნნი!

„პოლსაპოჟკ“ ვამგოჭკირჭკინანს დო ვანგოქუნსი
მაზარა...

რსხინსი ჩხემა ვაწოგოდუ, პიჩვანს გორკუ ხიზალარა...
ჩაი, ყავას ვაშუნქიდა... უბედური სქანი შარა...
ირკორ' ღარიბის გიძახუ, ჭყელი ვაგიღუნდა ფარა!!

მარა, ჰაიტი, უფარობა შუროთ ვარე სიღარიბე...
მუ ცოდა რე ვამიღუდას, ლექინი მაფუდას ჯიბე...
ელექტრონეფ' ვარზინუნდას, რკინეფითი ვაგობ-
ხიბე... *)

*) იმავე ავტორისა. ს. კოტიანეთი. 1902

***) ხიზა – კარი, ხიზუა – დაჭერა, მოჭირება, დატყვევება, შეჯგუფება (სამურზაყ.), შეად. ს. სახ. „ხიზულა“ – მხიბლავი, ზუგდ. მ. შ. ბ.

ზნეობა დო სინიდისი, სიმართე დო გოზიმუა,
ხასიათიშ' სიმანგარე, გურსი გრძნობა, დუსი ჭკუა –
მისით ვარენო ორკუნნი, ჯიმა, თიში მუ გიწუა:
კოჩი ჯოხო, კოჩი ვარე, ჯიკი რენ-დო ვარა ქუა,
აი თინა რე ღარიბი თიშენ' ფრიმულს იბწვიწუა!!

საკოჩანო თის მუთა წანს, მუში კუჭი, ჯიბეშ' მეტი...
შურით დონთხაფირი ლე, ურგებელი დო ჩერჩეტი...
ფარა თის მუს უკეთენსი, – ღულა ჯა რე, ღულა კეტი,
აი მის ჯოხო ღარიბი – მუუთხილე, თიცალს ერტი!...

ჯიმაშ' ნგარა, ჯიმაშ' ტანჯა, ჯიმაშ' ჭუა, ჯიმაშ'
ჭირი
თიში ეუჯეფს ვამოხვადუ, ბამბეთ აფუ გოკუჭირი!...
მუ ფერ' ბონე დო ისოფე, ძღვირი იშენ' იცი
ძღვირი, *)
მილიონით დოხარგუე რაშო ვეგნიირთე ვირი!! **)

98. ოცქვაფური ლე თი ჩიჩქ! *)

1. ოცქვაფური ლე თი ჩიჩქ', მით ჯგირო იგურუანსი...
თინა უცორს მაგურაფალს, დუს ხეს უფუჩონუანსი...
ირი დიხას თის ოცქვანსი, დღას ვაგიჭყოლიდუანსი...
ნანას ხოლო თინა უცორს, კიდირს იხუტოლუანსი!..

2. კლასის მითი წყნარი ლენი, ეთი ჩიჩქ' ორე ჭკვერი...
მარა თინა მუშა ღირუ, მითი ვარე წესიერი!
უწესო დო საძაგელსი ჭირ' შეხვადუ ოშინერი!...
კლასიშ' ნარდი, ჯგირი ჩიჩქ' კოჩოთ იცი ბედინერი.

3. კლასის მითი ეშმაკენსი ირო მიორთუ უბადოსი...

*) ძღვირი – ირინერი ჩიჩქე, ღვთის გლახა. ანდაზაა მეგრული –
„მუ ეფერი ბონე, ძღვირი იშენ' ძღვირიე“.

**) 1888 წ. ს. აბაშა, ლ. გ.

***) შკოლაში სასიმღერო ლ.

162

თი ცალ' ჩიჩქე უბადო რე, კოჩო ვერგუ მუში დრო სი...
მარა მითი ჯგირიდუნი, თინა უცორს ირი კოსი...
მიქით ჯგირო ვეგურუას, ქალვოფურტინათი თო-
ლსი!...

99. მარგალიშ' სქვამს...

ართმახ, მუჟამს სქანი ბახჩას სი ვარდეფსი ოხოლუდი,
უჯგუმ' ვარდის ონჯლორეშე გიმაკინელ' აფუდ
დუდი...

დოგეკვირი ეთიწკელა, ზძირი – ვარდეფს თეშ უჯ-
გუდი,
მუჭოთ ლალსი *) ზრილიანტი, მუჭოთ თუთას,
ცას ბჟა დიდი!
მა ფიფქრენქი, განგებაქი იხვარუკო თელი ძალი,
მუჟამს ჩქინ' წიკვილ' ქიჯანას იორჩქინუ სქანი
ცალი!
ვეიჭარექ, ვეიხანტექ, მუდგენქ, ეფერქ გითოფალი!!...
შიილეზე სქანშენ' თქუან': რექ სისქვამაშ დედო-
ფალი!!...
ბედინერი თი ქიჯანა, ნამუქით სი დაგაბადუ!!...
არძო მარგალს დუდი მოწონს, – გარჩილე ჩქინ'
ნარაგადუ.
მარა თინა უბედური, მის სქან' გური ვაუმარდუ!!
თი ცალქ ხორინს ჩერცხას უჯგუ, – საქმე ოჭირ იო-
ჭყვადუ!!...

100. ვაგიცორქო მა?

ვაგიცორქო მა?
ვაგო კორქო მა?

*) იმავე ავტორისა.

**) = ზადანში, სპარს.: ლალი – არ.-სპ. („ვ.-ტყ.“), рубинъ შ. ბ.

***) 1905 წ., იმავე ავტორისა.

ვამორწონქო, მახარია, სქანი ჭირი მა!
მიჭყორუქო მა?
გორჯოგუქო მა?
ვარა ტერო მიგოჩქუქო, სქანი ჭირიმა?
სქანი ვორექ მათ...
ვაგაღორენქ მა,
სით ლალატის ნუ გამაგონენქ, სქანი ჭირიმა.
უსქანეთი მა,
კოტიანეთი მა –
მაფუ, შური, ჯოჯოხეთი, სქანი ჭირი მა!! *)

101. ტორონს ზგუქ...

ტორონს ვოგუქ, უძალეთ ჯაშ' ცას გილასქილა-
დირსი...
ჯარითი გონქირაფილსი, შუმა-ჭკომუა დინაფი-
ლსი...
მიკი-მუკი იბირინანს: ელუ მუშის, ულუ თისი...
მარა ინა ვეძირე, სო გორასი, კითხას მისი?!

მუ ქიმინას, – გურიშ ჭუა, მის ეჩიას უბედურქი?
ფურინუათ ვეშულეზუ, თოლეფ დუჟკერ ჩილამუ-
რქი!
ინა ირკოს შებრალებუ, ურია რდას, ოკონ თურქი...
თი ტორონჯიმ' ბედიშ' ვორექ, ირინერო მა თის
ზგუქი!! **)

102. ა - ც

(ანბ.-ქება) ***)

ათე ქიყანას – სი რექ სიცოცხლე, სი რექ სამოთხე,
სი რექ ღორონთი!...
ბრილიანტიში შხუ კაკალი რექ, მირე ქიყანას, თქვა
ვაუცორთი?!

*) ლ. გაგუა. 1888 წ., კოტიანეთი.

**) წენჯიხა. 1891 წ., იმავე ავტორისა.

***) იხ. გვ. 142, შენ. 1

გუგალუუნა, დუს სი რწირენა, – ბედნიერ თინა,
თქვა რეთ მიშოთი!..
დიდაში ნახს სი მითინ ვარგუნ, მიზოჯი, ბატა, სი
სოლე მორთი?!
ედემიშ' ბალის უძახუნანი, თინა რე წორეთ თქვან'
საუნჩაშო!...
ვარდეფი დუსი გიმმუკონანა, – გიცქვირინანა იშო

დო აშო!

ზომა ვაულუ სქანი სისქვამას, გორჩქინელი რექ სქვა-
მეფიშ' რაშო...

ჰამო სიტყვეფი, ჩხე ჩალამურეფ' სქან მის ვანატრუ
მუშ' ღურა დღაშო?!

თოლი დო წარი ნოშქვერიცალი, თომა ქვეჩერე,
ჭუბურიშ' ფერი!..

იადონეფი ბირას ჭყვიდუნა, – ქორძირუნანი, სი
შვენიერი!...

კოს მა ვაფიფქრენქ ფასიქ გიადვას, მუშა ღირუნი
სქან' ჩე კისერი!...

ლომი რექ გურით, ფუცუცი ძალით, ნესტან, თინა-
თინ დო რექ ეთერი!...

მიმინოცალო ზოჯუნქ ხვირალი, გილუ უფასე სი ტა-
ნადობა...

ნანდვილ ვარდირე სქანი ღვალეფი, მისრე ვანჯარუ
სქანი რდილობა!!

ოქრო-ვარჩხილი სი მუშოთ გოკო, მუ სქან' საქმე
რე კანდიორობა!!

პის ჯვარს მიგაწერთ, ხატო მიმოჩქუთ, მოკონა მერ-
ჩათ ჩქინი მაფობა!...

ჟი ცასი ბჟა დო თუთა, მურიცხი უსინთე რენა
სქანი სინთეწკელა...

რექ ნამ ადგილსინ, სანთელი ვაკო, – ექ დიახ ვარე
დღას უკუმელა...

სირმა, ოქრო ლექ შიბილ-ხანტილი, ტოლი ვაგი-
ცუნს სი სქანი ხელა...

ტორონჯიცალი რექ შურიშ' ძალი, ირფელ' ჯგი-
რი ლექ, მუ გავაბრელა!...

ურჩქილ მელექსეს, შხვა დო შხვა არზეფს სქანი წო-
ხოლე აკოკათანსი...

ფილოსოფოსეფ' ბრელი ცხოვრენდეს, ჩქინი წომახუ
მუდა ანთასი...

ქუდუტებუნა თე წუთ'სოფელი, თი დღა მობბუნა
ჩქით არძა შხვასი...

ღურა მითინსი ვეიოჩირთუ – თაშ' გინოჭყვადე თენა
ჟი ცასი!!

ყვავილი ნამუ გიწონებუნა, ფერ' ვაწართუმე დო ვა-
ჟღირაფე

შურ' მუში ჰამო - ვაუყოთამუ, ვადაჯვეშებე დო ვა-

ხომაფე...
ჩქით მერტებუნა ჩქინი ვარდიშ'დრო, ირო ბოლო-
შა ვარა მი ნჭაფე?
ცაშ' თუდო დიხა მის გესქილადუ, მი ვალურელე,
მი ვადინაფე?!
მიგირიცალო კოს ნუ ამგვატუქ ერჩქინელი რექ
რახანი ვარდო.
წარეფს ნუ წურუნქ, ირო ნუ ჭყორუქ, ნუ იღვითი-
ნანქ, ნუ რექ უზადო!...
ჭურჭული სქანი, ღურუშ' წამალი, ონატრებელი შხვა
დო დო შხვადო...
ხონარი სქანი, ხონარი ცაში ქოგმაგონით, მონდღუ-
ლუანთო?..
ჯინიანობა სი თეშ' ვაგოსქუ, მუჭო ყვარანსი ბალიში
ვარდი...

166

ჰატ, ონჯღორელე, სი ვადომღურე, სი ვარდე ჭკვერი,
დაკვირებული...
ცოროფა კოჩიშ' მუთათ მორჩქინე, ვაგოჭირუდას მი-
თინიშ' დარდი... *)

103. ***

ირი კოსი ქუულუნო ნეტე ხუთიხოლო გრძნობა:
ჯინა, რჩქილა, ტანგინაფა, შურიშ' ნთხაფა, გემოვნობა?
ქუულუნდა, მუშენ ვაწანს ცოროფა დო ჯიმალობა!...
მარა მითი მარელს გიზალანს, თურმე ჭიჭე ოკო ნდობა!... **)

104. თენა მურე, თე ოხერი?!

თენა მურე თე ოხერი, თე უშურე დო უგურო?
დარტანჯენსი, გაწვალენსი დღა მეგიღუ უგემურო...
ირკოს თიში სახელი უჩქუ, მუგდა რე საუბედურო!...
გურს ინა ირფელს თის ღოლანს, მუსით, ცუდეს
ღოლანს ხურო...

ოკონ დოხუნს დო დოყვილუნს, ოკონ აშენენს,
აგოცხლენს!...
თიშ' უმუშეთ თე ქიყანას ფასი ვაულუ სიცოცხლეს...
მის ვაუჩქუნ, თის მეგორუნს, მის უჩქუნი, არმა
თის ჭყენს...
დიდის დო ჭკვერს აჭიჭარენს, მაფათ ოჩქვანს ინა ჭიჭეს...

ქიყანაში გორჩქინაშე, თის „ცოროფას“ უმახუნა...
თე „ცოროფა“-შ' სახელიშა ბრელ' მუთუნი უჭარუნა! ..
თიში ძალი დო მოხვარათ ბრელ ურწმუნო უნათუნა!
ვაგიცორსდა, კოჩი ვარეჟ, გიცორს, თისით – გიძრახუნა!!

მუჟამს ჯგირო ქგაჯინეჟ დო ქნდიჭყანე ფიქრებასი,
გინოჭყვიდუნე გურმულირო ვარ უწყუე „ცოროფა“-სი...

*) 1893 წ. იმავე ავტორისა, ს. სუჯუნა.

***) 1893 წ. ს. სუჯუნა, იმ. ავტ.

167

მიშ „ცოროფა“, სონ „ცოროფა“, ირკოჩ ტყურას
რაგადანსი!..
მარა კონი მაჟრა წუნთის მუთუნ' ვარე თიში ფასი!!
სითი გიცორს, თისით უცორე, გილეზანძლეთ იშო-
აშო:
ართიანიშ' ჩილამურეფს გილანატრენტ ღურა დღაშო!..
მარა თესი დამაჯერენს, თე გურე ვემკიირთას
შხვაშო!!
„ნინუცა“, -სით თაშნოჭირუ, ამდღა უცორს მუში
„ლადი“,
მარა ჭუმან „ძუკუ“ უსხუნ, ვეწე *) ბოში, კლასიშ'
ნარდი...
„მაშო“ ნინოშ' ვარესი რე, – ვეეჭოფე მუჭოთ
ლანდი...
თეს „ცოროფა“ მუჭო ჯოხო, დღას აქ ცოროფა ვარენ
ცხადი!..
ქუმოწურეთ მა „მიჯნური“ – მიჯნურს ვაუდალატუნი?
ქუმოდირით მა ქომოჯი ხვალე ჩილს გეჯერდუნი...
ქუმოწურეთ ეფერ' ჩილი გურით ქომონს მიენდუნი! ...
ინა არმაშ' ვარესი რე, ნინათ ბრელს მით ილენდუნი!...

თემ' უკული ნება მიღუ ბთქუე – ცოროფა რე ჭორი!!
ადამიანს ვაუცოროსი, – რე ხვალე კორინიშ' ჭკორი...
მუჟამს საწიწკარი გრძნობათ იაფშუუ სუსტი ძორი,
ხვალე ეთი წკელა უცოროს... ფუჰ, ცოროფა, დინთ-
ხორი!!!

.
.

*) მწლირი, ახალი ბოში; ჯიელი ხ. Парень.

.
.

„ცოროფაშ' მუთუნ ვაბწანს... ართიანს ათმუკირუნთ
თოლსი...
მის უმოსი მარჯვას ტყურენს თინა ატარენს
დროსი...!! *)

105. ვამოკო თიშ' კაბა ვორდე...

ვამოკო თიშ' კაბა ვორდე, ვარი, ჯიმა, ვარი, ვარი...
დებჯვეშებუქ გობთირანსი. იპრფქ შხვაში საჩუქარი!...
კოჩქ კაბობა იმნატრე, მუქ პუ თიცალ' საცოდარი!..
კოჩანას მუთაშა ბთირანქ, მოწამე რე ხატი, ჯვარი!..
„ტუფლი“ ვორდე, „ჩულქი“ ვორდე, თიქ მა კუჩხმა
მომიდვასი...

თი ცალ ჩურჩუტ, ღორონთქ ნუ პუ, იმნატრენდე
თეს მა დღასი:

ზარხულის ტვრიში თია იპრფქ, დობჭუნს „კალომ“
იანარსი!...

კუჩხ-მოდვალო გინორთელ კოს ვაულ' მითინიშე
ფასი!...

ვამოკო თიშ' „პლატოკობა“-თ, ოჭყინჭყოლაფარო
ხეში...

თიქ ჩხვინ დო პიჯი თით ქოსას, იცი ჩქიმო მუ ნუგეში?
მეუდინე, შხვა ქობპირუნს... მუქო ვორდა თანხმა
თეში, –

„პლატოკობა“ იბნატრე კოჩქ, მუჭო ბჩანს ოშუმეში!...
ვამ' ვორდე**) თიში „შლაპა“, „ვული“ დო ხემ-
თათმანი...
ღორონთქ მაშორ სოროფილსი, დუსი მუნობხედე
მანი...

*) 1896, ხობი, იმავე ავტორისა.

**) „ვამ“ – შემოკლ. „ვამიჩქ“ (არ ვიცი) არის.

169

სოროფილს პიჯ ვუფორე, ფიფქრენქ, ვარე კოჩანანი...
ხემ თათმანობათ ვამოკო, ვავორდე ადამიანი!

ისით დიახ ვეებშქიდა, ვორდე მითინიშ' ბალიში!..
მუ იპრფქ? და მოწამე ანთას გურიშ წადილიში,
ნატრებაშ ნიჭი ვანორღვე, მუ საჭიროლე ბოდიში?!
სქანი მანგი პოეტეფსი დღასით ვეერგუნს ოდიში...

მირჩქილ, – ნატრი თაში ოკო: მოკო ხვალე კოჩი
ვორდე:
თიში გური ბაღა რდასი, თექ მებაღეთ მა დინვორდე...
ბხელანდე დო ვასკვამენდე, ჩქიმ' ხელობათ თის ვუც-
ორდე...
თეს დიახ ქიიმნატრენქ, შიილეზე თი დროს ბჩხონდე! *)

106. ცხოვრებაში აზრი.

ცხოვრებაში აზრის ვორწყექ სიმართეში დინახალე...
თე სიმართე ცხოვრებაშო ბჟალარა ლე დო მაყალე!
თიშ უმუშეთ მუთუნ ვერგუ, ვართი ცუდეს, ვარ-
თი გალე...

სიმართეში მოღალატეს ვაგაპუე, **) ვაგაფალე!..
ღურელიშ' ემადგინალი, მალურუუმ მოწამალე, –
თელ' ქიჯანაშ' მონირზე რე ქომოლურო ხვალე-
ხვალე...

გაჭირება დიდი მოძუ, მით თიში რე მონინალე!...
მარა იშენ ხვალე თიმარე – შურ' დო გურიშ' დუმარჩ-
ქალე. ***)

107. გურიშ' ნწარე ჭუა მიღუ...

გურიშ' ნწარე ჭუა მიღუ, მუდგენ ელაფირი მა...
გოსარკუას ვემუელუქ ცა მაფ' მუნაფილი მა!..

*) 1994 წ., ს. სუჯუნა, იმავე ავტორისა.

***) ვაგაპირე, ვერ გაიფურჩენები.

***) 1917 წ. ფოთი, იმავე ავტორისა.

170

ბრელი ბგორი დო ქიყანას ჯგირი ჭიჭე ბძირი მა!
ხანდილებას ვაგაურზი დობშურდ, დიბშირი მა!...

ბოშალაქ ქომიფურინუ, სირჩინექ მესურუ მა!
ჩქიმი ვარდიშ' ქუჩუჩემქ დომ'ხომ, დომიჟღირუ მა...
ჩქიმი ოხვამალი ხატიქ მემდინ, დომიღურუ მა...
.
ასშახ შხვეფსი ვოგურუანდი, ასე მიჯგუ ცურუ მა!!!

ახავად, ავავად, მუ დროქ მუმოჭიშუ მა?
ჩქიმი ბუდიშ' ხვამარდიქ' ზღვაპის ქაკმოსკიდუ მა!...
ცხოვრებაში დიარაშე დროქი გაგმობთიშუ მა!...
მოჯგირეფსით გუვოჭყორდინ ანწი ვარა მის ბშუქ მა?!...

ხვალ-ხვალე ქუდობსქიდი ომბოლქ უმინჯურო მა...
დო ვორწყექი ვავოცოდუქ ე ქიყანას შურო მა?...
უმოჯგირეთ მუჭო გაბრზუქ, მუ ბქიმინა შურო მა?...
ცას პუნდიო გორჩქინელი ითამ უბედურო მა?! *)

108. ვავორექ ცვერე მა!

ლეტას, წირდუს ქიბჩინენქ,– ვავორექ ცვერე მა...
მი პუნსინი, თით ქომიჩქუ ტერი დო მოჯგირე მა...
გურს ცორადილს შხვა დილარძუ, პის მუმეფერე მა...
თემენ ცურუ ვადომდახა, – თენა ვა დაგჯერე მა!!!

სი ქიყანას მიშწაფუქ, ეცურე ვეკაგაუნე მა...
ემენ' ხოლო ვადმენდურა, ემენ' ნუ დამწუნენქ მა...

ჩქიმ' თეცალი ცხოვრებათი მუთუნს ვაწაგიცუნენქ მა...
მუს მეგორუნქ, მუ ბქიმინა, ბატა, სქანოთ, ღურელქ მა?!

მა ჩქიმ' ჭკუას გეთმებჯერდუქ, სქანოთ გილუ ჭკუა სი...
მა ჩქიმოთი, სი სქანოთი, მიქ მუთ ოკონ' თქუასი...
ჭიჭეს მწლე სქან' წამალი ჩქიმი გურიში ჭუასი...

*) 1918 წ. იმავე ავტორისა

171

მოჯგირეში მოღალატეე მოგება დრჩუასი!... *)

109. ამდლა დიდი კოჩი ზოჯუნქ...

ამდლა დიდი კოჩი ზოჯუნქ, ჭიფანეფი გალინანა...
გოცქვანა, გალორონთენა, მიკ-მუქი გიცქვირინანა!...
ამდლა სი რექ, ჭუმანი შხვა, თაში ცოფე თე ქიცანა...
საქმექ ვაწაგირთას ვარა, მარწუხის მოგინჭირანა...

სქანი დუს ვაულალატა, ცქვაფაქ ვადგომუმუასი!..
კანდიორო ვეგნიირთა, – დეერაგადი ჭკუასი
დო თი შარეფით გილართი, ნამუთ თიქ გოწურუასი...
ვარა შხვა პიჯ' მუს მეხვადუ სქანი გურიში ჭუასი!! **)

110. მარგალი ვორექ...

მარგალი ვორექ: ძალამს მიცორს ნანაშ' ნინა მარგა-
ლური...

ენა ოგორაფალ' ვარე – აქ მუთა რე უსქვამური!..
მის' ვაუცორს მუშ' ქიცანა, მუში ცუდე დო კებური?!
სი ეშენ' მუს მიღირზინუნქ? მუს გიხორცქუ ჯარით
გური?!

ჯიმა რექო?, – გოჯრმალუქ: მიჩქ ცოროფა ჯიმალური...
მარა დუსი არდებელო ვადგანებენქ, ჩქიმი შური!..
დროქი გუმოჩინებაფუ, მურე ჯგირი, მურე ფური,

მი პუნს ტერი დო მოჯგირე, გალენი დო ჩქიმი
თური. ***)

111. სადღესო

თის დიდება-გამარჯვება
თის სახელი დო ქება,

*) 1919 წ. სენაკი, იმავე ავტორისა

***) 1919 წ. იმავე ავტორისა

***) 1919 წ. 21 ფრევალი. იმავე ავტორისა. ქ. ახ.-სენაკი

172

მისგთი ამუნდლა შეულებუ
გაჭირებული ხალხიშ' რსხება. *)

112. მარებლობა.

ართი კოჩქ ქემორთუ დო
ოსურს გაგირიგენქია:
„ოსური, მარა მუ ოსური –
გვალა გაგაკეთენქია.

ათასობით ფარას მერჩა,
ცხენი დო უნაგერსია,
ჩხორო. უღული კამეჩემს დო
მაჭვალ ჩხოუ დო გენსია.

მუანთილი მდიდარი რე
შხვასგთი ვადგარკენცია,
სქანი კოჩანას ქომირუნს
მუში დუს ვაგიზოგენსია.

. . . . იკითხენქ და
გასიამოვნენს ბრელსია;
სისკვამე ვეკითხა ვარა
საქმე აკოცენსია.

მწოჯინალო უჩა რე,
სიყვერე აბრკოლენსია,
მარა ენას მუ ბლოლათ
თიში რჯულს თაშნ მობენსია.

თითქმის ჭიჭე ქულა ქორე
ჩხემა აკმუცენსია,
ჩხვინდით ნაბეტანი გირძე გედგუ
თეთი ჭეს ქნბრკოლენსია.

*) პ. ციცივაია, ს. მარტვილი

173

მუზმათირენი კაპასი რე,
მუთუნს ვეეთმინენსია,
ირფელი ოკო შეუსრულე
მუსუთი დეჯინენსია.

ექ ირფელი შხვანერი იცი
სოდეთ დეზინენსია,
დღაშე ხუთიშახ გოლახუნს
ექიანი მილმარენსია.

ცურადღებას ნუ მიაქცენქ
ათე თვისებენსია,
ის ქონება დიდი მულუ
საქმეს გაგიკეთენსია“.

მუში ღირსი რენი მათი ვამიჩქუ
ათეცალი მარებელი...
რადგანს თენა აკა ვარე
ჩქიმი დუდიშოთ მარგებელი...

მა ის ვავალორინი მარა
ხომ დალორენს შხვა ბრელს,
. . . . ოკო მიათვქ
თე ცალი ხალხიში მანებელს. *)

113. ჩქიმი ცოროფილს

ოშიშახ სქანი კარს მიკრბლი დო
მოკოდ სქანი ძირაფა,
ართი დორაგადაფა დო
აზრიში გინოქირაფა.

მარა ჯგირო ვამიჯინედი,

*) ილარ. ცაგურიას თქმით (23 წ.) ს. გურძემში მასწავლებელ
პროკ. ჯაიანის მიერ ჩაწერილი.

174

ტანქ დოვიჭყუ გინაფა,
უბედური ჩქიმი დუს, –
თოლს ჩილამურიში ქირაფა.

ორაგადეთ ვამაშინი,
ჰა ზისხირიში სკირაფა,
ვართი სიზმარო გორწყექენი,
აჰა, ჩქიმი გურიში ჟინაფა.

აწი სიცოცხლე ვამოზოგუ,
მილამუ გვალა ხონება,
ზიარებაში მიღება დო
გვალა გამომორება.

თე ცოროფა მა მორთუნი
ვაშქიდაფუ ჩქიმი რჯულს,
თელო ქუმოშქვიდუანს
ამარი გეშამიდანს შურს.

ტანს ანთებაქ გომირჩქინდუ
გურს მალას დომიჭუნს,
შურო ქემკმოჯინედენი –
უკული მათი უშველე დუს.

ვორექენი ალამირექ

მეურქუნი ალაპუნქ,
გზბჯინექ დო ვარძირუნქ
თოლს ჩილამურო გოპუნქ.

ირი გაჭირებული ნოჯგვე
სქანი ცოროფათ ჭვილი კოს,
აზრი გურს უცვილუნს დო
შური აწუხენს ძორს...

მა ვავორექ ათეჯგურა,
ვავორექ ჩქიმი ხუს;

175

ირიფელიში მადაქ მემიდინუ
გვალო უძინი აწი ლურს.

მა თიში გეშა ბლურუქ დო
მუშა პკითხა შხვა დოხტურს,
ენა მუჭოთ თაში ქორენი
ვემოწმებუქ მა ჩქიმი დუს.

აწი ქომისხუნუ ქოგიჩქუდას
არმა ჩქიმი გურიში ჭუა,
ადამიანი ვაუძირუ
ჩქიმი თოლს სქანიჯგუა.

ფიქრი თქვანი მოპწონს დო
ვაგილუნა გლახა კილი,
ერთი-მორთი მოსაწონი,
მოქცევაშეთ გამოცდილი.

ეჰე, პერო მიოტე
სკანობურა ხაჭუჭუა,
უნიჭო ჯაში ვაგილუნდა –
გლახა აზრი ვაკანწყუა.

დადგომილო გიიფიქრი,
მა სი დღას ვაგინჭუა.
ეგებ გლახას პჭარუნდენი

მალორენს ჩქიმი ჭკუა.

მუთი პჭარინი თენა ბალუ
მა აქ მეტის მუთას ფთქუა;
მუჟანს გვალა შეჭირდუმი,
უკული ჭეს ჟითი ქოფთქუა.

**ნაბეტანი ფუალათ
ჩუანს წყარი იშირუ,
ბრელი კოჩი უბედური
ემმაკურო ირჩინუ. *)**

*) Var. „ემმაკობათ იშირუ“. ხაზი ავტორისაა.

176

თე ჩქიმი დუდი უბედური
თე ცალი აზრით ქირჩინუ... *)

.
.

114. უბღვენე ართი ჩქიმი ცოროფილს

ცოროფა უბედურს
სახელი ჯოხო ის „ღურუ“,
ასე ჩქიმდა ქუმოტყობუ
ემმაკიქ მომწურუ.

ვოჯანუქ, ვადმორულუ,
ვოხექ, გადმოხუნუ,
სიცოცხლე გამიძალუ,
ღურუ ქუმომიწურუ.

ცოროფა რე უბედური –
მაკვილარი გურიში ჭუა.
ცოროფაშე დუდიში დაცვა
ვაგმაგონა, ვამიწუა.

მუში ნებაშა გილწურს
უჯგუში ღურელიში სკუა,
კოჩიში ჭირიში გემარჩქენჯი
მუთუნი ვარე ათეჯგურა.

ცოროფაქ მემერუ დო
ვაბლოლამუ ათე ცალი,
ქოგიცორქენი ქოგიჩქენდა
ჭიჭე ქადარდი ქუმობჭარი,

მიცორქ მაქ გიწონი
ვართი დამილორებუქ,

*) პ. ჯაიანის (20 წლ.) ლექსი, მის მიერვე ჩაწერილი ს. გურ-
ძემში.

177

სქანი ოსხუნური მა ვაპუნს
პუნდასგნი დაჩხირს პჭუნქ.

ტერი ვეგემიძიციუნა,
დუდი ვადმოცვილაფუა –
სქანი სუათ მა დოფოვრი
განიშე ნიგილუბათქუა.

ართი სიტყვათ სი მიძირუქ –
ჩქიმი სიცოცხლეში გუმართალი,
ხე დო კუჩხის გოგილუა
შესაწირეთ მა საწყალი.

ართი სიტყვათ ანდამატი *) რექ,
ვეგეჭირებუ სი ბრელი ცქვაფა,
ბროლიში კისერი, ღვა-იაგუნდი
თოლიშოთ რექ სი მოძირაფა.

გურიში მალამა, შურიში ჩხონაფა,
სი-რექ თექინე სო რე მუნაფა?
დიდი ნივთი რექ სი თე სოფელს
მუჭო დარსქანდ ჩქინი ნდურაფა?

ეფერი დღა მობძუდასიო,
ჰამო ნინათ დემერაგადე,
„ვარიაში“ გამათ „ოციას“ თქუანდე
დუმოგურუე მა ვემეხვადე.

სქვამი ხეს კილამირღვანდე
ჰე ბოშია, სი მიწოლენდე**)
შიოსრულეებელო მა მიჰანუანდე...

.

*) აღმასი, var. იხ. აქვე, # 79
**) შემთხვევითი ზუგდიდიზმი

თურქი დო ურიას ქეშებრალებუ
ათეზგმა ჩქიმ' წვალეზა,
ირფელი ჭუა გუმოჰყორდუ
მუჟამსგთი მაშნ სქანდე ალება. *)

ლური ვამილუ დღაშნ დო სერით,
უსქანეთ შხამი დრო მიტარებუ,
მუთუნიშა გური ვამაფუ,
მისხუნუ სიცოცხლეში მწარება.

მუზგმას მიცორქ ნინათ ფთქუე,
ვართი აჰარე თინა კალამს,
ოკონ' ღურელი გითელებუდა
მოჰარუანდე ჰამო სალამს.

სუსტი გურიში იმედი რექ,
მაგარი გურიში მანელებელი.
ტორონჯი რექ სიმართლეშენი
შორწმე თოლიში მალორებელი. **)

115. კატორღელიში ლექსი

ნებით ღურა, კოჩიშოთ ფიფქრენქ,

ოკო ვარდასენი მწარე.
ჩქიმი ჭუას მა პწუხენქენი –
ინა არძო სო მაჭარე.

თეთ ***) ღურა მა მობძენდა,
ღორონთი! ბრელსგ ნგმაცალე.
რთხინქ მალას მათუე,
ჭუათ ვარა ნგმაწვალე.

*) თანხმობა, ყაბული. იხ. და შეად. 145, 14

**) პ. ჯაიანის ლექსი. ჩაწერილი მის მიერვე ს. გურძემში.

***) ათე ჭუათ.

179

ე ჭუას თეშნ ვორწყეე,
მა ვავორეე მასქილად
ჯიმალეფი! გეთხუებუთუ, მა –
უდროვეთ მადინაფუ.

არძოს ღორონთე გამორანი,
ჯიმა! თე დროში მოჭიშაფა.
მუმა, დიდა, და, დო ჯიმა!
არძა ართო შვიდობით.

მა ღურელო ქორშედათ,
რადგან თეში გიყორდით!
მემკვიდრე დო ნათესეს
ფოსო გეშაგიჭყორდით.

მა – ვაფსქიდექ თე ჭუაშე,
თქვა იცოცხლით მშვიდობით! *)

116. ***

კოს სიცოცხლე მუშო ოკო
რინა ვაახიოლუნდა,
ცოროფილი მუშოთ ოკო,

შხვაშა გილეხიორუნდა?

ხალხური, იქვე.

117. ***

ართი ცოროფილი მათი ქოპუნდუ,
გურიშა მიხუტოლუნდუ,
მუჟანს დევეხოლებუქუნი,
თიწკუმა მომიფერუნსუ.

ჩქიმი საფულეს ტახუნა *) დო
თითი ოხვარუ თხორუას,

*) ს. კიწიაში ჩაწერილი მოწაფე ვ. ჩაჩიბაიას მიერ ჩემთვის
1919 წ.; მთქმელის ვინაობა არ ვიცით.

**) = თხორუნა.

180

მუ ღორონთი მოძირანსუ
ეთიში აკოფორუას. *)

118. ***

ოდე, შური საყვარელი
მის გურს დაჩხირი ველარზუნნი,
ცოროფათუ გურნ ჭვილი
მის თოლეფი ვანგარსუნნი.

ხ–რი *ibid.*

119. ***

ბჭუნს დაჩხირი უშკირატუ

მაფუ გორჩქინელი ალი,
ცოროფაშენი გური ჭვილი
მითინი ვარე ჩქიმიცალი. **)

120. ***

საწყალი დო ლეხი ვორექ
წამალი მუ იყუაფუ?
მუდგარენი, ქოპილუნსუ
ჩქიმი ღურას ანჭუაფუ,
მა თეს მორთუნი ცოროფა რე,
ბლურუქუდა იშენი
მუთუნი ვარე. **)

121. ***

თე ურჯულო ცოროფას
ირფელი ქემნოლებუენო?
თოლემს მიდნოლალუენდო
ცუსუ დუნორკებუენო?

მუშოთ გინნოჩქუმალუე
შხვაშა ვაგნოტებუენო,
შურს გემნოლალუენდო

*) = ღურას. ibid.

**) გ. გაბედავა, სოფ. კიწია

181

დღას ვაჩნორცხებუენო? *)

122. ***

შარას მობშინი ვარდი ბძირი
ჯინს ხომულა, წვანსუ პირი,
ცოროფაშე გური ჭვილი –
მა გოხოლუქ სკანი ჭირი.

123. ***

ბოში, წერილი მოზჳარინი,
მანგიორს მეგოჳარა.
თოლს სინათლეჲ მიდამირთუ,
ხეს ვამილუ შურო ჳყანა,
ჯგირი ბოში მიჩჳუდი დო
ფურე ტყვიათ გინმართიო?
ჩჳიმი ძღაბალაში გური
შკაშა გომიკვათიო?
ჩჳიმი ღურა მარდი ორდუ
ათე დღაში ძირაფაშა,
მუ მოკოდუ თე აზრიშა,
ვარა თეში მასკვამაშა,
მარა ჩჳიმი ბრალი
ვარე ვამარტინუ სოროფაშა,
ხოლო დუსუ გინატრუჳუ
ღურა დღაში ძირაფაშა. **)

124. ***

სოროფა უბედურს სახელი ჯოხო ის ღურუ
ასე ჩჳიმდა ჳუმუტყობაფუ, ეშმაკიჳუ ჳუმომწურუ,
ვოჯანუდენი ვადმოჯირუ, ვოხედენი ვადმოხუნუ,
მა სიცოცხლე გამიძაღლუ

*) სოფ. კიწია, გ. გაბედავა, სოფ. კიწია

**) ს. კიწია, გ. გაბედავა

ღურუ ჳუმომიწურუ.
სოროფა რე უბედური, მაყვილარი გურიში ჳუა,
სოროფაშე დუდიში დაცვა ვაგმაგონა, ვამიწუა,
მუში ნებაშა გილურს უჯგუში ღურელიში სკუა,

კოჩიში ჭირიში გუმარჩქენჯი მუთუნი ვარე
ათეჯგურა.

დობჭვი, ნანა, სოროფათუ
ქორექუდა ქიმმეხვარი... მუთუნი –
.*)

125. ***

განათლება თინარე,
დიდი ამბეს ონჭუდე,
ჯვეში დადიანიში ჩილიშორო
ტახტის გილაზონჯუდე.
ჩქიმი დუდიში გაჭირება
ვეიაჭარე კალამსია,
ასე იშენი გორწყეყუდო
ქომიძირუდა წანასია.
გვალო მუშენი გომიჯოგე
(დო) მიგარუდა მალასია. **)

126. ნოჰყვედი 1

ბატა, მუქ დეგაზად შანქარიში მაჰამა,
სამარგალოს მითა გიჯგუ ართი სქანი მახანა.
მით რძირგნსი – სი გიჯინე კუჩხის ეკატახანა,
(დო) მუშენი რექ ათე ცალი სქანიხელა ბაღანა.

შვიდობით მიძირუდა, მახა, სქანი ჭირი მა,
ჭახანს გურით ქუმოკოდ სქანი თოლიში დინოჯინა,
მარა გურქ ემებორჯ ვამიჩქ სოურე მიკობდინა,
(დო) ქუვორდიკო თე ქიანას მუს გიშენდ ჩქიმი რინა.

*) იმავე ავტორისა

**) ს. დოშაყე. ავტ.? [მარტვილის რ-ნი მ. ბ.]

სქანი ჭირი ჩქიმი დუც რთხორენქ *) თექ ვეგეწყინას.
ჭიჭე მათი მუკმოჯინი ნი(?)მემიციოთა თაქი რინას

მუს გონალ ურჩქილედე სქანი სხაპუა დო ბირას...

. . . .

127. ნოჭყვედი 2

მუ სქვამი რექ, სქანი სანთელო, მარგალიტი'ში ექ-
არგილი.

შხვა ფერადი იაგუნდი, მარჯანით ეხართილი.
თოლო ბჟარექ, პიჯო ვარდი ნარაგად სქანი ტკბილი,
(დო) ათეს ტყურას ქობთქუანქდა აბა სარკეს დინჯინი.

სისქვამეშენი სქანიწკმა შხვა არძო ტყურა რე,
სქანი სინთე ქიყანას ბჟაშორო გინარე,
უსქანეთ ე სოფელს სიცოცხლე ვარი ღურა რე,
(დო) კისერი მაღალი, გური ჩე, თოლეფი მურიცხი
ჯგურა რე.

ირიფელამო ჯგირი რექ, მუს აკეთენს ბრელი
ცქვაფა?
სქანი სინთე თეში მემოჩქ, მუჭოთ რუმეში გოთანაფა,
(დო) დოპილენქ და ქემაცალი, ზიარებაში მოჭიშაფა... **)

128. საცოროფო ლექსეფი

(ბოში დო ცირაში მენაჭარა)

ა. ბოში:

მაფშალია ქოპუასი ირო ჰამას გიდურჭულა
ხოლოს ბუდეს გეებკეთე სერ-სერით გიჭურჭულა.
ირო ხოლოს ქორძირიდა მუშო მოკო შხვადო ულა,

*) ზუგდიდიზმი.

**) დიმიტრი ფალავა, ს. ბანძა

(დო) ოლონდ ხოლოს ქორყუნდა დო სქანი კართეს
გილაბღურა.

სქვამი ჩიტი იპიქენი ჭიჭეს ქეშემცოდელა,
მუჟანს მინდორს ქორქირნი ჩქიმი დუს გოგილუა,
ხე მითინქ ქიმერთხასი ჩხვინდის ქმუწკიტონუა,
(დო) ხუს ქიგლარდოხოდე კისერს მოგიხიცონუა.

ჭოფუას დომიჭყაწქი – ხეთე დუს დეგანებე;
გალიას დობხვილენქი – უჯგუშის იბგალობე.
სქანი ხეში ფუჩონუას ჭეხანს ვარა იბსარგებე,
გეხვეწებუქ დობლურა და ჩილამური ქიგმობე.

თიწკემა გითურქ გალიაშე ჰამას მეგილუდას შური,
ძუმუს მოგიხიცონუა, გემამვენუ გურს გური.
გვალო მუჭო იცუაფუქ უღორონთე ჯაში მანგური:
(დო) იმენდი რე შემბრალებქ სქან' სანთელო მა დობლური.

ბ. ცირა

ბოში, მუჭო გამიბედი, უონჯლოროთ მუშე ბძირი,
ჩქიმდე იმენდ' ქოგილუნდა ბედი ნორღვე ოკოჭვილი;
დემეთხიი სქანოთ უჯგუ, სქან მასხური შხვა ქოძირი –
(დო) ქეცადი მუთუნი ფერო მიინელე ათე ჭირი.

ა.ა. ბოში

გოტახილო მეგოჭარა ჩქიმი გურით ცოროფილს,
ჩქიმი ხეში ნახაზას ზოხო-ზოხო – კორობილს...
აკა მუთუნი ქუმობჭარი მუჭოთ სქანდა მონდობილს,
(დო) სი ქოგიჩქ წამალბ ოკო ღურა დღაშა მენჭაფილს.

მუთი მა სი ქორძირინი ღური ვამილუ დო მოსვანჯა:
გილურქ მარა უსინთოლო გამუშენს გური-მანჯა.
თოლიში ღუბაქ გომისქირ – თეში ვორექ მუჭოთი ჯა,
(დო) მუთი მოჭენი მიბზლინე – ანწი ვარა ვადაბტანჯა.

სქანი ართი ძირაფაქ გურს მომიწარწალუ,
ცოროფაქ დინომილ ტანს გომიცანცალუ,

ქუმაშინ სახეენი კისერს მომრხვარხვალუ,
(დო) მუჭო ოკო ვამიყორდე ჩქიმი დუდე გუგალუ.

აკა ფერი ქუმობჭარი იმენდით იბხარე,
ვარა ფერი ქუმობჭარი დურა დღაშა იმგარე;
ონჯლორე რე სქანიშენი თე ცოროფა მანწარე,
(დო) გეხვეწებუქ სქანი ხეთ დომინთხორე სამარე.

ბ.ბ. ცირა

ენა მურე მობჭარინი, მუ მიძირი ეთი ცალი.
ვარწყეჟო ჭიჭე ვორეჟ, ჭე რდულა ქუმაცალი.
ოლაყაფეთ გოკოქე და ოში პუნს სქანიცალი
(დო) მუჭო გურიამი ბორჯი მერჟყვადუდას სი ხვანცალი.

ა.ა.ა. ბოში

სქანი სახელს გივოლურე ნოჭარუე ჩქიმი ცვას,
სქანი დუდი ჩქიმოთ მოკო, მის მეზჩა ვარა შხვას?
ჩქიმ' მეტის ქააშუე მალვენუ ბინა ტყას –
(დო) ხე მითინქ ქიმერთხასი გოფსოფუნქ ტყვიათ შქას.

ეს უჯგუ'ლურა დღაშა წორო მილუდანი ბინა.
თეში ოკო იბცხორათი ონარტდანი ჩქინი რინა.
ლეხის აუჯგუშენდასი ჩქინი გემუანი ნინა
(დო) მუს მაწვალე თეზემას, ქუმობჭარი სო გიჯინა?

ბ.ბ.ბ. ცირა

ბოში, სქანი ნაჭარაქ გვალო დომიყვილ გური:
დღაშით რსიოლი გემიტახ, სერით ვარე ჩქიმი ლური
ჩქიმი ბრალი ქეგოქენდა თეში მა მუჭო დობლური,
(დო) გემიცადი ნულურუქ მუთა გოქე ტყაშ ოლური.

კისერს ქიგრბკვეწელე არძო სქანი ქალარდეფი.

ორქოში ძაფით მოზხაჭუჭე ეთი სქვამი ნაჭარეფი.

.
.

ა.ა.ა.ა. ბოში

ფულირი ჭირით ღურელი ვორდი აი, ასე გეებთელი. *)
სქანი შურს დღას ვაკო ოკუმაფუ დო სანთელი.
დასურ მართალს ბჰარნქედ ა, აბა დუშაში კამათელი!
დო აპა, ქუმორთ, მართალი ცოფექ, გუგალუაფუ თე საწყ-
ალი. **)

129. ***

ჩიტი ქუდშა მითომიხე,
მაფშალია გალიაშა;
სქანწ ცოროფა ვეგინმაღე
თე თუთაში დალიაშა. ***)

130. ***

ართი ცხენი მათი ქოპუნს, ფაფარი ჩე დო ძუა ფალო,
ცირა მუქ დაგაგად გონიერწ დო ჭკუა ფალო;
სქანი რაგადი ფერი ფშე გურს გებძე ქუაცალო,
მარა იშენი ქიმმოჩქექ ხენწიფეში სქუაცალო. ****)

131. ცოროფაშე გონქირაფილი.

გურს დაჩხირი მონტებუ მონტუ

*) გრიგოლ ფაღავა, ს. ბანძა. დღესაც არის სამეგრელოში ზოგან ასეთი ჩვეულება, აიღებს კამათლებს რომელიმე ახალგაზდა ქალი ანუ ვაჟი და ჩაუთქვამს: „აბა კამათლებო! ამა და ამ ადამიანს თუ უყვარვარ წყვილი დაჯედიო“. გააგორებენ, თუ წყვილი დაჯდა, ეყვარება, თუ არა და არა. (ეთნოგრ.) შ. ბ.

**) გრიგოლ ფაღავა, ს. ბანძა.

***) სტუდ. ს. შამათავას მიერ ჩაწერ., ს. ალერტი.

****) ჩაწერილია ს. კურზუმი მასწავლ. გუია ბერულავას ასულის
(21 წ.) მიერ. 1919.

187

დაჩხირიში ალი სქანი –
ცოროფათ თეში ვორექ,
ტანს ვამილუ შურო გარზებანი.

მუთუნი ქედმაიმედი
გოხვეწექ, მა საწყალი,
ვარა ცოდას მორკითხენს
ქრისტე დო თიმ' მომავალი.

ღორონთიწკელა მა მუ მილუ
ათეცალი შემცდარობა,
ჩქიმდე დღას ვეწყუაფუ
ეშმაკეფიში შეწყნარობა.

132. ჩქიმზ უბედობა

(პოემა-თავგადასავალი)

უჩა ბედიში გაჭირებას ბჭარნქე დო მირჩქილით,
მსურს ამბე გაცნობათ ჩქიმი გური ხაშილით,
ვორექ ბედიში დატანჯული, იბჭუუქუ დაჩხირით,
ბედიქ მუჩუ სატანჯველი გოზიმილი არშინით.

აწი ვორექ მანდურებუ ათე ურწმუნო ბედიში,
მცხოვრები სოფელ კურზუმი, ახალ სენაკიში უეზდიში,
გრიგოლი ბჯოხო ფიჩხაია, სქუა ვორექ ალექსიში,
როხინთ ვადმაძრახათენი, ბრელზ მუ მიჩქე მა ლექსიში.

პირველიშე შეხვალამას თითეულო ჩქიმს ბთქუა,
მარა ჯგირო ვადმანწყუე, შელასირი მაფუ ჭკუა,
დარდიში აშფოთებული კოს გურს ინომიმ უჩა ქუა,
ფიქრი პილნს, დარდი ბჭუნს, მაწუხენს გურიში ჭუა.

პირველიშე გოხოლგდით სოფელს კლასის გურაფას:
ხუჯი ელაფირი მაფუდუ სუმკაში გილაბუნაფას,

*) ს. ოჩე, დიმ. გაგუა

188

დღას ვემშაბაკათაფუქ ამხანაგიში ნდურაფას,
ემშაკობა ვამიხორდ, შებთხოზგდი გურაფას,

სოფელს კლასეფი გეეფსური, უკული მაღალეზას *) ვორდი,
ოჭუმარეო გეზდირთდი, ხე დო პის გიბომდი,
ჩქიმი დუდიშო ბკითხულენდი, ზარმაცემს დეეფთხენდი,
თიცალი ჯგირო ბგურაფულენდი, არკა უჩიტლემს
ქუუცორდი!

ოთხი კლასითი გავათე დო, ატესტატი ქომუჩეს,
უჩიტელემქ, სმოტრიტელემქ, დოფხვამეს, გომიტეს,
რადგანც არძას უცორდინი, გლახა გურით ვამირდეს,
ჩქიმი გურიში მოფიქრება ნატრიშორო გომიჩქვეს.

ჭახანს უარდგილეთ ვორდი, მუჟანს კლასიშე გიშაფრთინი,
შურო გურქ ვეგმაჭოფუ, სოფელიშა მიშაბრთინი.
იშენი ვარდგ ღირსული, მუჭოთი გურს უჩანდინი,
მორო გურაფა მუ მაფუდუ, წიგნემს გევოფუშანდინი.

ქუთეშიშა ქემოფრთი დო თექი მიშებლი ნინალაშა,
დოხთურეფიში ნაწილიშა, ვრაჩებნი ატდელენიაშა;
ნამდვილი გემოში არდგილი რდგ, თინა იბსხუნე შხვაშა,
ქობალს ბჭკუნდი მოსვანდელო, მუჭო სათურქოს ფაშა.

ჭახანს თეში ქიმშუორდი, მუთა მიღუდუ ჯამაგირი,
მუკვოხედი დო ბჭარნდინი, ხშირას მართუდუ ფერი.
მუს ფიქრენდგნი ვამიჩქედ, ჩქიმი მოჯგირე დო მტერი,
მარა უკული ქეგომირჩქინეს ჯამაგირი შესაფერი.

ჭიჭე-ჭიჭეთ მომიძინეს, ბოლოს გვალო ჯგ ირო ვორდი,
ჯამაგირითი ჯგირი მიღუდუ, უჩამემსგთი ქუუცორდი;

*) დაწინაურება, კარიერა.

189

მწინაღენდი ართი-გურო, ქოთი არძას ქუმობწონდი,
მუთი შეფხვადდ ოჩერედინი, სწორეთ მუთუნს ვა-
დღფთხენდი.

ხუთი წანას ქუასრულენდი – თაში ართ-გურო ნი-
ნალას,
ართი საწყენი ვეშეფხვალამუ მუთუნი უჩაშიშ' დღას;
მეტი მუშა მომქურუდუ, ცუდის ვაბლოლანდი შხვას,
ხლაფოთი ვამიგორდ დო ჩხუბი, ვუგორდი ირი ამხა-
ნაგის.

წინალაშე მოღწეშინი, ბინა მიღუდუ საკუთრება,
ცუდის ირო უთხილანდი, მიგორდ დუდიში მოთხი-
ლება,
დუდიშა დღას ვემემიჩამ' ცუდი ყოფაქცევაში ნება,
თეში გემოშო ქიმემღუდუ, წუთი სოფელიში დროება.

იშო-იშო ქიშვარჩქვანი, დუოჭყი კათაში გაჩინება,
ოსურეფითი გეფჩინებუ, მინწ თინეფიში კავალერობა.
ბალ-ვეჩერეფიში გუმულა, ბულვარიში გაგულება,
ბრელი ბთქუე მუშა ღირ, მიღუდუ გემოში დროშწ
ტარება.

მუჭოთი გამიჩინებეს, დომიჭყეს მოჯგირობა:
მოფთხის ის მორდიობა, მირონობა, პირსელობა,
გვირგვინიში გინოთირუა, ჩეთ ნწყულა, შაფირობა,
მინქ მოფთხუ მორდიობა, მინქ გვალო ჯიმალობა.

ათეცალი ცხოვრებაშე უკული ჭირს ქიმშუოლი,
ჩქიმწ მახანას ვალოლამუ, ქივანას ჩქიმიცალი;
მარა ცოდაქ თის მწკითხას, მიშითი ორდ თინა ბრალი,
მიში ბრალი დო მიზეზით ასე მიღუ მა გურს ჭვალი.

სოქიშა თენაქ შებხვადგნი ბძირი ართი სიზმარი,
მითი დეკვირებუდუნი, სწორეთ ორდ საოცარი:

ვითომც მოწყენილი ვორდი, გილმოზუდუ სატევარი,
ეფერი დიდი ტყას მრფში ვეპალუდუ კოჩიში გვარი;

თიცალი ჟამს ქიგებგონი ვითომც გერეფიში ზარი,
ჩქიმნ წოხოლე' გრზინინი, მრშ ართი დიდი წყარი,
მოკო თექი მალას მეფრთე, ვითომც ძალამი დეეფჩქარი,
მათი წყარიშა ელმბლი დო, მელე ქელვოხვილე ჯარი.

ჯარი, მარა მუში ჯარი, მუორენი ვეეფჩინი;
კოს ვაგედეს, ვართი ნადირს, ორდ კიჟინი დო
რშვინი,
მოლე ვამნართენა ვარა ითამ ოჭირენა ჯინი.
ნანდვილ' ოკო დოპილანი, თეურე დომიჟყეს რცქინი.

ითამ ძალამქ მაშქურინუ, კინი ქიმშუაყუნი ტყას,
მიშაპუნქ დიდი ტყას, დიხას ვავორწყექე ცას,
მევოჯინინი, ჩქიმნ წოხოლე ართი თუნთი ქიმრშხანს,
ფთქვი: „აჰა, ქეშეფხვადი სწორეთ უბედური დღას“.

ქობძირი დო ქიმიოღვარუ, გოურქუ ჩქიმი ცურე.
დორთათ იბდე უარესი, წოხოლე იბდე ოკო ბღურე,
მარა აწი ვამარტინე, ვარა მოკო ქათვოქურე,
ვარა ოკო ობჟკომას, ვარა ოკო ქავოლურე.

ქემარაგუ, გაკვანთხით, მოუკუნი სატევარს,
იქ ტოტეფი ქიგმაშქუ დო, მა ქიმუოგი შქა ქვარას,
გამმოხორცქ დო ქუდნთხუნი, ხოლო ქომუოგი ცვას,
დოპილი დო გოპტყაბარე, ხორცი გევოზუნე ჯღას.

თუნთიში ტყეები მომიღუნდო კინი მწურქუ ათე ტყას,
თეში უცფას ქიმშუოლი ცა დო ქიეჯანაში შქას,
არმოქ ათიბუქოლეს დო ქეგომიცრს ართო ტანს,
მინქ ჩხვინს ქუმაჩუ დო, მინქ ცუჯის, მინქ წარს.

ითამ თენემს გიბრაცანქ დო ვორექ ხეში რქიალას,
ეფერი ჟამს ქუგვოკურცხი, ხე ქიმვოგი კიდალას.
გამწუაყუნი დო გეზდირთინი, ქუარაგვი ცუდეში კარს,

თოლი გუნჯინი – სერი ცოფე მულუოხეჟ უკუმელას.

მუჭოთი სიზმარი რენი, აწი მათი ქიიფჩინი,
ჭახანს სანთელი გევორზი დო, იშო-აშო გიიბჯინი.
მარა ცუდეს მულაპოფეჟ, ა კარი დო, ე ლოგინი.
კინი ჩქიმი ნორჩალიშა ქიმეფრთი დო ქიდიბჯირი.

გური ქომეჩამუდუკონი, პოფუ გემაჩინებელი,
ინა ცოფე ჩქიმ' მოხმარე, ჩქიმი გამათხილებელი,
წოხოლე მუქეთი შეფხვადენი, პოფუ მათმინებელი,
უჩა ბედი ნობჭარუე, საქმეში გამაჭირებელი.

უკული თენა რდ, თქვანი ჭირი, უჩა ბედის ქეშეფხვადი,
მა პოფეჟ უბედური, ჩხორო მორთაში დუნაბადი.
ანგარიშო ცოდათ ნობლვე, მუთი მიქიმინ მარდი –
აწი ვორეჟ დატანჯული, ქოპილგნს თიში დარდი.

ქორთუჟ დუდი ქამოცვილ, შურო ვამილუდუ ბრალი,
იში მუთუნი ვამილუდუ, ვართი გემგდ ჩქიმი ვალი,
მარა ქამოლურუკონი – ნოღვე თიში იღბალი,
იქ მუში შარა გესურუ დო მა პტანჯენს სამართალი.

ე საქმეჟ მა შეფხვადუ ეჩო დო ვითი არგუსის,
ოთხოწეჩი დო ვითი წანას, ნამუთი ვარე გვალო შორს...
ემმაკეჟქ ქამიხვად გეგინომიციონუ ჩქიმი ფონს,
დულას ქენმოსხაპინეს, გამმოსოფეს ტკბილი დროს.

უკული საქმეჟ შნდირთ დო იყუ გამოძიებაჟ,
ეცალი ამბე ვეშეხვალამუ, გამიჭირდ ჩინებაჟ.
„სლედოვატელჟ“ ობჭოფუ დო ვამმაჩ თანდებიშ' ნებაჟ,
კანონეფი ქოგპირინი, გემიტირხ ციებაჟ.

გალე გაგმომიციონეს დო რუსემეჟ ქაშამიციოთ შქაშა,

სიტყვა ვადმოჩინაფეს ნათესე დო მითინი შხვაშა.
თიში მამალას მოლამიციონეს პოლიციაშე დიდ-ჯიხაჲშა,
მარა თუდო ვენვაყუნინეთ დო ვავაფურინეთ ეშე ცაშა.

გურით თეს მეფიფქრენდი, მუშა მუმართ ათე დღაშა,
ქრისტიანეს ქანგარუანდ ჩქიმი შურიში მუნაკაშა, *)
არძო ქედმოტებაფეს მართა, მარია დო პაშა,
მეკუნთ დიდი სამარეშა, გინწრაგვაფალო ძგაშა. . . **)

133. ბოში (დახასიათება).

ბოში მეურს სარხინოშა,
დიმეჯინე საქიდოშა.
ბოში – ჯგირიექუ მარა.
მუთა გიგუ საჩიდოშა... ***)

134. ***

დავშა ცხენსუ გევოხედი,
მურჩქილინი გენქარუა,
სი ჯგირი ამბე მომიჩინინი,
სქან' გურქ თეში გეხარუა. ****)

135. აბრაგში ობირეში

დღას მითინს ვალოლამუ
ოდიშის ჩქიმიცალი;
შეწუხებული ვორექ,
სახათი ****) ვამილუ დო ძალი.

*) სუნთქვა

**) გრიგოლ ფიჩხაია (48 წ.), ჩაწერილი ვალერიან გოგოლაძის
მიერ (21 წ.) ს. ტალერში

**) აკ. ქუთათელაძე, ს. მარტვილი

****) ibid

****) = ხასიათი

ცუდ' კოჩანა შეებქვეს
ღორონს უჩქე ვამილუდგ ბრალი;
შხვაში ნაქიმიწა ჭირს

უმართოთ ქიმიკალი.

თორს სინათეს ვავორწყექ,
ენვორექ ორომეს;
ნტერენქ დრო ქომიძირეს –
ოკოდესგნი ქოვლოლეს.

ირი მარას მიშამწლანა
შხვა-დო-შხვან მიზეზენს –
ბრალი მუთა მიღუ, მარა
მიმზადენა დანოსენს.

ურემს ქეგმოხუნეს,
დოშვანდა მიქ დამიჯერ,
ძაფთ მოსარგალეს...

ქუთეშიშა ქემემიციონეს –
სუდიშა წარამადგინეს,
მუნაგონა მიზეზეფი
ხუთ! ამშვიმახ წამკითხეს... *)

136. ვითოჟირი წანერი ცოროფილს!

ართი დროში ცოროფაქ ასე ქაშამიციოთ ხეშა,
ვავორწყექენი შურს ბკაშუ, ქობძირუნქენი მოვოქეშა;
უსამართლო ცოროფაქ გამმათხოზე ძეში ძეშა,
უფმე, დედა, მუს მორჩ, მებთხოზე-მებთხოზე საფულეშა.

ოსური მუჭო ვამიძირე, მიძირენდა არძო ჯგირი:
მინ ცირა დო მინ ოსური, პატოსანი კათაშნ ჩილი,
არძას გააბრშიყებუქე (ვორდი ეში გამოცდილი) –
დო ექ მუ ჭირო გინმართე – მუსე ვორწყექ სქანი ჭირო.

*) აკ. ქურდიანი, მარტვილი

ბრელი ოსური შებხვალამუ არძოს გინობსქილადექ,
ბჯოგუდუო, მიცორდენი აკას ვეკობდინაფუქე,

.

მუჟამს გაგიჩინებენი – ჭარილი მაფუ ხუთი მარტი;
შურიში გინწრთუაფალო სახელი ქეგუოდვი ფანტი,
ვითოჟირი წანა ქორე შურიცალო გენიძე პატი,
აწი მათი დობშქვიდი, გობტახი გურიში ადამატი. *)

ვითოჟირი წანა ნწყვილს, გობვეწუდი აკა თის,
საშვალეზაქ ვეყუ, პატი ვაბცი ცოროფილს,
შორშე გეგალუაფუდი მუჟო ჩიტი ვარდიშ' პირს –
გობოლგდი სრული მონა – ვავოცოთანდი სქანი ჭირს.

აკა ქოგმწმინუდას სქანი გემუანი ნინა;
უკული ღურა ვამონალუ – სოდგა მილუდას ბინა.
შხვაში ნგარა ქოგისხუნუ, მარჩქილედას ჩქიმი ბირა,
ონჯღორე ოკო გიჩქედას ენას ვეშქიდანსე ცირა.

აწი გურქე ვაგამირზე – კოჩი ვორექ, მათ დობლური,
ბარო კისერი გაგითომეკვათი, შემინირი – სქანი შხური,
მიდგა გეჩიებუდასენი არძაშა ქეგაყი გური,
მა მუჟანს გეჩიებუქენი ხათე ქემგალე ღური.

მიცორქიე, მირაგადექენი თე სიტყვასით იმარდექე,
მუთუნი მოკო გიწუენი – ჯორიშორო იკვარტექე,
მუ სიკეთე ვარლოლენი – იშენი ვადამიმარდექე,
ქუორწყექ ჩქიმი დდას ტყურათ ქიკორდინიფუქე.

მიდგაწკემა ზოჯენდე პატიოსნება ვადგოკორდე,
დაბალი ხალხით ვაგონდურუ, ირგუდიკონი მათ მო-
კოდუ.

*) გულის აღმასი, სათაყვანებელი

ირიკოს ქწკათე სიტყვაში კილო *) ვაწგოკორდე,
მუდგა ცოდაქ მეკითხუნი ჩქიმწკემა არძა ქაშგო-
ქყორდე.

მილიონი მა მუთ მოკო – სო ვახარჯა, მისგ მეზჩა?
სი შაურსგთ ვადწომილა, მუჭოთ ვამილუნი, ბეჩა!
ჩქიმნ ქონება ათენა რე ლექსის გიჭარუნქე დო მერჩა,
ვამოსქიდ აკა მუთუნი, ვარა ფარა, ვარა ქეჩა.

ქნრწყექ სი უსამართლო, ქგარჩქილე ნარაგადი,
სქანი ართო ჯგირი სიტყვათ, წყარსგ გეცენს ჩქიმი
დარდი,
საიქიოს ქაწორხვადე ჩქიმი ცოდა, ჩქიმი მარდი,
აკა ქუმომიფერე სი ღორონთიშ' დანაზადი.

ხვალე მა ვაბლოლამუ – ენა ცოფე ირი დროს:
თამარი შოთას ცოროფებუ – ქომიჩქენა ირი კოს,
დარეჯანი – ტარიელს, მთელი სახელმწიფოში სწორს
მა სი მეცოროფიკონი ეშენი ღორონთი მუთე
მიჭყორს.

თეშენი რე ბრელი კოჩი ჭკუას გინოსხაპუნსენი;
დუდი იპილენი მუს მოხვარე მუჭოთ ზისხირი ვაუ-
რსენი,
ენა იშენი ვეფიქრა ზისხირი კოს ვაუხსენი
ჩიჩიეთი გემწარებუ – მუჟამს საქმე წაურსენი.

სი ფიქრენქო მუთუნი რენი ბოროტება ართინერი,
ის ჭკიჭკიტიათ ქართუ ტურა, ყურდგელი დო გერი, –
საქმე რე ჯგირი სიტყვა დო მუსადფი ოშინერი.
სი პილი დო სი დობოხორი – დამაჭკვერი სქანი შერი.

მა ის დღას ვაბთქუანქე ჩქიმიცალო იბირენი;
ჩქიმნ ძირაფას ლეხი რექ, ხათე ოკო დონჯირენი;

**) = სიტყვის მასალას.

მა იმგარქო, სი გიფულუ – ტყობნშე ოკო იბხირენი,
მუდგა ცოდა მოკითხუნი ნაბტანი ემიკიბირენი.

მუშენი ვარშუ თი დროება, მუ აშგოჭყოლიდუანს?

ჩქიმი ცოროფაში გურიშენი ოძმახ ცოფექ წირუას,
ასე თაში გომიჯოგენი მუ – ეშმაკეფი გილუნს,
მითინი ვამოგიწონუნს, ქრისტიანეში ცვილუნს.

საწიწკარი ვავორექ, ვართი ქულა, ვართი ცვერე,
ჩქიმი ხორცის მა ბჰკუნქენი თი ზომაშე ქუმაშერე;
უჭკუობას ქომიმტკიცე, ქუმაყუნგე, ქემაყვერე;
გვალას თაში მირდენქენი მუქ იყუ, მუ ამბე რე?

პატოსნება ქომილუნდა, მა სი ირო მიცქვაფუქე,
სქანი ამბეს თქუნდესგენი ოძმახ ქემეჭიშაფუქე,
მეტი ვამირაგადაფუაფუ თეში გამწობირაფუქე,
ასე მუთუნე გიწუნე – გერიცალო ირკაფუქე.

ჩქიმი აზრი გეკოპტყური, საიდუმლო ქაშგაბარი,
ჩქიმი ახალიგაზდა ჯანი – სქანი ცოროფას მუვახვარი,
სი რდი ჩქიმოთ ელსამეთი, *) შურიში გინწრთუაფალი,
ჯოჯოხეთო გინმართიო? ღორონთი სი ქემმახვარი.

ოძმახ ქომირაგადუ სქანდა ჩქიმი ხასიათი;
მითი გოკონი გიყორდასე ენა გამიკარებ მათი,
მათი მოკოდუ გიყორდიკონი, მუჭოთ გიყორდე
შხვათი,
თითქმის ვედმენდურიკონი მერჩი თიშო შეღავათი.

ენას შხვა ვექუნს, ჩქიმცალი ახალიგაზდა ბოში,
მუში ცოროფილს უყორდას ართი მითინი, გინდა ოში,
მარა მა სქანი ხათრიშენი დუდი დობდვი მუჭო დოში,
მანგიორო მიჭყოლოფი – მწარე სიტყვა, უჩა გროში...

*) = თილისმა, талисманъ, არაბ.

გამოცდილი ცირა რექ, გუბერნიაში მოსაწონი,
დიდი კათა გიჩინენს რუსი, აბხაზა დო შონი;
თეცალი გამოცდილი ცირაქ, კოჩი თეში დამამონი,
მუთუნე დობტური ვამოხვარუ ქწჩუქე ტრაპიზონი.

მა უჭკუე ვავორექ ქემარჩქილე ჭიჭე მცნება:

ართონ თუთა რე ბჰარუნქენი – შევადგინი განჩინება,
დუდი იპილენი მუს მოხვარუ თაქი მოსქიდუქე სნება:
ახალი აზრის მუგომინა ქომუჩი რაგადიში ნება.

დიო ხოლო ართი თუთას, გიჯინექ ართი დღაშა,
რთხინქ შემისრულენქედა ხეს გიჯუდუ თანაფაშა,
ვარა ირფელს ქემოუტენქ, დუსგ იბლა ტყადო-ტყაშა –
ფანტის მა ვაპილუნქ, თუში ურქე კარტოღაშა.

ბეჭედი რე გიჩქუდას ათე ჩქიმი ნარაგადა,
მუქოთ მუგომინინი, ათეში თუთა მილუ ვადა,
ჩქიმი ანბეს გეგონე, ქუთეშიშა ქუმორთადა
ონჯლორე ნუდგაგურე, ციხეშა ქომიძირუნდა.

აწი ჭარუა გავათე, გური უჩი ოშინერო,
ლექსო თიშენი გინვაკეთი – ვაგაგიბედი სიტყვიერო,
პასუხი მალას ქომიზოჯი მოიფიქრი ნიჭიერო...

.

შვიდებით ხეს გარზე ქომაჯუდი ცოროფილს
ჯვეშებურო ვადმალორა ვემკუკინა იშო პის... *)

.

.

137. თვალუა ცირაში

ტყურათ დუსგ იმნუგეშე
ახავად ჩქიმი ღურა,

*) ბეგლ. ფაღავა, 50 წლ., ს. ბანძა, ჩაწერ. ივლ. ბოკუჩავას
მიერ.

ღორონთქე ცუდას იკითხას
მითი ორდას თაკი ღულა.

აწი დორთას ვეველუქ
ვესუაფუ იში მშულა,

– ათეთ მიჩქე მა ცოდას
ჩქიმგდა ვაუთქუალ ულა.

აწი ფთქუანქ, მოთქმას ვიტყუქ
საყვარელქ გამარისხუ
შური მეურს, ბღურუქ, იბჭუქ,
ღურაშე კოჩქე მა ვამირსხუ.

აწი ფიფქრენქ ჯაბის ვორექ! –
გურქ აწი ვაგამირზუ,
დუს იპილუნქე მაქი მარა
ჯიბეშა ხამი ვალამიძუ. *)

138. მახინჯეფი

(დიალოგი).

მუში უნჩაშის მუთმწინანს –
მამასახლისი ბაძუ:
ბაძუ: ხირუაქ გეზრალუ,
სამართალი ვაძუ.

სერი დო დღაშით ქრფსოფუქე
უბედური ბაძუ,
მარა მუთუნი ვაგოფრთი –
მუთ ვაძენი – იშენი ვაძუ.

ირდიხას ცხენქ გოჭყორდუ
ვარე აქ ანგარიში...
ხან ოში დო ხან ხუთოში
მახინჯეფი ნავალიში...

*) აკ. ბოკუჩავა, ს. ალერტი

მახინჯეფი: ითამ მახინს თხოზუქე დო
მართალი კათას გინწრექ,
საზოგადოს ნუ აღორე –
გვალო ჩქინი ჯიმარექ.

ჩქინიანენს ძრახენქე დო
ითამ ბაკუ მართალიე,
სორე სამართალი ვარა
დუდი მიოკვათალიე... *)

139. აბრაგი ასლან ცურუაში ყაზახალა

(Var. ob. გვ. 94-100, № 45)

მა ამბექ შეხვადენი
ი ცალი შეხვალამუ ტერს;
ქორთუენს მიშოლი
ურწმუნო და სახელი ჭყელს.

ენენს მუჭო ვაჭოფედი
მა გევოხედინი ი ცხენს,
ზემხარიშე მობთხოზუნა
ჟირი დლა დო სუმი სერს.

წოხოლე ჯარქ დობხვადენი
ტყას მიშაბარგუდეს,
შარაშა გიშარტესგკონი
მუჭო დამიმარგუდეს!

მა ექინე მრფშინი,
თექი მუჭო აგუდეს.
მუჭო კინუოჯინედინი
ირო დოთეანთხუდეს.

.
.

*) ფილო ბოკუჩავს (85 წ.) გამოთქმით ჩაწერ. ს. ალერტში
აკ. ბოკუჩავს მიერ.

შულადირი ცხენი პუნდუ
ქუთეშიშე ნარულეფი,
ჟირი დლა დო სუმი სერს
მათი ვავორდი ნარულეფი. *).

ცხენი წყარს მოლე მუნბლი დო
ჴე მოსვანჯა მა მოკოდუ,
იზმა ცუდი ქობქიმინი
მა ცვილუა ვადმოკორდუ...

თაქ აზრიქ ქომმაჩუ
ქოთ იფიფქრი ოშინერო,
ჴე, ლეკური, ქოკვათნქედა
რექ ღორონთიშე გორჩქინელო...

ტარჩენს მოლე ეკობლი დო
თომაში მაფსქა ჯარი მშლა,
მა ხვალე დო თეზემა კოჩი
გარზა მუჴო ვარე ტყურა.

თაქი ცოფე ჩქიმი ბედი
აღსასრული ჩქიმი ღურა... **)

140. უმინჯური ნიჭეფიში ლექსი

ნიჭი კოს მუს ოხვარ,
ვაულუნდა გურაფა:
თოლი აფუ ეკირილი
ეწაფორ მუნაფა.

*) ზმა: I = “ნარბენს“, II = “ნამძინარევს”

**) დაუმთავრებ., ი. კაკულიას (50 წლ.) გადმოცემით ს. ალერტში
ჩაწერ. ავ. ბოკუჩავას მიერ.

201

ჯღვერი*) ოკო ირი ადგილც
შარეფიში წურაფა.
ათე კილც დიდი ოკო
სწორეთ გინოფუნაფა...

კლასეფიში გურაფას
ჩქინი მეფე აძვირენდ.
ამოკლენდ ირი ჯგირც,
ვითარებას **) აჭირენდ.

ათასიშე ჟირს უჩქედ –
თის ხოლო თაკილენდ.
ეში გარდა მუზგმა ჭირდ,
მარა რაგადი ვაშინერდ! ***)

კინოხიანი ****) ჯგირი მარა –
ანწით მუთას აპირენდ.
ირო დუდიშო ღვაწენდ დო
მეტო ხალხიშო ვასტილენდ.

სასარგებო სქუალეფს
უმინჯობათ აკილენდ.
მერუ ცოდაქ ადრე ვარა –
უფურაშობას ადგინენდ...

ტყურათ აზრი ქოპილენც –
დუდი მაფუ წვალებული;

*) ბელადი, вожакъ.

**) = განვითარებას.

***) ეთნოგრ. მხარე, სიტყვისა და მისი ბიბლიოგრაფია ის. „სა-
ლექსიკ. მასალაში“ (I წიგნის II ნაკვ. ბოლოში)

****) წარსულს

202

ათეში გეშა ბრელრშა მაფუ
დუდრშა ღურა ზალებული.

მუზგმა კოჩი რე ჯვეში მეფეშე
ათენერო ჩალებული.
ახალეფე ეცადით დო
ჩქინდე რეთ ალებული. *)

*) = დალოცვილი, დადასტურებული. ის. და შეად. ლექს.
№ 79 და 114, სადაც ალება = თანხმობას, ყაბულს. ლექსი ჩაწერი-
ლია მოწაფე ნ. შონიას მიერ ს. მარტვილში.

